D-M
P

DÓZSA ENDRE

cs. és kir. kamarás, alispán

INDÍTVÁNYA

egy 8,722.000 koronás E.M.K.E. legelő-vállalat létesítése tárgyában.

Jelige: „Friss levegőt!" (Dózsa Endre.)

Az EMKE Igazgató-választmánynak szakvélemények alapján e tárgyban hozott *elútasító* határozatával.

A Választmány megbízásából
közrebocsátja:

PÁKÉI
SÁNDOR JÓZSEF
udv. tanácsos, az egyesület tiszteleti
alelnök-főtitkára.

16073

Kolozsvár, 1913. Az Emke kiadása.

DÓZSA ENDRE

cs. és kir. kamarás, alispán

INDÍTVÁNYA

egy 8,722.000 koronás E.M.K.E. legelő-vállalat létesítése tárgyában.

Jelige: „Friss levegőt!" (Dózsa Endre.)

Az EMKE Igazgató-választmánynak szakvélemények alapján e tárgyban hozott *elutasító* határozatával.

A Választmány megbízásából
közrebocsátja:

PÁKÉI

SÁNDOR JÓZSEF

udv. tanácsos, az egyesület tiszteleti alelnök-főtitkára.

Kolozsvár, 1913. Az Emke kiadása.

25521

TARTALOM.

I. **Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán indítványa.** Az indítvány megtételének alkalma és módja: *„Az Emke negyedszázados jubileumára“*, a nagyközönség előtt. Indítványozó az Emke választmányának és jubileumi rendező-bizottságának tagja. Az indítvány teljes szövege. *„Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán“* aláírása. Az Emke az indítványt a jubileumon nem tárgyalhatva, egyelőre félreteszi. Indítványozó elnöklete alatt álló *„Erdélyi Irodalmi Társaság“* folyóiratának, az *„Erdélyi Lapok“*-nak az indítványt alátámasztó első támadása az Emke ellen. Indítványozó támadása az *„Erdélyi Irodalmi Társaság“* elnöki székéből az Emke negyedszázados jubileumának rendezése ellen. Az *„Erdélyi Lapok“* megint az Emke ellen. Indítványozó ismét az *„Erdélyi Irodalmi Társaság“* elnöki székéből az országosan uralkodó *földbirtokparcellázást* használja fel az Emke ellen. A *„Kolozsvári Hirlap“* az indítványozó szellemében, állítólag „sokak“ nevében, szintén az Emkére támad. Indítványozó újabb dicsérete az Emke rovására az *„Erdélyi Lapok“* által. Indítványozót a *„Kolozsvári Hirlap“* az Emke ujjászervezőjének lépteti föl, miután az Emke vezetői közül, úgymond, „igen sokan“ az indítványozóval egyetértenek? A közelgő 1912. évi Emke-közgyűlésre ily értelemben állítólag „többek nevében“ ugyane lap hadüzenete. *„Erdélyi Lapok“* szerint *„Dózsa* Endre hivatott arra, hogy az Emkét nagy nemzeti feladatainak felismerésére és teljesítésére *vezesse.“* Ugyane lap újra az Emkével szembeállítja *Dózsa* Endrét. *„Kolozsvári Hirlap“ Dózsa* Endre indítványa szellemében leszólja, illetve kigúnyolja, mint *szükségtelent*, az Emke negyedszázados jubileumának és a kapcsolatos *„Orsz. Közművelődési Kongresszusnak“* leírását, illetve naplóját is. *„Erdélyi Lapok“* az Emke új kulturális munkaprogrammjáért, melyet a t. alelnök-főtitkár terjesztett elé, dícséri *Dózsa* Endrét. *Dózsa* Endre: jubileumi indítványát az Emke 1912. évi nov. 17-iki közgyűlése napjára, *„Az Emke hivatása“* címén a saját neve alatt ismét közzéteszi a *„Kolozsvári Hirlap“* homlokán. Gróf *Béldi* Ákos v. b. t. t., Emke-elnök intő szavai a támadókhoz, az Emke nov. 17-iki közgyűlésén. A közgyűlés a t. alelnök-főtitkár előterjesztésére *egyhangulag tudomásul veszi és jóváhagyja az Emke működési irányzatát. Dózsa* Endre a közgyűlésen szintén kijelenti, hogy indítványát „nem lehet lokális viccekkel elütni.“ A *„Kolozsvári Hirlap“* a közgyűlés után is dícséri *Dózsa* Endrét és indítványát a közgyűlés *„domináló“* tárgyának jelenti ki. Indítványozó, felléptének káros hatása a nagyközönségre, az Emke ellenében. A kolozsvári *„Hétfői Hiradó“* szintén *Dózsa* Endre mellett. *„Erdélyi Irodalmi Társaság“* tagjai gratulálnak *Dózsa* Endrének „azért a nevezetes fellépéseért, mellyel oly jelentőssé tette az Emke közgyűlését“.

Az Emkéhez indítványt *élőszóval, hirlapilag* és *írásban* lehet előterjeszteni. Indítványozó eljárását a kolozsvári „*Ujság*“ politikai napilap elítéli. Az Emke elnökségének *kényszerhelyzete* az indítvánnyal szemben. Fiókok, választmányi és más tagok felszólítása, hogy az indítvány érdeméről jogi, pénzügyi, gazdasági, ügyvezetési stb. szempontból a **kivihetőség** tekintetében nyilatkozzanak. A bejött válaszok nevei. Az indítvány tárgyalásra kitűzése. Az indítványt tárgyaló 1913. jan. 12-iki rendes választmányi ülés ..... 1—25

II. Előadó összefoglalt javaslata az indítványra.

a) A pénzügyi expozé, egy kis számítási hibával 26
b) Hibás statisztikai adatok 28
c) Nem a legelőterülethiány a főbaj 29
d) A vásár nem szaporítaná a legelő-területet 32
e) „Prima“ legelőterület nincs holdanként 300 koronáért 34
f) Az Emkének nincs 1,500.000 K betétje 36
g) Önálló legelővásárló-bizottság, szervezeti képtelenség 38
h) Az Emke törzsvagyona koczkázatnak ki nem tehető 39
i) Jogi akadályok 40
j) Számitási hibák a kamat és a tőketörlesztés körül 42
k) Teljes névértékig nincs községi és törlesztő kölcsön 43
l) A kölcsönök lebonyolítása nehéz voltából származható károk .. 44
m) Az esedékes behajtások elmaradnak 45
n) Indítványozó a költségekre, adóra stb. mit se számít 46
o) Pénzintézeti szervezet kell 47
p) Nem számol az agrártechnikai kiadásokkal 49
q) A kulturális kikötés kivihetetlen 51
r) Politikai szempontból is lehetetlen 53
s) Az állam épen ezen a téren tesz meg minden lehetőt 55

III. Az indítvány indokoló része. (Előadói javaslat folytatása.)

t) Az egyesület iránti érdeklődés nem lankad, hanem folyton emelkedik 58
u) Az egyesület kulturális működése 60
v) Az egyesület közgazdasági működése 62
x) A kultura és a közgazdaság helyes viszonylata 69
y) A nemzetiségi pénzintézetek kritikája 73
z) Az Emke és az Astra szembeállítása 79

Igazgató-választmány az indítványt egyhangulag elútasítja 82

Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán utólagos hirlapi nyilatkozata 84
Ennek visszaverése 84
Zárószó 87

I.

Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán indítványa.

Cessante causa cessat et effectus.

Az Emke negyedszázados örömünnepe és a vele kapcsolatos Országos Közművelődési Kongresszus küszöbén, amidőn minden szív hálát adott Istennek, hogy az erdélyi magyarságnak az egyesületben egy buzgó őrszemet, vagy amint Ő Felsége a magyar király legmagasabb személyének képviselője, gróf *Zichy* János m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a jubileumon mondá, egy *„világító oszlop“*-ot, egy *„hullámtörő gát“*-at teremteni sikerült, — 1911. június 30-án, egy napon a kettős nemzeti ünnepet rendező bizottság megindúltával, — *„Dózsa* Endre cs. és kir. kamarás, alispán“ (Emke választmányi- és rendezőbizottsági tag) aláírásával, *„Az Emke 50 éves (!) jubileumára“* jellemző cím alatt, mely számbeli tévedést foglal magában már a megszólításban is, egy kövön sokszorosított, tehát a legmesszebbmenő elterjesztésre számított, terjedelmes dolgozat látott napvilágot, mely minden bizonyítás nélkül, puszta kijelentésekkel lesújtva és megsemmisítve az Emke egész működését, egyszersmind a jövőre nézve új, messzeható, szinte megváltó tervet ad. A dolgozat egy példánya a kolozsvári *„Ellenzék“*-be is beküldetvén, (lehet máshová is, nem járhattunk utána), — nagy feltűnést és meglepetést keltőleg, vezető cikkely alakjában, ciceró-szedéssel megjelent az a lap júl. 4. és 5. számainak egész homlokán, ahonnan az Emke jubileumára írt és az Emkéhez intézett eme közlemény reprodukciója, megismerés végett, itt következik:[1]

„Az Emke 50 éves jubileumára.

Az Emke jelentéseinek részletes átvizsgálása azon meggyőződést érleli meg, hogy ezen, az erdélyi részek magyar társadalmára nézve annyira fontos egyesület a kitűzött céljai elérésére sem kellő anyagi erővel nem rendelkezik, *sem olyan vezéreszméi*, melyek az anyagi erő hiányát pótolni képesek lennének, egyáltalán *nincsenek*.

[1] Megjegyzendő, hogy a könyomatos dolgozat egy példányát is alkalmunk volt másokkal együtt látni.

A társadalom adakozási készsége, melyet a t. alelnök-főtitkár úr annyi leleményességgel és szívósággal fellobbantott, *mind inkább halványodik.* Az eléggé nem dicsérhető *konzerváló erő*, mely az egyesület fejlődésének legerősebb alapja volt, ma már az eddigi szűkös keretek fenntartásával *kerékkötővé válik* s minden újabb nagyobb akció *megbénítását eredményezi.* Ha az egyesület iránt már mindinkább terjedő *közönyt* leküzdeni akarjuk, ha a lelkiismeretes nagy nemzeti munkát azon arányban folytatni akarjuk, a mint azt az intézmény megteremtői a nemzet örök háláját kiérdemlőleg megindították s amely arányt *körülöttünk a nemzetiségek kulturegyletei* mutatnak fel, ha az Emkét a nemzet vezető társadalmának továbbra is erdélyrészi vezérintézményévé fejleszteni akarjuk, múlhatatlanúl *bele kell nyúlnunk* az erdélyi részek *közgazdasági életébe.* Mindennapi tapasztalatunk tanít arra, hogy a nemzetiségek is kulturális fejlődésüket éppen közgazdasági érdekeik emelésével kapcsolják össze. Mindennapi tapasztalatunk tanít, hogy a szászság és románság *kollektiv egysége* éppen közgazdasági erők hatása alatt és közgazdasági intézmények erejével fejlesztetik, minden alkalommal ezekből sarjadnak ki azon intézmények, melyek kulturájukat szolgálni hivatottak, sőt igen gyakran faji kulturájuk terjedését, avagy megvédését egyenesen közgazdasági intézményeik erejének oltalmába helyezik. A közgazdasági és ezáltal támogatott kulturális erővel erősítik az együvé tartozás érzését, a társadalmi s ezzel a mindjobban kialakuló faji egységet.

Az Emke a *közgazdasági egységet*, mint a kulturális egység talpkövét ezideig még fel nem karolta, azon az úton, melyen eddig haladott, inkább az állami tevékenység előőrse csupán. Az iskolaépületek állítása, kisdedóvók, iskolák segélyezése egytől-egyig első sorban *állami feladat.* A többi tevékenysége inkább csak *ötletszerű*, apróbb napi igények fedezgetésében merül ki. Pedig szemben azon teljesen agressziv irányzattal, melyet nemzetiségeink már nemcsak a saját fajbeliek visszatartására, de a vegyes családok és a nemzetiségi többségbe ékelt magyarság áthódítására, céltudatosan éppen gazdasági erők érvényesítésével mindinkább eredményesen folytatnak: legnagyobb ideje már minden meglevő társadalmi és gazdasági erőt *agresszive* a magyar nemzeti egység *tömörítésére* felhasználni.

Ott óhajtanám megragadni a *kezdeményezést*, ahol az erdélyi részek gazdasági életének legnagyobb sorvasztó betegsége van:

A m. kir. statisztikai hivatal 1897. évi kimutatása szerint a 15 erdélyi vármegyében van gazdaság 572.940. Összes gazdasági terület 9,875.952 kat. hold. Ebből legelő 1,381.409 kat. hold. Kővári statisztikája szerint még 1847-ben a legelő 2,200.000 kat. holdat tett ki; akkor a gazdaságok összes száma 436.000 volt. Jelenleg Erdély 15 vármegyéjében az állatállomány a következő: szarvasmarha 1,090.835, ló 189.159, júh 1,648.255 darab. Még az 1828. évi adótáblák szerint ugyanezen területen volt szarvasmarha 422.419, ló 131.139, júh 1,269.549 darab. A megnövekedett állatállománnyal szemben tehát a legelő-terület rohamos apadást mutat. Hozzájárul ezen legelő-hiányhoz az erdő-legelők jelentékeny részének az erdő-üzem érdekében betiltása és a birtokossági közlegelők legnagyobb részének felosztása. Ma már az erdélyi részekben a legelő-inség igen sok helyt az állatállomány rohamos apasztását eredményezi. Az állatállomány apadása pedig a nép elszegényedésének a legbiztosabb fokmérője. Ezen a ponton kellene megvetni a lábát az Emke gazdasági politikával kapcsolatos kulturmissziójának. Ha ugyanis igaz az, amit az 1907. évi jelentés VI. lapja mond, hogy a jövedelmezőség 4—5% közt ingadoz, mivel a választmány a legfontosabbnak tartja a biztos elhelyezést s nem az az igaz, amit az 1908. évi jelentés VI. lapja kifejt, hogy tért ad a hitelügy támogatása címén jött reklamálásoknak s az elévült jótállási nyilatkozatok helyett újak bevétele után a dotált intézetek kulturális áldozatkészségét most már mintegy provokálni kivánja, ha az újabb irány nem lerontása a réginek, akkor a ***biztos pénz-elhelyezés*** és a megállapított célokra az anyagi eszközök megteremtésének akarata egyként elsőrendű feladat.[1] Ha ez úgy van, pedig úgy kell legyen, akkor azon összeg, mely most különböző pénzintézetek többékevésbbé állandó betéte gyanánt kezeltetik, ***biztosabban, nagyobb jövedelmezőséggel*** és különösen az Emke akciója érdekében hatásosabban volna felhasználható, ha ezen pénzösszeggel ***községi, vagy birtokossági legelők vásároltatnának*** oly községekben, hol a magyarságnak biztos vagy megszilárdítható talaja van. Az úgy megvásárolt területek a *községnek* vagy *magyar birtokosságnak* amortizációnális törlesztésre tovább adatnának s a megszerzett területre az *államtól, vagy nagyobb pénzintézettől veendő kölcsönnel újabb meg újabb legelők vásároltatván,* az Emke rendelkezési joga valamennyi községi és közbirtokossági legelőn a törlesztéses kölcsönök lejártáig, 30—40 évig fenntartatnék. E rendelkezési jog erejével legeltetési jogot csak a község azon lakósainak engedélyezne, kiknek gyermekei a *legközelebbi* állami, vagy magyar tannyelvű iskolába feljárnak, avagy azon gyermektelen, vagy iskolaköteles kort meghaladott gyermekes családoknak, kik az állami iskolák mellett felállítandó Emke-internátusok költségére és a helyzet szerint kikötött kulturális taksát befizetik.

[1] Már itt megjegyezzük, hogy ellenmondás a fenti két hely között nincs, mert a takarékbetétek után az egyesület jogérvényes egyetemleges igazgatósági és felügyelő-bizottsági jótállást és készfizetőkezességet követelve és birva, ez nem zárta ki, hogy legalább az ekként támogatott magyar pénzintézetektől, ha kis mértékben is, azt az áldozatkészséget követelje az Emke javára, amit a nemzetiségi pénzintézetek az *Astra* javára minden *Astra*-betét nélkül is oly nagylelkűen gyakorolnak. Az anyagi eszközök *óvatos* megteremtésének akarata természetes.

A számítás ezek szerint következőleg alakulna. Alapul véve 1,500.000 korona befektetést, lenne:

A progressive vétel tervezete.

	Befektetett összeg	Megvásárolt terület holdakban	Jelzálog-kölcsön	Vételár I. részlete	Összesen
I.	1,500.000	5.000	750.000	500.000	1,250.000
II.	1,250.000	4.160	625.000	416.000	1,041.000
III.	1,041.000	3.460	520.000	346.000	866.000
IV.	866.000	2.880	433.000	288.000	721.000
V.	721.000	2.400	360.000	240.000	600.000
VI.	600.000	2.000	300.000	200.000	500.000
VII.	500.000	1.660	250.000	166.000	416.000
VIII.	416.000	1.380	208.000	138.000	346.000
IX.	346.000	1.150	173.000	115.000	288.000
X.	288.000	960	144.000	96.000	240.000
XI.	240.000	800	120.000	80.000	200.000
XII.	200.000	660	100.000	66.000	166.000
XIII.	166.000	550	83.000	55.000	138.000
XIV.	138.000	460	69.000	46.000	115.000
XV.	115.000	380	57.000	38.000	95.000
XVI.	95.000	320	47.000	32.000	79.000
XVII.	79.000	260	39.000	26.000	65.000
XVIII.	65.000	210	32.000	21.000	53.000
XIX.	53.000	170	26.000	17.000	43.000
XX.	43.000	120	21.000	12.000	33.000
Összesen:	8,722.000	28.980	4,357.000		

Ezen tervezet szerint kialakulna a *községekre háramló teher így:*

Valamely község megvásárol az Emkétől 100 h. legelőt 300 korona átlagárban ..... 30.000 K.

Ezen vételár lefizetésére elfogadja a következő módozatokat:

I. A vételár egyharmad részét, mely a vétel perfektuálásakor az Emkének azonnal megfizetendő, — egy 50 év alatt törlesztendő kommunális kölcsönnel fedezné.

Jelen esetben ennek összege eff 10.000 K — ca 10.700 K.

Ezen kölcsön után évi annuitásban (5·50 száz.) 588 K 50 f fizetendő.

II. A vételár további részét az Emkének 30 éves törlesztéses kölcsönnel térítené meg: 20.000 K 6·75 száz. annuitása tesz 1350 K.

A kért kölcsön után tehát összesen fizetendő 1938 K 50 f törlesztés és kamat.

Egy holdra esik tehát 19 K 38 fillér kész kiadás évenként, holott a mai viszonyok között egy 300 K értékű *prima* legelő bére 20 K, így csekélyebb évi részlettel megszerzi a legelőt 30, illetve 50 év alatt örök tulajdonúl.

Az Emke várható jövedelme úgy alakulna:

A községeknél vételár-hátralék címén 30 évi törlesztésre elhelyezett 5,914.600 K évi 6.75 százalék annuitása tesz 394.235 K 50 fillér.

A szintén 30 évi törlesztésre 6·65 százalék annuitás mellett felvett 4,361.000 K után 287.826 K fizetendő. Marad tehát jövedelem 106.409 K 50 f. Ez a mai 1,500.000 K tőkének 7·12 százalék kamata.

A községek által fizetendő 6·75 százalék és az Emke által fizetendő 6·65 százalék között mutatkozó 0·10 százalék: kezelési költség, esetleg késedelmi kamat stb. fedezetére tartandó fenn.

Az I. számú tervezet 33.000 K maradványa a zálogleveleк kursusdiferenciájának fedezetére lesz fordítandó, illetve arra a célra tartandó fenn.

A tényleg fölvenni tervezett 4,357.000 K jelzálogkölcsön s az itt feltüntetett annuitás alap 4,361.000 K különbözete előre nem látható kedvezőtlen alakulások kiegyenlítésére szolgál. Az ingatlanok vételára után esedékes átírási illeték és a jelzálog-kölcsönök után esedékes bekebelezési illeték elengedése a pénzügyi kincstártól kérelmezendő. Kérelmezendő továbbá a földművelési miniszter budgettje terhére azon községi segély, melyet *Darányi* földművelési miniszter az 1908. évi költségvetés 104-ik lapján kilátásba helyezett a következőkben:

„A 3. rovaton, közlegelők létesítésének, szervezésének segélyezésére, legelőjavítások segélyezésére, mintalegelők létesítésére", mint új kiadást, 200.000 K-át vettem fel az állattenyésztés szempontjából elsőrendű fontossággal bíró azon cél előmozdítására, hogy a közlegelők mindinkább fokozódó túlságos kihasználásán és elégtelenségén, valamint nagymérvű elhanyagoltságán segíteni lehessen. Ezen összeg felhasználását akként terveztem hogy — addig is, míg a törvényhozás ez ügyet az általam benyújtani szándékolt javaslat alapján nem rendezi, — ez időpontig a mutatkozó költséghez képest legalább is ezen összeget állandóan fentartani kívánom. A községek, illetve közbirtokosságok legelővásárlásaihoz nyújtandó támogatást ezen fedezet terhére nem tőkesegély, hanem a közlegelők beszerzésére fordított kölcsönök egész tartamára szóló törlesztési részletek részbeni fedezésére fogom igénybe venni. A támogatás mérete és tartama oly arányban mozogna, mint ahogyan a munkáslakások építésénél a kamatterhek fedezésének egy részét a tárca terhére elvállalom. A magas földárak folytán a beszerzendő legelőterületek tiszta jövedelme, miután az állattenyésztés érdekét kívánom előmozdítani, másrészt pedig a kisebb gazdákat ezúton is támogatni kívánom, — a felvett kölcsönök annuitását természetesen a legtöbb esetben fedezni nem fogja. A hiányzó évi annuitás egy részének fizetését tárcám terhére hajlandó leszek elvállalni az esetre, ha az érdekelt község, illetve erkölcsi testület az egész törlesztési idő tartamára magát ugyanazon anyagi áldozat hozatalára kötelezi, mint aminő állami támogatásban részesül. Kivételes esetben ott, ahol a községi pótadó 50%-ot meghalad és a nép szegénysége beigazolható, ezen annuitási támogatáson kívül egyszersmindenkorra szóló segély is adható. Az eddig beérkezett kérvények számos sora igazolni látszik azt, hogy a közlegelők beszerzése a nép legszélesebb rétegeinek anyagi érdekét közelről érinti. A fordulós gazdálkodás megszüntetése a legtöbb helyen az állattenyésztés csökkenését vonta maga után. Ez a körülmény természetszerűleg igen hátrányosan befolyásolta az illető vidék lakosságának anyagi viszonyait. Ezen a sokhelyütt tapasztalt égető bajon kívánok segíteni."

Így az Emke saját pénzére és legelő birtokára felvett kölcsönre összesen 8,722.000 K befektetés felett gyakorolná a rendelkezési jogkört s terelné gazdasági erejével kulturális céljaira is a *megoltalmazandó*, vagy *megnyerendő* községek közönségét.

Felvehetné a harcot első sorban azon szakadozott magyar medencén, mely a Szilágyságot a kolozsmegyei, szolnokdobokai, aranyosfordai, maros-

tordai Mezőségen át a székelységgel összeköti és folytathatná a székelységnek még mindig szükséges megerősítésén.

A mostani 4—5%-os jövedelem helyett ezen alapon befolyó 7·12%-os kamatjövedelem gondos beosztással elég lehetne az állami iskolák mellé a nem azon községben lakó gyermekek számára olcsó internátusok felállítására, illetve fenntartására.

Mindezek rendén a küszöbön álló 50 éves jubileum alkalmából az Emke lelkes *vezetői figyelmébe ajánlom* a következő *indítványt:*

***Mondja ki* az Emke, hogy a jelenlegi takarékpénztári betétként kezelt összegeket 1,500.000 K erejéig az erdélyi részekben községi *legelők* vásárlására fordítja, oly módon, amint ez az előterjesztésben részletesen kifejtetett.**

***Mondja ki* az Emke, hogy ezen gazdasági akció keresztülvitelére és állandó vezetésére saját kebeléből külön *albizottságot* rendel ki azon útasítással, hogy a legelővásárlások tekintetében épúgy, mint a legeltetési feltételek megállapítása és ezen ügyággal kapcsolatos teendőkben *önállólag* intézkedjék. Tett intézkedéseiről a közgyűlésnek évenként jelentést tegyen.**

Kolozsvár, 1911. jún. hó 30-án.

DÓZSA ENDRE

cs. és kir. kamarás, alispán.“

Amint látszik tehát, itt *„Az Emke negyedszázados jubileumára“*, *„az Emke lelkes vezetői figyelmébe ajánlottan“*, *„mondja ki az Emke“* és *„mondja ki az Emke“* kétszeri ismétlésével, az egyesülethez intézve, *nyílt felhivás alakjában* egy feltétlen *tagadó* indokolás és ezt követőleg egy nagyszabású *formális indítvány* foglaltatik, melyet a jubileumra azonban már csak azért sem lehetett elővenni, mert egyfelől a tárgysorozat meg volt állapítva, másfelől pedig Ő Felsége a király legmagasabb képviseletére és az országos kettős nemzeti *ünnepre* való tekintettel képtelenség volt egy ily, az egyesület egész működését semmibevevő s az *Alapszabályokkal* és a *Munkaprogrammal* teljesen ellenkező, kockázatos javaslatot, viták, ellenmondások, sőt esetleg szakadás közt is előkészíteni és a tárgyalásra kitűzni. Azért egyelőre félretettük és elhatározott szándékunk volt, hogy mihelyt a jubileumi és Orsz. közművelődési kongresszusi utómunkálatok lezajlanak, *Erdély vezérvár-*

megyéje első tisztviselőjének, az Emke választmányi és rendezőbizottsági tagjának, ki az irodalom teréről is ismeretes s aki a *kolozsvári közéletben máskép is jelentős szerepet visz,* nagyfontosságú és oly sok előnnyel kecsegtető indítványát, kellő tanulmány után mielőbb elővesszük, annál is inkább, mert hiszen annak súlyát és komolyságát nemcsak a fellépés alkalma és módja, hanem *„Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán“ aláírása* is mint kész váltót és feltétlenül honorálandó benyújtást garantálta. Hiszen a *nagy nyilvánosság* és egy kettős nemzeti ünnep *országos* alkalma, oly *névaláírás* mellett, az Emkére nézve a legeltagadhatatlanabb és a legbiztosabb *posta,* kivált ha oly régi és ismert lap útján történik az előterjesztés, minő az „Ellenzék“ is. Nyilt szózatához kétségtelenül ép ezért választotta szócsövének a szerző a sajtót és személyi összeköttetése alapján ép ezt a lapot, mert szinte negyedszázados kolozsmegyei közpályájából (főszolgabiró, orsz. képviselő, alispán) *tudta,* hogy a vezetőség ily módon az indítvány tudomásulvétele és annak tárgyalása elől *ki nem térhet,* a vezetőség pedig az Alapszabályok értelmében az *Igazgató-választmányban* van kifejezve.

Megjegyzendő különben, hogy az egyesület más esetekben is igen is honorálni szokta az ily hirlapi felszólalásokat, mert kezdettől, az egyesület megalakulása óta azt tartottuk, hogy az Emke nem *bürokratikus* intézmény, hanem az élettel összeforrt eleven szervezet, mely erejét és lüktetését a közszükség bármily irányú megnyilvánúlásaiból nyeri s azért nemcsak az ily nagyobbszabású indítványokat, hanem a legkisebb közleményeket is erre a célra rendelkezésére álló nyomtatott jelzőívekre felragasztani s az ügy érdeme szerint a havi jelentéssel, önálló tárgyalással, vagy másként elintézni szoktuk. Csak azt nem álmodtuk, hogy szerző indítványa érdekében és illetve abból kifolyólag az Emke és vezetői ellen rendszeres és következetes harcot fog indítani, melynek célja lesz az indítvány értelmében az egyesület eddigi vezetésének és irányának *gyökeres* megváltoztatása és úgyszólva az *ellenkezőre* fordítása.

Pedig ez a körülmény csakhamar jelentkezett és pedig először is a szerző elnöklete alatt álló *Erdélyi Irodalmi Társaság,* az Emke leányegyesülete folyóiratának, az *„Erdélyi Lapok“*-nak egyes számai alakjában, amelyek hallatlanul kicsinylő, gúnyoló és a tények ismeretével nem törődő, nihilisztikus módon igyekeztek rendszeresen és következetesen a szerző indítványát mintegy megerősíteni, azt alátámasztani, úgy, hogy most már ezért is kellett várnunk, hogy a végkifejlés hová vezet? Hogy kik a lap szerkesztői, az mellékes, mert a főszerkesztő Budapesten lakik; az első szerkesztő, aki az Emkének is jegyzője, bár nevét a lapon hagyta, valahányszor megkérdeztük, szóbelileg nem vállalt szolidáritást a közleményekkel; a harmadik szerkesztő pedig nem is Emke-tag.[1]

Igy jelent meg tehát nemsokára szerző indítványa után és a jubileum előtt az *„Erdélyi Lapok“* aug. 15 iki számában *„Az Emke ünnepe“* cím alatt

[1] Megjegyzendő, hogy a Társaság Alapszabályszerű célja: *„A költői és szép-prózai* irodalom nemzeti irányban való művelése“. Eszközei: *„Költői és szép-prózai* művek felolvasása; a *népköltészet* remekeinek gyűjtése; esetleg pályadíjak kitűzésével *az enemű* munkásságra való serkentés“. (2. és 3. §.)

egy közlemény, mely foglalkozva az egyesület jubileumi *Meghívó*-jával, mindazonáltal azt nem közölve, az Emke anyaegyesületet a nagy örömünnep alkalmával a következő kedves szavakkal üdvözölte:

„Az örömünnep — úgymond — csak úgy lesz igazi megnyitója egy nagyszerű jövendőnek, ha a múlt tanúságaiból új, nagyszabású, *igazi* alkotó cselekvés indúl ki.“ Tehát csak most és ezután, úgy, amint szerző megindította, illetve jubileumi munkájában kiadta a jelszót, ami szintén annál meglepőbb volt, mert a lap szerkesztőségéhez két példányban is eljutott *Az Emke megalapítása és negyedszázados működése* (röviden: *Negyedszázados történet)* c. nagy munkálat (Kolozsvár, 1911., 552. nagy negyedrétű lap, részletes tartalom-, és betűsoros név- és tárgymutatóval is ellátva), mely mű alapján elismeréssel emlékezett meg az Emke működéséről az egész hazafias napisajtó, a folyóiratok közül még a komoly *„Budapesti Szemle“* is, sőt ha összehasonlítást tettek a saját hasonló egyesületükkel, nem zárkózhattak el a koncedálás elől a nemzetiségi hirlapok sem, melyek pedig az egyesület megalapításakor ama jelzővel, hogy „ismerik a magyar társadalmat“, leendő „fiskó“-nak vagy „komédiá“-nak nevezték az egész indulást. Az *„Erdélyi Lapok“* szerint tehát, negyedszázad után íme, szinte ott vagyunk.[1]

Még inkább fokozódott a csodálkozás, midőn az országos fény és lelkesedés közepette megült, negyszerűen sikerült kettős nemzeti ünnep után, melyről szintén elismeréssel emlékezett meg az egész napisajtó s melynek kereteiről *Az Emke negyedszázados örömünnepének s a kapcsolatos kolozsvári Országos Közművelődési Kongresszusnak leírása,* vagyis naplója (Kolozsvár, 1912. Az Emke-kiadása) c. mű is tanuskodik, szerző, aki a jubileumon nem volt jelen s aki mint jubileumrendező bizottsági vagy választmányi tag soha semmit sem kifogásolt, okt. 8-án, most már az *Erdélyi Irodalmi Társaság*-nak egyenesen elnöki székéből *„A magyarság ereje“* c. alatt összehasonlítást tartva az *„Astra“* balázsfalvi 50 és az *„Emke“* kolozsvári 25 éves, szinte egyidejüleg lefolyt jubileuma között (l. *„Erdélyi Lapok“* okt. 15-iki számában a beszéd egész szövegét és a *„Felolvasó ülés“* c. közleményt), beszédében az Emke rovására és hátrányára, egyebek mellett még a következő kijelentést is tevé: „Mert a balázsfalvi forrongó, lármásan lelkesült condrás gyülekezettel szemben — úgymond — *szegényes volt a mi díszmagyaros urakra és főurakra korlátozott Emke-jubileumunk. Egy nagyúri tömeg, melyet inkább a külső csillogás vágya, a szereplés hiúsága, a legmagasabb vagy igen magas urakhoz dörzsölődhetés reménye hozott össze*, (először t. i., amint már irtuk, arról volt szó, hogy Ő Felségét *József* főherceg Ő Fensége fogja képviselni. *Sándor),* nem az a környezet, melyből az asszimilálás ereje kisúgározhatnék. Ha a Mátyás-szobor előtt lengő trikolorral a *székelység, a kalotaszegi, a mezőségi magyar földművesek, az ország minden részéből összesereglett magyar iparososztály* és ezek élén Erdély dísz-

[1] Az *„Erdélyi Irodalmi Társaság létrejövetelé“*-re nézve l. az Emke *Negyedszázados története: H) Az Emke és az irodalom* c. fejezetének iménti cím alatt adott alfejezetét (316—8. l.) A nemzetiségi lapok 25 év előtti Emke-ellenes magatartásával szemben l. ugyancsak a *Negyedszázados tört.* 85. l.-jának 2-ik jegyzetét.

magyaros közönsége *százezer főre menőleg* felvonult volna, ha ott nem *nekünk* beszéltek volna országos hirű emberek ragyogó szónoklatokat, de *mi* mondhattuk volna el egyszerű szavunkkal azt, amit a nagy veszély közvetlen érzete kivált stb.", akkor minden másképp lett volna, mondja az *„Erdélyi Lapok"* tanúsága szerint a „gondolatokkal telt beszéd", melyet állitólag „lelkesen megtapsolt" az *„előkelő közönség"*, mely utóbbi, úgy látszik, csak az Emkében hiba. Hogy kit ért szerző a *„mi"* alatt, arról a továbbiak rendjén nincs felvilágosítás, de kéznél fekvő dolog, hogy jubileumi inditványát talán ott terjesztette volna elé, a minél csak az a kis hiba van, hogy az Emke a kormányhatóságilag megerősített Alapszabályok 15. §-a alapján és Ő Felsége legmagasabb személyének képviseletére való tekintettel is, mely körülményt nemzetiség-ellenes, tumultusos tüntetésnek és meglepetésszerű eljárásnak kitenni nem lehetett, nem *nép-*, hanem jogérvényes, szabályszerű *közgyűlést* rendezett, megszavazva a közgyűlésen 70.000 K különböző jutalmakat, díjakat és alapokat is[1]: ellenben tényleg ügyeltünk arra, hogy a terem — Kolozsvárt a legnagyobb helyiség — befogadó képessége szerint a koronás főtől a nép legkisebb fiáig képviselve legyen az egységes magyar társadalom minden rétege s nem lehet tenni róla, hogy a teremben 1500-nál több hely, ami mind betölt, rendelkezésre nem állt. Vagy esős időben a legmagasabb személy képviseletével együtt a Mátyás-szobortól kezdtük volna minden rend- és fegyelem nélkül a szerző által is elismert díszmagyaros közönséget a nép *„százezreivel"* együtt valamely terembe begyűjteni, midőn így is a királyi trón, a törvényhozás 2 háza, a kir. kormány, 3 püspökkel 12 egyházi fő- és közhatóság, a hadsereg, 21 vármegye és 14 város a fő- és alispánokkal és polgármesterekkel, az ország 2 egyeteme, 1 műegyeteme, 17 jogakadémiája és más közoktatási főintézete, számos előkelő közhivatal, a Magyar Tud. Akadémiával és a Kisfaludy-Társasággal élén 16 közművelődési és irodalmi társaság, az Orsz. Közművelődési Tanácscsal 46 közművelődési és más egyesület, pénzintézetek stb. képviselete, továbbá földbirtokosok, papok, tanárok, néptanítók, kereskedők és iparosok, helyből és a vidékről százakra (az igaz, hogy nem százezrekre) menő *nép* kellett, hogy az előre kiosztott és névre szóló, ülőhelyek szerint számozott jegyekkel elfoglalja helyét a teremben? Mert a rendezésekbe ily alkalommal — jól tudhatja ezt szerző is, mint cs. és kir. kamarás — talán beleszólása van s volt is felsőbb tényezőknek is: de Kolozsvárra jövetelük alkalmával miként szállitottuk, hol helyeztük és hogyan láttuk volna el azt a százezer embert, midőn Kolozsvárt nem lett volna annyi lakós, mint amennyi vendég s midőn a fenti összes díjakat fejenként csak 15 K-ával

[1] Néhai *Rezső* trónörökös védő emlékére 50.000 K templomépítő-alapot, melynek kamataiból mindenkor erdélyi magyar felekezetek templomépítései fognak segélyeztetni; néhai *József* főherceg emlékére, ki az Emke ügyei iránt mindig a legodaadóbb érdeklődéssel viseltetett, az erdélyi néptanítók gyermekei kolozsvári *Leányotthon*-a számára 10.000 K-át, és a jelenleg élő *József* főherceg nevére, miután Ő Felsége legmagasabb személye képviseletében csak váratlan s nemsokára nagyon súlyossá vált betegség akadályozta meg, az erdélyi néptanítók jutalmára szintén 10.000 K-t.

számítva, már az is 1,500.000 K. De a kolozsvári román Memorandum-per alkalmával a komité a tüntetőket, akiket Kolozsvármegye a város területére beeresztett, az útiköltség és eltartás mellett még külön napidíjjal is látta el s ha az Emke alapvagyonát ily célra költenők, mi maradna a szerző által egyidejüleg indítványozott legelők vételére? És mi értelme lett volna e tüntetésnek, midőn Balázsfalván az oláhok a körülfekvő falvakból az összes román érsekek és püspökök jelenlétében a papok útján egy d. u.-ra azért csődítették be a népet, hogy dokumentálják, mikép *Erdélyben* a románság a többség, a mi igaz is s szerencsétlen gondolat lett volna az Emkétől,ha az erdélyi magyarság erkölcsi, szellemi anyagi, fizikai, történelmi, jogi stb. fölényétől eltekintve, a *numerikus többség* útján akarta volna dokumentálni, hogy ez országrészben mi vagyunk az úr? Az Emke Alapszabályai 2. §. alapján ugyanis az egyesület működési területe az erdélyi rész. Aztán a nemzetiségi izgatóknak, állandó jelszavuk szerint, a „*Tribuna*" megindulta óta úgyis az a legfőbb vágyuk, hogy ismét „sokan gyülhessenek össze egy helyre", mint *Hóra* és *Jánku* idejében és erre adta volna meg a maga példájával épen az Emke a lökést? Hiszen az *Astra* a maga jelentésében („*Transilvania*", 1911. No. 5–6. 751. l.) a saját közgyűlésével most is a balázsfalvi *48. máj. 15-re* tesz célzást és az Emke elhagyva közművelődési és közgazdasági feladatát, a főtéren a király jelenlétében végzett volna — ezidőszerint, hála Isten, ok nélkül való — agyagfalvi gyűlést? Azért nem törődve az újabb nagyszólamú kijelentéssel, azt gondoltuk, hogy mégis jobb volt, ha egy gróf *Zichy* János, *Széll* Kálmán, gróf *Apponyi* Albert, dr. *Berzeviczy* Albert, báró *Jósika* Samu, gróf *Bánffy* György kir. főajtónállómester, *Rákosi* Jenő stb. jelenlétében inkább a nagy férfiakat, az ország színe-javát hallottuk beszélni, hallottuk a lelkesítést és bíztatást, mely az erdélyi magyarsághoz szólott s nem reflektálva az *E. I. T.*-i megnyitóra, csak azt képzeltük el, mi lett volna, mit szenvedtünk volna a megnyitóban akkor, ha véletlenül mi is a kolozsvári egyetem 250 emberre való aulájában tartjuk meg a közgyűlést, mint pár év előtt az *Erdélyi Múzeum Egylet* szintén legmagasabb királyi képviselet mellett a maga 50 éves jubileumát?

S csodálatos, épen a nevezett idősebb rokonegyesülettel, de nem a jubileumával hasonlít össze megint az Erdélyi Irodalmi Társaság folyóirata, az „*Erdélyi Lapok*", midőn valaki egy családi levéltárt ajándékozva a *Múzeum*nak, ami napirenden levő, természetes dolog, ez alkalomból 1912. jún. 15-én *Az Eme és az Emke* c. alatt a lapban megint e további „kritika" foglaltatik: „Az Emkében — úgymond — csak *pepecseltek* tovább Erdély érdekeinek szépen hangzó jelszavával, abban a szent hitben, hogy az *aprólékos, minden* ***nagy koncepció nélkül*** való foltozgatással meg is mentik Erdélyt. Pedig azt gondoltuk már, hogy 27 év tapasztalata után *megindul végre az igazi cselekvés*... Mikor így ritka alkalommal együtt esik szó a két egyesületről, bizony eszünkbe jut, *mit tudna végezni az Eme az Emke 3,600.000 K vagyonával?*" — Tehát az Emkénél meddőn hever, úgy, mint a jubileumi indítvány, mondta s hogy szerző mit sem tudott volna a Társaság folyóiratában megjelenő mind e kedveskedésekről, ami elnöki tekintélyével és kötelességérzetével is ellen-

tétben állana, annak ellenkezőjét bizonyitja nemsokára, hogy szept. 29-én a Társaság felolvasó ülésén *„Megnehezült az idők viharos járása felettünk“* c. alatt ismét elnöki megnyitót tartva, ez alkalommal felhasználva gróf *Bethlen* István: *„Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó 5 évben“* (Budapest, 1912.) című azelőtt megjelent művét, egy *Zola*-féle *J'accuse* utánzattal, melynél az Emke azonban inkább az Ördögsziget áldozata szerepét viseli, e mű nyomán — mindazonáltal *némely nagyurak és kolozsvármegyei kegyeltek elhallgatásával* — kirohanást tart mindazon *nevek* viselői ellen, kik birtokukat a románoknak eladták, de csak azért, hogy: „Hol vagyunk mi az annyiszor hangoztatott magyar sovinizmussal?“ hangoztatása után rátérhessen aztán az Emkére, melyet ismét így aposztrofál: „....De miért nem *szoritjuk (!)* — úgymond — a mi magyar népünket mi is (az oláhokéhoz) hasonló szorgalomra, a birtok megszerzése érdekében hasonló nélkülözésekre? Miért engedjük *halmozódni bajainkban a pénzkészletet,* az értékpapirokat, *miért nem vásároljuk össze az elkallódó magyar birtokokat?* Miért hogy *az Emkéhez letett nemzeti vagyon egy pár bank* fiókjában lekötve van, holott a birtokvásárlásokkal *középosztály regenerálását s a magyar parasztbirtok erős hálózatának visszaállitását* tűzhetné ki feladatul.“ Megvádolva „a nemzet társadalmának közönyét is, mely *felül a reklám-sovinizmusnak*“ és — a *telepitést beszüntetett államkormányon és az árvák öröklött birtoka eladása által bűnös törvényhatóságokon kivül* — „mindent és mindenkit, ami vagy aki oka a magyar föld tékozlásának“, e „hatalmas beszédre“, úgymond a társaság folyóirata (l. az okt. 5-iki szám *„Az első felolvasó ülés“* c. közleményét, az egész elnöki megnyitóval együtt) „az *előkelő* (megint!) és fogékony közönség“ részéről a „felzúdúló tapsok bizonyitották, hogy az elnök minden magyar ember szíve szerint szólott.“

Ez első pillanatra tetszetősnek látszó és a dolgok legkönnyebb és legkényelmesebb végét, a *vádat* felkaroló beszéd után már egyenes akció is indúl meg az Emke ellen, midőn október 24-én *„Hol marad az Emke? A magyarság megmentése. Levél a szerkesztőhöz“* cím alatt, *Severus* álnévvel, egy közlemény lát napvilágot a szerzővel politikai összeköttetésben álló munkapárti *„Kolozsvári Hirlap“* hasábjain, melyben: „Mialatt az erdélyi magyarság *fejével* bólintgat, úgymond az illető, és talán el van telve a gyönyörű cikkekkel (a beszédek nem számitanak. *Sándor*): addig a magyar birtokok egyre-másra kerülnek a nemzetiségi pénzintézetek s általában a nemzetiségek tulajdonába. Kérdem azonban, hol marad az Emke? mit csinál az Emke? Csaknem *4 millió K áll* ennek a kulturintézménynek a rendelkezésére, *vagyona folyton emelkedik,* (inditványozó azt mondta *Az Emke 50 éves jubileumára* irt közleményében, hogy: *hanyatlik. Sándor), mert a vezetősége ritka szorgalmat fejt ki abban, hogy a hagyományozók meg ne feledkezzenek róla* (talán: Erbschleicherek? *Sándor*) s mégis azt látjuk, hogy egy nehány iskola ügyén kivül *mit sem tesz* az erdélyi magyarság érdekében. Hát vajjon, amikor ki van mutatva, hogy minő tatárjárás pusztit az erdélyi részekben, elegendő tevékenység-e az Emke részéről az algyógyi földművesiskolával, a daloskönyvtárakkal, iskolaépületek

tatarozásával (!) foglalkozni? Nem kellene-e *nagy vagyonával tömöríteni a magyar pénzintézeteket* és támogatásra felhívni a pénzügy- és földmüvelésügyi miniszteretket? (Nem akarja tudni, hogy az egyesület ez iránt már tett lépéseket, a miről hátrább emlékezünk. *Sándor).* Ezekre kérek feleletet . . . elsősorban magától az Emkétől. De előre is kérem: ne hivatkozzanak arra a tarthatatlan érvre, hogy az Alapszabályok így rendelik, az Alapszabályok így állitják fel az Emke működésében a mostani kereteket. Az Alapszabályok nem kényszerzubbonyként vannak ráhúzva az Emke testére. Ha ma nem segitenek, hanem gátolnak, meg kell változtatni őket. Csakugyan a *legnagyobb tehetetlenségre vallana,* ha még *ennyire sem* volna képes az Emke?" És ezt azzal közli a lap, hogy szerinte is „az Emke nem áll épen hivatása magaslatán" s hogy *„a komoly irányváltoztatásra"* nézve az ő és *„sokak"* tudtával: „Sok szó esik bizonyára erről az *Emkében* is", amire „vagy a mostani vezetőket kellene megnyerni, vagy a tagokat".

A hógörgeteg tehát terjedt tovább s miután semmit se tudtunk arról, hogy az Emkében irányváltoztatásról lenne szó, vártunk a kifejlésre, a melyben október 26-án ismét az *„Erdélyi Lapok"* szólal meg, *A magyar földért* cím alatt, kiemelve, hogy Maros-Tordavármegye ama határozatához, mely szerint felírt a törvényhozáshoz az erdélyi földbirtok megmentése végett, *Kolozsvármegye,* szerző alispáni vármegyéje is csatlakozott (és nem véve megint tudomást róla, hogy az Emke e tárgyban kezet fogva a Magyar Gazdaszövetséggel, az ország összes törvényhatóságait s köztük Kolozsvármegyét is megkereste. *Sándor):* „A megindúlt föld megtartása azonban társadalmi feladat is, mondja, és e munkában a társadalmi szervezeteinknek kell elöljárni. Eddig nem tették. Talán most felébrednek kötelességük tudatára és nem követik az Emke példáját, mely *az Alapszabályok kényelmes sáncai közt aluszik,* midőn a magyar föld, a magyar faj megmentéseért indúl meg a küzdelem."

Pár napra rá, október 30-án, ismét a *„Kolozsvári Hirlap"* hasábjain: *„Hol marad az Emke? II. Levél a szerkesztőhöz"* cím alatt megint a komoly *Severus* megköszöni, hogy előző önzetlen felszólalásának helyt adtak *„némely képzelt nagyságokkal szemben is"* s kijelenti, hogy „már most csakugyan napirenden kellene tartani az Emke *komoly munkára* szólitásának, vagy mondjuk, *reorganizációjának* gondolatát. *Mert az Emke vezető tényezői közül* — állitja — *igen sokan szivesen látják ennek a kérdésnek felszinen tartását" s „egy-két emberen kívül alig van valaki a közmüvelődési egyesületben,* aki ne érezné, hogy *végre ébredni kell* és szakitani kötelesség a *vicinális ízű,* legtöbbször csupán *tyúkszemrehágó* kulturpolitikával." *„Jól tudja,* írja, hogy ideák vannak ott bőven s a tagok és a vezetők között *igen is jelentős nézeteltérések* vannak az Emke mikénti irányitása körül. Hogy mégis mi sem történik, annak oka a nagy kényelemszereteten kívül talán leginkább az, hogy *senki sem mer kezdeményezőleg fellépni,* mivel a főtitkár a kezdeményezést rögtön a személye ellen intézett támadásnak, vagy enyhén szólva, bizalmatlanságnak minősiti. Már pedig . . . a hallgatás most már bűn lenne! Ha az egész ország meg van riadva az erdélyi magyarságnak pusztulása, a magyar birtokoknak

idegen kezekre jutása fölött,... ha *Dózsa* Endre az „*Erdélyi Irodalmi Társaság*"-ban *gyönyörű beszéddel áldozott* a pusztuló magyarságnak, akkor talpra kell állnia az Emkének is. Vagy *ha az Emke mai vezetősége nem akar,* akkor az *Emkében* is. Nekem erős hitem, végzi, hogy *az Emke mostani tétlenségét Dózsa Endrének kellene meginditania.* Keresse az alkalmat, hogy a miket az „*Erdélyi Irodalmi Társaság*"-ban elmondott, az Emkében is elmondhassa. Hivó szóra *sokan ott leszünk* s ha megkezdi, vele tartunk." Itt tehát az Emke irányváltoztatására nézve, miután az Emkében állitólag meghasonlás mutatkozik, szerző már mint vezér jelöltetik. Ugyan e lap október 31-iki száma *Az E. M. K. E. közgyűlése* cimen megemlékezve az egyesület készülő s Kolozsvárra kitűzött közeli évi rendes közgyűléséről: „Értesülésünk szerint, irja, a közgyűlésen *többen oly irányban készülnek felszólalni,* hogy az Emke Alapszabályai módosittassanak s hogy egy később megtartandó rendkivüli közgyűlésen állapitsák meg azt az új programmot, amellyel a mai *céltalan, jelentéktelen s az erőket teljesen abszorbeáló* irányzattal szakitani lehet."

Ugyanigy ir, sőt még tovább megy az „*Erdélyi Lapok*" november 2-iki száma *Emke* cim alatt. „Ha sejtenénk, mondja, hogy ez a közgyűlés *új élet* kiinduló pontja lesz, hazafias tűzzel vernénk mellette a dobot. Mivel azonban erre nincs kilátásunk, egyszerűen regisztráljuk a hirt. Az a gondolatunk, melyet *régóta (1911. jul. 4—5. óta) hirdetünk,* hogy az Emkét újjá kell szervezni, *működését új irányba kell terelni,* mind általánosabbá válik. Újabban az egyik napilapban sürgeti az eszmét egy *Severus* álnevű, *de* (?!) komoly és megfontoltnak látszó iró (valószinüleg e közlemény irója önmaga. *Sándor*). Teljesen egyetértünk fejtegetéseivel és annál sajnosabban látjuk, hogy az Emke körében.... nevetséges erőlködéssel hadakozni kezdenek ellene. Ez a sajnos hadakozás azonban nem lehet többé elegendő ok arra, hogy az Emke tovább *aludjon.* (Igy!).... Severus cikke közelebbről is érdekli az *E. I. T.*-ot. Mert a Társaságban elhangzott elnöki megnyitóra hivatkozik és *egyenesen Dózsa Endrét állitja olyanúl, akinek az Emke mostani tétlenségét meg kellene inditania.* Ez valóban igaz és mi is azt gondoljuk, hogy *Dózsa* Endrének tért kell engedni az Emkében és *Dózsa* Endre hivatott arra, hogy *az Emkét nagy nemzeti feladatainak felismerésére és teljesitésére vezesse.* O-hó." Tehát! S hogy a jelöltetésnek még nagyobb nyomatéka legyen, nemkülönben e lap nov. 9-iki száma *Népházavatás* cimén, ügyet sem vetve arra, hogy az Emke 1889-től jelentékeny segéllyel már több népház épitését is mozditotta elő, hímet varr jelöltjére, valójában az *Erdélyi min. kirendeltség útján* a kir. földmüvelésügyi min. 12.000 K segélyével (amit azonban nem említ) épült szucsági (Kolozsm.) népház leleplezése alkalmából s eközben *Dózsa* Endre nevével szemben, „aki az egésznek lelke volt": „Hja, azok nem az Emkétől várták a kezdeményezést, veti oda, — aminthogy Szucságban ma sem nyilna (igy!) meg a mai napon a Népház, *ha az Emkétől függene.*"

Nov. 14-én, miután az *E. I. T.*-ban már le volt szólva az Emke jubileuma, ismét a „*Kolozsvári Hirlap*" „*Az Emke jubileumi emlékkönyve*" cimén vágja le, mint szükségtelent „*Az Emke negyedszázados örömünnepének*

és a kapcsolatos kolozsvári Orsz. Közművelődési Kongresszusnak leírásá"-t, vagyis kötelességszerüleg megírt és akkor kiadott naplóját: a napisajtó jubileumi számaira vagy még inkább a „*levéltár*"-ra utalva a lap a netán érdeklődőt csak azért, hogy a nagyszerű kettős gyűlés emléke is el legyen temetve a föld alá. Szinte iróniával említi föl, hogy a könyvben: „Benne van az ünnepségnek — úgymond — minden apróbb frázisa, az elhangzott beszédektől (gróf *Zichy* Jánosé, Ő Felsége a király nevében, aztán egy *Széll* Kálmáné, gróf *Apponyi* Alberté, dr. *Berzeviczy* Alberté, báró *Jósika* Sámuelé, *Rákosi* Jenőé stb. stb., a jelen füzet 9-ik lapján felsorolt testületek képviselőiig), elküldött sürgönyöktől (Ő Felségéhez a királyhoz, *József* főherceg Ő Fenségéhez s gróf *Béldi* Ákoshoz, az Emke külföldön betegen fekvő elnökéhez), elszavalt versektől (*Rákosi* Jenő *Prologja*, a kolozsvári Nemzeti Szinház alkalmi díszelőadásán) kezdve, a jelenvoltak aggodalmasan lelkiismeretes felsorolásáig (mert ki kellett mutatni, hogy az Emke jubileumán a társadalom minden osztálya, tehát az iparosság és a nép is *aránylagosan* képviselve volt), a templomi istentiszteletek (hol a beteg gróf *Mailáth* Gusztáv helyett *Fetscher* Antal felszentelt püspök, dr. *Kenessey* Béla és *Ferencz* József püspökök, továbbá dr. *Eisler* Mátyás és *Glasner* Mózes neol. és orthodox izr. főrabbik tartottak beszédeket), banketti pohárköszöntők, (melyek méltó folytatásai voltak a jubileum nemzeti megnyilatkozásának), siri beszédek (a jubileummal egyidejüleg a gróf *Kun* Kocsárd, gróf *Kuun* Géza, gróf *Bethlen* Gábor, *Miksa* Zsuzsánna, *Rökk* Pál, báró *Orbán* Balázs stb. Emke nagy alapítók és volt vezetők az országban bárhol fekvő sírhalmai fölött) és *minden egyéb*.... Hát az Emkének nincsen egyéb baja és okosabb dolga, — mondá — mint hogy ilyen munkákkal töltse az idejét? Ki olvassa az ilyeneket díszműves kötetekből? Menynyire magyar ez a munka! körülöttünk foly az osztályok, fajok harca, új meg új ideákkal, leleménnyel, akcióval zajlik a közgazdasági és kulturális küzdelem. És az Emke irodájában azon tűnődnek, hogy mit és hogyan beszéltek a múlt év őszén a nyári szinkörben és a fehér asztaloknál." (Hiszen ez csak más egyesületekben, azok elnökeinek és amint a maga jubileumi naplójával tette, az Astrá-nak szabad.) „Mert különben még feledésbe találna menni, hogy az őseik hitére (és nyelvére) visszatért kisbarcsai (és csernakeresztúri) magyarok énekelték a Himnuszt." Ezt tehát már említeni is fölösleges, ellenben joggal vagy jog nélkül az egyesület minden lépésébe belekötni, minden külső alkalmat is az egyesület támadására használni föl, ez a fontos és megengedett dolog.

Nov. 16-án „*Az Emke munkaprogrammja*" címén megint az „*Erdélyi Lapok*" teljes következetességgel azért dicsérik meg — a hirlapokban az Emke „*állami munká*"-ja ellen küzdő — *Dózsa* Endrét, mert az Emke igazgatóválasztmányában a Munkaterv kulturális részének legutóbbi reviziója alkalmával — jó lesz ezt megjegyezni! — másokkal szemben az *állami, községi és felekezeti iskolák Emke-építése mellett* nyilatkozott és így „nem hiában," — mondja, — hogy „az új Munkaprogramm valóban érdemes is a figyelemre... Ezzel és egyebekkel remélhető, hogy az Emke munkássága a veszendő erdélyi magyarságra *végre-valahára* áldásos fog lenni."

Mindezen személyi, rendszeres, következetes és kitartó vitetés után, 1912. nov. 17-én az Emke Kolozsvárra kitűzött, jubileum utáni első évi rendes közgyűléséhez közeledvén, ennek napjára és illetve reggelére (a közgyűlés délután volt) szerző a *„Kolozsvári Hirlap"* aznapi számának homlokán saját neve alatt ismét vezetőcikkely alakjában, *„Az E. M. K. E. hivatása.* Irta: *Dózsa Endre"* cím alatt, némi újságírói rövidítésekkel, megint leközölte *„Az Emke 50 éves jubileumára"* című indítványát és így felkészülve mentünk fel a közgyűlésre, amelyre nézve a Direktórium és az Igazgató-választmány nov. 12-én 6. jzkvi sz. alatt a kiállott hosszas támadások és szenvedések alatt határozatilag kimondotta, hogy „a felmerült vádakra és támadásokra a maga helyén, mint a legilletékesebb fórum előtt, a közgyűlés színén az elnöki megnyitóban és a főtitkári jelentés rendjén történjék visszaverés és visszaútasítás." Ez végbe is ment, először is gróf *Béldi* Ákos elnök a megnyitóban a következő megszivlelésre méltó és fontos szavakat intézve a közgyűléshez, illetve azokhoz, akik a szerző és hirlapjai támadásainak esetleg felültek:

„A jubileum lezajlásával – úgymond — egyesületünk életének új korszakába lépett. Az alakulás óta lefolyt idő alatt *egy egész nemzedék* esze, szíve, akarata vett részt a munkában s a tisztikar és a választmány ezen nemzedék kiszolgálója s részben irányítója volt. Az egyesületnél *a legszigorubbb alkotmányos élet és az egymás iránt való nagyrabecsülés uralkodván, meghallgattunk minden véleményt* s azt mérlegelvén, a tárgyi igazság és a kivihetőség szempontjából igyekeztünk elbirálni. Mert előttünk mindenekfölött az ügy szeretete lebegett s ez képesített arra, hogy felelősségünk tudatát ne csak a közelismerésből, hanem szívünk, lelkünk sugallatából is merítsük.... Csak az ügyet s általa az intézményt féltettük, mert ha *diszkreditáljuk, lejáratjuk és elejtjük az intézményt,* elejtjük az eszközt is, mellyel az ügyet szolgálni akarjuk és szolgálni kell. — *Az Emke negyedszázados története* elmondta és a folyó évi jelentés is elmondja a szükséges tudnivalót s én csak arra kérek mindenkit, hogy tanuljunk ellenfeleinktől, *akik a maguk dolgát eligazítják maguk között;* ha baj van, megkeresik maguk közt az orvosszereket s legyen meggyőződve mindenki, hogy csak addig foglaljuk el ezt a sok fáradtsággal, sok önmegtagadással és sok lemondással összekötött helyet, míg a közbizalom megtisztel minket s a míg látjuk, hogy *komoly munka, higgadt mérlegelés és ítélet* által tényleg szolgálatot tehetünk az ügynek, erre pedig *csak a tapasztalat s a kérdésekkel való beható foglalkozás képesít.* — Az évi jelentés, melyet a tiszteleti alelnök-főtitkár úr bővebben ismertetni fog, elmondja, hogy a negyedszázados jubileum után megkezdtük a munkapro-

gramm revizióját, az eszközök előteremtésére nagyszabású gyűjtőakciót inditottunk meg s felvettük a fiókok újjászervezésének nagy munkáját is. Ehez hívjuk az új nemzedéket, jőjjön, ajánlja fel ereje legjavát s ha köztünk lesz, látni fogja, hogy *maga sem tehet másképp, mint eddig cselekedtünk, mert az események vaskényszere hajtja az ügyeket* s a munkás csak annyiban felelős, vajjon a maga részéről megtett-e mindent, amit tenni kellett és amit lehetett. Erre nézve jelezhetem, hogy sokan voltak, akik az Emkén kívül állva, ezt vagy azt nem tartották helyesnek, de közénk jőve, beismerték, hogy éppen nem tudják másképp eszközölni ők sem s e tekintetben nem egy *mea-culpa*-t hallottunk elhangzani máig. De nem vágva elébe a tárgysorozat további pontjainak, részemről az elmondottak után azon kijelentéssel zárom szavaimat, hogy bizom Istenben, bizom a nemzet összes tényezőinek közreműködésében, akik meghallgatva *az Emke szüntelen kérő, szüntelen felvilágosító közbenjárásait*, lehetővé teszik, hogy a mi kivívatott, megerősíttessék, a mi veszendő, megtartassék s a mi elveszett, egy vagy más formában visszahódíttassék. Ebben a reményben, ebben a hitben, a magam és munkatársaim nevében ajánljuk csekély erőnktől kitelhető szolgálatainkat, mely volna bár nagyobb s kérjük, hogy *a szeretet, mely az Emkét megteremtette és eddig fenntartotta*, ne lankadjon, hanem az osztó *igazsággal, belátással és komolysággal* párosulva, legyen erősebb és hatalmasabb hovatovább!"

Az éljenzéssel és tapssal fogadott megnyitó után, mely *Ferencz* József unitárius püspök (jelenleg az Emke örökös tiszteleti tagja) indítványára egész terjedelmében a jegyzőkönyvre vétetni határoztatott, a t. alelnök-főtitkár terjesztette elő *újra*, — mert a jubileumon jóváhagyás és elismerés közepette már megtette, — a *„Negyedszázados történet"* alapján az Emke eddigi *közművelődési* és *közgazdasági* működéséről a főbb iránypontokat, kimutatva, hogy mindig és mindenben a lezajlott 28 közgyűlés határozata és utasitása szerint cselekedvén, legjobb erővel és akarattal megtörtént minden, ami egy ily közművelődési egyesülettől, hiszen ez a jelző van a czimében is, közgazdasági irányban is joggal elvárható. Kimutatta, hogy a jubileumon is épen az nyert a legnagyobb elismerést, mert az Emke más egyesületek és intézmények példájára nem az állam zsebében kotorászott s ha a nagyhatalmi állás terhei alatt nyögő magyar állam közművelődési teendői hiányain az Emke segíteni kénytelen, azért egy *kormánylaptól* nem megtámadást, hanem elismerést érdemel. Mert kormánypadokról, sőt onnan is a vezető székből adatott ki ez irányban az egyesület megindulásakor a jelszó (*„Negyedszázados tört."* 77. l.) s különös eljárás az, hogy a midőn az egyesületnek részben a törvényhozás hibáiért és az állam-

költségvetés hiányaiért kell közművelődési és közgazdasági téren lehetőleg helyt állani, ugyanakkor a közművelődési cél módositott *fenntartásával* Erdély közgazdasági megváltását is egyedül az egyesület terhére vagy legalább is ódiumára kivánják áthárítani. Minderről különben hátrább e mű III-ik fejezetében nyilatkozva, főtitkár tiltakozása az 1911. júl. 4—5-től történt fellépés és eljárás ellen annál jogosabb vala, mert az egyesület 2034 örökös- és alapító tagja mellett, kik az Alapszabályok 17. §. *a*) pontja alapján mindannyian az Igazgató-választmány tagjai, *a világon az Emkének van a legnagyobb és legszabadabb parlamentje*, ahol az alapító tagok, anélkül, hogy *a gyülésekre rendesen eljárni és így az ügyeket megtanulni kényszerittetnének*, a kérdéseket a 18. §. szerint a *sajtó* és hallgatóság jelenlétében is tetszés szerint felvethetik, oda a jogositottak közül híveket hozhatnak már előre is és így a többséget, ha kell, egy pillanat alatt eldönthetik. Ez az oka, hogy az Emke állandó és következetes ügyvezetése, a legjobb meggyőződést téve fel, folytonos esélyeknek volt és van kitéve *s csak a tagok hazafisága és az egyesület vezetőinek összetartása és minden pillanatban a lemondásra kész elhatározása*, de nem a szervezet akadályozta meg, hogy az egyesület ügyei eddig esetleg fel ne boruljanak. Ily szabadság mellett tehát minden lépés, mely az Emke kebelén kívül hirlapi és más egyesületi téren a nemzetiségek gúnyjára és az eszközök elárulásával az Emke vagy vezetői ellen elkövettetik, az ügy kárára és a cél ártalmára való legnagyobb visszaélés.[1] A közgyűlés az előterjesztettek alapján mindenekben *egyhangulag* tudomásul vévén és jóváhagyván az Emke eddigi és követendő, — a földbirtokpolitika terén külön *programmszerüleg vázolt* — működését, *Nagy* Károly direktóriumi tag indítványára kimondotta azt is, hogy a t. alelnök-főtitkár által felhozott, rendelkezésre álló és még másoktól is bekérendő adatok és vélemények alapján az Emke további munkatervére nézve *nyilvános diszkusszió* rendeztessék, melynek eredménye aztán emlékiratba foglaltan terjesztessék a kir. kormány, törvényhozás, nagy pénzintézetek és más, gyógyitani és az Emkével együtt segíteni hivatott, illetékes tényezők elé. Megtörtént tehát minden, ami a közvélemény megnyugtatására szolgálhat s csak szerző volt az, aki a közgyűlés színén tartott beszédében *tagadva azt, hogy ő az Emkét vagy annak vezetőit valaha váddal vagy támadásokkal illette volna,*[2] az egyesületben további *„friss levegő"*-t, *„az egy akol és egy pásztor"*-

[1] Az Emke ezen szervezeti hibája, melyet a szerzett jog alapján visszahatólag orvosolni nem lehet és nem szabad, volt az oka többek közt annak is, hogy néhai báró *Bánffy* Dezső, a nagy magyar államférfiú az Emke dolgaiba közelebb behatolni nem akart, (l. *Negyedszázados tört.* 112. l.), mert elég ha valaki 200 K-át aláír, ez alapon a kamatokat öt éven át fizeti vagy nem fizeti, de az Igazgató-választmányi tagsági jogot korlátlanúl gyakorolja s öt év múlva, ha per útján nincs amin az egyesület követelését felhajtani, a befolyásával hozott határozatok mégis ottmaradnak. Félreértés elkerüléseért ki kell jelentenünk, hogy *Dózsa* Endre cs. és kir. kamarás, alispán úr 200 K alapítványát kifizette. A választott választmányi tagok 3 igazolatlan elmaradás után ezen tagsági jogosultságukat vesztik.

[2] A kolozsvári *„Ujság"* c. politikai napilap akkori tudósítása szerint (1912. nov. 19. szám. *Dózsa Endre visszaszitt támadása*): „Azzal kezdte, hogy ő nem támadta meg az Emkét sem a sajtóban, sem az *Erdélyi Irodalmi Társaság* elnöki székéből. Az Emke eddigi működésével különben is a legteljesebben meg van elégedve... Ellenben azt mondja most, hogy az Emkének *friss levegőre* van szüksége. Ezt — úgymond — *követeljük és keresztülvisszük.*"

féle elvre nézve eltávolítást követelt, mert a t. alelnök-főtitkár halálos szorítással öleli, úgymond, magához a gyermeket s felemlítve megint jubiláris és a jelen közgyűlés napjára a „*Kolozsvári Hirlap*"-ban ismét közzétett indítványát, erre nézve a gyorsírói feljegyzések és a fültanuk tanúsága szerint azt a kijelentést tevé, hogy: „*azt nem lehet helyi viccekkel elütni.*" Szemrehányó, vádló, tehát leghatározottabb formában bejelentette és fenntartotta így indítványát a közgyűlés színén is, mire nézve bizonyság a „*Kolozsvári Hirlap*" *Viharos közgyűlés az E. M. K. E.-ben. Dózsa Endre kritikája* című nov. 19-iki szenzációs tudósítása is, melyben szerző, maga leadta közgyűlési beszédében, többek közt a következőleg nyilatkozik: „Az Emke tevékenysége, úgymond, ma közoktatási feladatoknak állami előőrsként való szolgálatában" (l. szerzőnek e füzet 14-ik l.-n foglalt dícséretét) csaknem teljesen kimerül. *Gazdasági érdekeknek kulturális érdekekkel kapcsolatára nincs egyetlen irányadó gondolata;* ha csak *az nem az*, amit itt a jelentésben látok, hogy *Fekete* Gábor indítványára 500.000 K összeg birtokvásárlásokra felvétetett. Ez *azonos* lehet azzal a gondolattal, amit én *a legelővásárlások tárgyában a hirlapokban részletesen felvetettem.*" Tehát ismét a „vezéreszme" az, amellyel eléhozakodik s csak mellékesen mutatunk rá újra arra a következetlenségre, hogy amidőn az Emke közoktatási és „ötletszerű" munkája ellen debakál, ugyanakkor felhozva a közgyűlésre „*Besztercze-Naszódvármegye Hivatalos Lap*"-ját s felhasználva annak egyik közleményét, „megrémülve" hivatkozott arra, hogy e megyében 250 román tanuló van, a ki „200-tól 1500 K-ig" menő ösztöndíjat élvez, „míg a magyarság Erdélyben nem kap *körjegyzőket* és *körorvosokat*, mert nincs elég művelt középosztály." Tehát az egyesület kifogásolt kulturális és aprólékos feladatát még ezzel is szaporítani kell.[1] Hogy jubiláris indítványát a közgyűlés

[1] Megjegyzendő, hogy a közgyűlésen a gyorsírói feljegyzések szerint, a hatás kedveért nem emeltetett ki, hogy az ösztöndíjak a *Naszódi központi iskola- és ösztöndíj alapokból* adatnak, mely alapok a Mária Terézia királynő által létesített s 1851-ben feloszlatott „2-ik erdélyi határőrvidéki ezred ruházati, iskolai és élelmezési alapjai"-ból jöttek létre s báró *Bánffy* Dezső, mint kir. biztos idejében a m. kir. kormány által szabályoztattak annak rendje szerint. Az alapok vagyona: ingatlanban 12.254 kat. hold, melyből erdő 10.158 és szántó 1.971, belsőség 125 hold, ingóságokban 2,149.531 K, *tehát az alapok összes vagyona messze felülmúlja az Emkéét s évi bevétele is 277.401 K-ában az egyesület évi előirányzatát.* Az ösztöndíj-alapból a fenti hivatalos közlöny tanúsága szerint 60—600 (és nem 200—1500) K-ig 6 jogi, 4 bölcsészeti és szépművészeti, 3 orvosi, 1—1 keresk. és gazd. akadémiai, 2 műegyetemi, 1 erdészeti és bányászati, 1 polg. isk. tanítóképző, 2 közig. tanfolyami, 1 állatorvosi, 1 posta- és távirdai tanfolyami, 4 hadapród, 8 tanítóképezdei és 10 iparostanonc, összesen 45 stipendiumot létesítettek, évi 17.520 K értékben. Ez okból, de a *Gozsdu-* és más román ösztöndíj-alapok következtében is az *Astra* már nem ad stipendiumokat, míg nálunk magyaroknál „mulasztás" vádjának terhe alatt *ez is* az Emkétől váratik, aki ipari, művészeti, tanítóképző intézeti ösztöndíjakat és egy pár felső szakoktatási segélyt adott és ad is rendesen: de mindent elbirni képtelen. Különben a „*Besztercze-Naszódvármegye Hivatalos Lapjá*"-ban (1912. nov. 14. sz.) most felsorolt 243. ösztöndíj onnan van, mert mint a lap maga is elismeri, amit a közgyűlésen felszólaló azonban szintén elhallgatott, ezek az 1904/5. tanévtől az 1911/12. tanévig felmenőleg gyűltek össze. A granicsár-alap ugyanis a „magyarokat és zsidókat" az ösztöndíj-alap élvezetéből teljesen kizárva, a kir. kormány eddig nem akarta az ösztöndíjakat folyósítani.

szinén is fenntartotta, arra bizonyság az is, hogy a vezetőség egyik tagja az ülés után a teremben azt a kijelentést tette, mikép: „ám csinálja meg valaki a legelő-indítványt, de nem az Emke pénzén."

Tekintettel pedig, hogy szerző személyi lapja, a *„Kolozsvári Hirlap"* fent idézett „saját tudósítás"-ában is a közgyűlés lefolyását úgy tüntette fel, hogy az „ezúttal nem a szokásos sablonos hangulatban folyt le", mert: „a *„Kolozsvári Hirlap"* közleményei — úgymond — nem maradhattak hatás nélkül s különösen *Dózsa* Endre *nagyértékű vasárnapi vezércikke, („Az Emke hivatása,* vagyis a legelőinditvány, *Sándor) egyenesen domináltták a közgyűlés egész idejét;"* tekintettel, hogy ugyanezen lapszám tanúsága szerint, a való tényállástól eltérőleg: *„Dózsa* Endre hatalmas és nagy tetszéssel fogadott beszédben frappáns alakban jelölte meg azokat a bajokat, amik az Emke irányítása körül mutatkoznak" s hátrább pedig szerző, maga leadta beszédében, mely „szünni nem akaró éljenzés és folytonos tetszésnyilvánítás közepette fogadtatott", ismét a „friss levegő" szükségéről és az Emke iránt terjedő közönyről beszél, ellenben az új célok, új gondolatok és új eszközök adását — a maga és hívei nevében többes számban — *„el is várja, meg is követeli";* tekintettel, hogy a kolozsvári *„Hétfői Hiradó"* nov. 25-iki számának *Nebántsvirág* c. névtelen írójú vezércikkében, mely lap nyomdájában jelenik meg *„Kolozsvármegye Hivatalos Közlönye"* is, az Emkében szintén a „friss vér, friss szellem és friss levegő" szüksége emlegettetik s szerző az *„Erdélyi Irodalmi Társaság"* nov. 30-iki közgyűlése alkalmából (l. *„Erdélyi Lapok"* dec. 7-iki sz.), „azért a nevezetes fellépéseért, mellyel oly jelentőssé tette az Emke közgyűlését", az egyik r. t. által üdvözöltetett; és tekintettel végül, hogy a szerző által eldobott kő egyes vidéki hirlapoknál (nagyenyedi *„Közérdek"* 1912. október 29-iki szám, *„Hol marad az Emke?")* és más közéleti férfiaknál megállani, illetve továbbgördülni s az Emkére hátrányosan visszahatni kezdett:[1] az Elnökség végre — ha csak az Emke ügyét a legárvábbnak és legelhagyatottabbnak engedni nem akarta — az események logikája alatt és a testületi szellem érdekében is — *kényszerítve* érezte magát, hogy *Dózsa* Endre cs. és kir. kamarás, alispán, választmányi tag, az előzményekben bőven ismertetett „vezéreszméjé"-t és illetve „indítvány"-át, minden továbbinak kiindulását és kezdetét, hordozóját és mozgatóját s a legutóbbi közgyűlésnek is *„domi-*

[1] L. többek közt az *„Erdélyi Lapok* 1912. dec. 29-iki számának *(A magyar föld védelme)* ama reprodukcióját, mely szerint dr. *Király* Aladár, Háromszékvármegye alispánja, „az egyik kolozsvári lap" körkérdésére nézve (a lapot nem nevezi meg) a következő választ adta volna le: „Amíg nem késő, mentsük meg, ami még megmenthető. Az Emke lépjen ki *konzervatív* álláspontjából. Ha *Alapszabályai* meg nem engedik, azokat változtassa meg és vegye kezébe — ha kell, *pénzintézeti* tevékenységgel — az erdélyrészi magyar birtokpolitikát, annak vezetését, irányítását. Mindent nem lehet az államtól várni, álljon tehát talpra a társadalom. Ég fejünk felett a ház, oltsunk magunk, ha későre érkezhetik a *hivatásos tűzoltó.* Az Emke nagy vagyon felett rendelkezik s ha megnyitja erőforrásait, ha egy lángoló lelkű, erős magyar érzésű, okos, agilis ember vezetése mellett hozzákezd a már nem halasztható tevékenységhez, akkor szívós kitartással eredményt érhetünk el. Hát az Istenért, ne beszéljünk és ne ankettezzünk sokat! Tegyünk már valamit!" Ezek tehát, a „sok beszéd"-et kivéve, egészen a szerző már többször idézett szavai.

náló" tárgyát elővegye. Joga és kötelessége volt ez azon Alapszabály szerinti és az Emkénél komolyan gyakorolt tiszténél fogva, mely szerint elnök a vezetésére bízott egyesület ügyeinek őre, aki az általános felügyeletet s az ezzel kapcsolatos felelősséget gyakorolja s az egyesület tekintélye és fejlődése lehetőségének csorbulása nélkül az ügy továbbfajulását és a zűrzavar növekedését el nem nézheté. Mert itt nemcsak az Emké*ről,* hanem *konkrét név és zászló alatt* egyenesen az Emké*hez* és az Emke *ellen*, vagyis kárára és veszélyére folyt a szó s a tagokkal szemben, ha esetleg a cél ártalmára vannak, az Alapszabályok 18. §-a értelmében az Igazgató-választmánynak nemcsak ennyi, hanem a *legmesszebb* menő joga van. Hirlapi cikkeket és indítványokat különben, amint már a 7-dik l.-on érintettük, tárgyalt az Emke máskor is, sőt P. *Szathmáry* Károlynak a kolozsvári lapok 1885. aug. 31-iki számában a *titkárhoz,* nem is a jubileumhoz vagy közgyűléshez intézett levelére kezdette meg a „*Negyedszázados tört.*" 192. lapja tanúsága szerint Erdélyben a gyermekmenedékhelyek szervezését s 1907. júl. 14-én Cs. *Sándor* Kálmán szintén alapító választmányi tagnak a hirhedt mojosi ügyről a „*Székely Világ*"-ban írt közleményét, pedig akkor egy nemlétező magyarság számára csak egy egyszerű kápolna építéséről volt szó, mert az az Emkét is „*érintette*", nyilvános választmányi ülésből desavuálta az ország összes lapjaiban. Hiszen ez nem Emke-tagokkal szemben is természetes *önvédelmi* és *közérdeki* jog. Emke-tagoknak pedig a 10. §. szerint az Alapszabályok intézkedéseit a legszigorubban tudni kell. Ezt követeli a legelemibb összetartás, mely nélkül és nemzetileg épen ily fontos ponton nincs sikerrel munkálható egyesület. Hogy a hullámgyűrük mind messzebb és messzebb hatolása következtében végre tenni kellett, mi sem bizonyítja inkább, minthogy a kolozsvári „*Ujság*" 1912. nov. 19-én „*Az Emke munkája*" c. alatt írva a közgyűlésről, maga is Választmány elé vélte utaltatni a kérdést s viszont *Lovassy* Andor, Torda-Aranyosvármegyei alispán a „*Budapesti Hirlap*" 1912. dec. 5-iki és a kolozsvári „*Ujság*" dec. 6-iki számában „*Tace si face*" c. alatt írva vezetőcikkelyben az erdélyi viszonyokról, a támadó iskola eljárását a magyarság önérzetére károsan visszahatónak bélyegezé. Az ellentétek tehát már nemcsak a vidékre, hanem a székesfővárosi lapokba is felhatoltak s kifejezést nyert ez fenti alispán által az Emke Torda-Aranyosvármegyei választmányának a központ kiküldöttjei jelenlétében tartott dec. 1-ei újjászervező közgyűlésén is. Az elégedetlenség szítása és a közönség félrevezetése közepette intézkedni kellett tehát nem annyira a *Dózsa* Endre indítványáért, mint inkább annak ***hovatovább válságosabbá válható következményeiért.***

Mert hogy a folytonos *házi* támadások hullámgyűrűi hogy hatottak el a legmesszebbre is, azt mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy az „*Országos Magyar Szövetség*" is, tehát az egyik testvéregyesület, melynek létrejövetelén pedig gróf *Esterházy* János oldalán annyi szeretettel munkált az Emke, 1912. évi febr. 6-án tartott felolvasó ülésében, dr. *Csányi* Gusztáv főtitkár tollából, „*A magyar kormányzatnak és társadalomnak gyakorlati feladatai a nemzetiségi kérdésben*" címén (l. „*Magyar Szövetség*"

1912. évi május 10-iki sz.) nem átalta az egyesületet nyilvánosan azért kérdőre vonni, mert a kir. belügy- illetve a kultuszminiszter, mint felettes hatóság, az Emke tudta és megkérdezése nélkül, amivel nem tartozik, nem-magyar kézre, mert azon a vidéken magyar nem lakik, eladta a kolozsvári Nemzeti Szinház egyik nem jövedelmező öröklött birtokát. Természetesen felolvasó mindezt nem tudta, vagy nem akarta tudni: ellenben a szakavatott felolvasó birói székéből elég a birtokeladás tényét megragadni s nem gondolva arra sem, hogy a Nemzeti Szinház is ép oly hazafias intézmény, mint az Emke, minden felelősséget lelkiismereti furdalás nélkül az egyesületre hárítani. És így nyerjük meg a közönséget, így csináljunk Magyarországon kulturegyleteket!

Viszont az „*Ujság*" fent idézett, nov. 19-iki cikke hogyan ismertette a helyzetet, erre példa ez a kivonat: „Országos ünnepség keretében, nagy külső fénnyel ülte meg — úgymond — most egy éve negyedszázados jubileumát az Emke, amelyre méltó büszkeséggel tekintünk, mint nemcsak legnagyobb, leggazdagabb, hanem *legaktivabb* kulturegyesületünkre. Kormány, a társadalom minden rétege, a magyar kulturegyesületek összessége lelkes örömmel forrott össze ezen a napon.... És amit különös örömmel jegyezhettünk föl egy évvel ezelőtt, az a nagygyűlés impozáns, *a legkisebb disszonánciát nélkülöző lefolyásu volt.* Az ország vezető tényezői jöttek el Kolozsvárra, hogy meghajtsák az elismerés lobogóját az Emke előtt. ....Vasárnap ismét beszámolót tartott az Emke.... Azt kellett újolag dokumentálnia, hogy az erdélyi részek magyarsága *egy* akkor, amikor egy nagy organizmus közművelődési munkaprogrammjának megállapításáról van szó. És ami az országos ünnepség keretei között nem tudott megszületni, *az egyenetlenkedést szító, disszonáns hang* nem maradt el ezuttal. Erre a cseppet sem szimpatikus és még kevésbbé hasznos szerepre *Dózsa* Endre alispán, az Emke igazgató-választmányi tagja vállalkozott. Ő volt az, aki egy irodalmi egyesület közgyűlésén, a sajtóban már eleve megütötte azt *az akadékoskodó és kicsinyes hangot,* amely komoly érvek hiányában fölötte kétes sikert ért el: *ünneprontónak* indult el s még szerencse, hogy ezt a célját csak részben érte el. Nem először érte támadás az Emkét.... Attól azonban mindig óvakodtunk, hogy olyankor álljunk elő kifogásainkkal, amikor mi követtünk volna el helyrehozhatatlan hibát. Az Emke közgyűléseinek éppen az a magas hivatása van, hogy a magyar társadalom egységét jelképezzék és — enyhén szólva — *súlyos taktikai hiba* a társadalmi egybeforrás pillanatában ellentéteket támasztani, támadással és nem feltétlenül megcáfolhatatlan kritikával előállani. Alkalom, mód épen *Dózsa* Endrének áll rendelkezésére abban, hogy mint választmányi tag, eszmékkel, propozíciókkal, — ha kell — kritikával álljon elő a választmányi üléseken, amelyekben az egyesület vérkeringésének főere összpontosúl.... Tessék *Dózsa* Endrének és másoknak is *a maga helyén* és idejében ideákat felvetni, megvitattatni. . ..Éppen *Dózsa* Endrével szemben kell vétónkat hangsúlyoznunk. Neki — ismételjük, olyan embernek, akinek legtöbb alkalma és módja van az Emke irányitásába befolyni — nem sok joggal lehet fölényes kritikát gyakorolni azzal az egyesülettel szemben, amelynek nemzeti hivatását elismeri, amelynek munkájából azonban következetesen

kivonja magát, tehát a kritikája sem lehet a dolgokat alaposan ismerő, hanem *csak a felszínen mozgó és apropóra jelentkező emberé*.... Bizony nehéz ebből *jóakaratot* kiolvasni.“ — *Lovassy* Andor cikkéből itt csak nehány sort idézünk, miután hátrább e közleményére visszatérünk: „De az erdélyi magyarság egy része — úgymond — zöld és fehér asztalnál, komoly gyűléseken és zajos banketteken, szónoklatokban és hírlapok hasábjain csak fajunk pusztulásán, saját gyengeségünkön, a nemzetiségek terjeszkedésén sír, jajong és kesereg. Van ebben az örökös panaszban valami lesújtó, szégyenletes vonás; az önbizalomnak és férfiasságnak hiánya. Ez az asszonyos sírás elcsüggeszti még a bízva bízókat is.“

Mindezekután tehát kötelezve érezte magát az Elnökség arra, hogy nemsokára a közgyűlés után objektive sokszorosíttatva a *Dózsa* Endre választmányi tag inditványát, azt egy tárgyilagos, minden előleges befolyásolástól mentkörirattal hozzászólás és véleményeik közlése végett záros határidővel megküldje mindazon tisztikari, választmányi, direktóriumi, fiókválasztmányi és más tagoknak, akik a választmány ülései iránt állandóbb és nagyobb érdeklődést tanúsítottak, vagy szakértelmöknél és élethivatásuknál fogva egy ily kérdéshez hozzászólni elsősorban jogosultak. Ez eljárás fontos esetekben máskor is szokásos volt s annál inkább meg kellett ezt tenni most, midőn *általános irányváltoztatásról s egy 8,722.000 K-ás hitelügyletről* volt szó, melynek erkölcsi, anyagi és lebonyolítási következményei ólomsúllyal nehezedhettek a vezetőség felelősségére és lelkiismeretére. E köriratban, tekintettel a november 17-iki közgyűlésnek az eszmék közlése és a nyilvános diszkusszió tárgyában hozott határozatára, az eljárás megrövidítése okából arra is felkértük a tagokat, hogy válaszuknál egyben az Emke közművelődési és közgazdasági teendőit illetőleg is esetleges szives nézeteiket az Elnökséggel közölni kegyeskedjenek, hogy azokat a későbbi diszkusszió rendjén értékesíthessük.

Tizenegy megyei és vidéki fiókválasztmány, valamint az Országos Közművelődési Tanács, Magyar Gazdaszövetség és a Közalapítványi kir. ügyigazgatóság közreműködésével beérkezett így a kitűzött határidőig közel 100 vélemény, melyek neveinek viselőit betűrendben a következőkben soroljuk elő:

Dr. *Albrecht* Lajos ügyvéd (Bánffyhunyad), *Árkay* Kálmán, az Országos Közművelődési Tanács ügyvezető alelnöke (Budapest), dr. *Balogh* Elek ügyvéd (Torda), br. *Bánffy* Ferenc földbirtokos (Enyedszentkirály), *Bárdos* Ádám kir. tanfelügyelő (Torda), *Bencze* Imre áll. székely földmüves iskolai igazg. (Algyógy), *Bernát* István, a Magyar Gazdaszövetség igazgatója (Budapest), gróf *Bethlen* István orsz. képviselő (Budapest), dr. *Békésy* Károly egyetemi rk. tanár (Kolozsvár), gróf *Béldi* Kálmán földbirtokos (Báld), *Benedek* Mihály kir. tanfelügyelő (Segesvár), *Bodor* Ákos vm. aljegyző (Torda), dr. *Börcsök* Andor kir. törvsz. biró (Budapest), dr. *Concha* Győző udv. tanácsos, egyetemi tanár (Budapest), *Csánky* Gyula kir. tanfelügyelő (Sepsiszentgyörgy), *Deák* Lajos kir. tanácsos, tanfelügyelő (Marosvásárhely), *M. Deák* Zsigmond ny. honvédezredes, földbirtokos (Kolozsvár), *Dénes* Károly kir. tanfelügyelő (Déva), *Dorner* Gyula m. kir. gazdasági műszaki tanácsos (Budapest), dr. *Eisler* Mátyás neol. izr. főrabbi

(Kolozsvár), *Erődi* János kir. tanfelügyelő (Beszterce), *Fekete* Ferenc, a tordai Egyesült kisegítő- és takarékpénztár rt. vezérigazgatója (Torda), *Ferenczy* Lóránd, a Magyar ált. hitelbank tisztviselője (Budapest), *Ferenczy* Gyula, a Mezőgazdasági bank és takp. rt. vezérigazgatója (Kolozsvár, szóbelileg), *Fáy* Béla cs. és kir. kamarás, nagybirtokos (Dédács), *Gajzágó* Ferenc ny. kir. itélőtáblai biró, földbirtokos (Kolozsvár), *Gáspár* János ny. vm. főjegyző, földbirtokos (Nagyenyed), *Gáspár* József ny. földműves iskolai igazgató (Marosvásárhely), *Görög* Joachim örm. szert. plebános (Gyergyószentmiklós), *Gyalókai* Sándor főispán (Csíkszereda), *Gyertyánffy* István kir. tanácsos, ny. áll. pedagógiumi igazgató (Budapest), *György* István városi jegyző (Csíkszereda), *Hajdu* Ferenc kir. tanfelügyelő (Székelyudvarhely), *Hegyi* Gyula kir. ipari főfelügyelő (Kolozsvár), *Ilosvay* Jenő kir. tanácsos, polgármester (Dés), *Jakab* László m. kir. állategészségügyi felügyelő (Kolozsvár), *Jósa* Gyula földbirtokos (Incsel), dr. *Juhász* Pál, a Közalapítványi kir. ügyigazgatóság jogügyi főtanácsosa (Budapest), báró *Kemény* Ákos főispán, földbirt. (Dicsőszentmárton), *Kerner* Miklós ny. m. kir. honvédezr. (Kolozsvár), *Kimpel* Flóris bankigazg. (Torda), *Koleszár* Lajos áll. polg. fiú és felsőleány iskolai igazgató (Bánffyhunyad), *Kovács* Dániel áll. polgári iskolai tanár (Torda), *Kozma* Ferenc kir. tanácsos, ny. tanfelügyelő (Kolozsvár), *Kuszkó* István áll. mértékhitelesítő hivatali főnök (Kolozsvár). Cs. *Lázár* László földbirtokos (Lapusnyak), *Lendvay* Emil kir. tanácsos, az Erdélyi Bank vezérigazgatója (Kolozsvár), *Lengyel* Róbert kir. tanfelügyelő (Csíkszereda), *Lészai* Ferenc kir. tanácsos, földbirtokos (Magyargorbó), *Lukátsffy* Ödön polgármester (Szilágysomlyó), dr. *Márki* Sándor egyetemi tanár, dir. tag (Kolozsvár), dr. *Menyhárth* Gáspár egyetemi tanár (Kolozsvár), *Merza* Lajos kir. tanácsos, földbirtokos, Emke-főpénztáros, az Erdélyrészi Magyar Jelzálog Hitelbank vezérigazgatója (Kolozsvár), *Mihály* Gábor áll. iskolai igazgató, megyei vál.-i titkár (Besztercze), *Molnár* István Emke-levéltáros (Kolozsvár), *Munka* Sándor kir. tanfelügyelő (Nagyszeben), *Münnstermann* Győző polgármester (Kolozs), *Nagy* Imre, Csíkvármegye közgazdasági előadója (Csíkszereda), *Nagy* József ref. esperes (Nagyszeben), *Nagy* Károly kir. tanfelügyelő (Zilah), *Nagy* László, az Erdélyi róm. kath. státus erdőtanácsosa (Kolozsvár), *Nehéz* János kir. tanfelügyelő (Nagyenyed), *Orel* Dezső polgármester (Gyergyószentmiklós), dr. *Páter* Béla áll. gazdasági akadémiai igazgató (Kolozsvár), *Payer* Géza uradalmi intéző (Sopronhorpács), dr. *Pintér* Gábor kir. tanácsos, tanfelügyelő (Brassó), *Rietly* Károly róm. kath. főgimnáziumi igazgató, Emke-jegyző (Kolozsvár), *Russel* Károly kalazantinumi igazgató (Kolozsvár), *Sándor* József udv. tanácsos, t. alelnök-főtitkár (Kolozsvár), dr. *Sebess* Dénes kir. ítélőtáblai tanácselnök (Budapest), *Simonffy* Alajos ny. főszolgabiró (Balázsfalva), L. *Sipos* Gábor ügyvéd (Kolozsvár, szóbelileg), dr. *Solymossy* Lajos áll. főreáliskolai igazgató (Székelyudvarhely), lovag *Sperker* Ferenc, az Erdélyi róm. kath. státus uradalmainak igazgatója (Kolozsvár), *Stuckheil* Gyula miniszteri tanácsos, ny. pénzügyigazgató (Kolozsvár), *Szabó* Albert kir. főbánya-tanácsos (Marosújvár), *Szantner* Lajos földbirtokos (Kolozsvár), *Szász* Ferenc uradalmi intéző (Pusztakamarás), dr. *Szentkirályi* Ákos ny. áll. gazdasági

akadémiai igazgató (Kolozsvár), dr. *Szentmiklóssy* László vármegyei gazdatanácsos (Dicsőszentmárton), *Sztankovics* János áll. gazd. akadémiai tanár (Kolozsvár), *Tódorfi* Lukács polgármester (Szamosújvár), *Tokaji* László, az Erdélyi Gazdasági Egylet titkára (Kolozsvár, szóbelileg), *Török* Bertalan ny. vm. főjegyző, a nagyenyedi Kisegítő takarékpénztár vezérigazgatója (Nagyenyed), dr. *Ujfalussy* Jenő polgármester (Csíkszereda), *Várady* Zsigmond orsz. képviselő, ügyvéd (Nagyvárad), *Velits* Ödön bankigazgató (Torda), dr. *Vertán* Endre orsz. képv., ügyvéd (Budapest), dr. *Weiss* Ignác ügyvéd (Brassó), dr. *Weiss* József ügyvéd (Kolozsvár) és dr. *Weiss* Miksa, az Erdélyrészi Magyar Jelzáloghitelbank ügyésze (Kolozsvár.)

Ezen kívül is többen, hogy nem értenek a munkálatban foglalt indítványhoz, a válasz elől kitértek, míg egy páran a fenti nevek viselői közül is, az állattenyésztés és legelőkérdés iránti minden lelkesedés mellett, amit az Emke sem tagadott, nem szóltak *az érdemi részhez,* hanem azt pénzügyi, jogi- és más szaktekintélyek elbirálása alá kivánták bocsátani. De épen ezt kérte be az Emke s ez alapon módjában állt a további káros halasztás vagy titkolódzás nélkül a kérdésre vonatkozó *érdemi* nyilatkozatokat összeszedni, azokat gyűjtőpontok szerint csoportosítani s külön téve a jövő munkatervre vonatkozó megjegyzéseket, a konkrét tárgyra irányuló előadói munkálatot előkészíteni.

Igy hivatott össze a közgyűlés után az 1913. jan. 12-iki rendes választmányi ülés, melyre — bár rendes ülésre külön figyelmeztetés nem szokásos, mert az egyesület fennállása óta a rendes ülés mindig 12-én d. u. a szokott helyen és órában tartatik meg — a tárgysorozat kitétele mellett nemcsak hirlapilag hivtuk meg a tagokat, hanem ráadásul a buzgóbb választmányi tagokhoz, kik az ülésre rendesen és reájok nézve kötelezőleg eljárni szoktak, külön értesítést, illetve meghivót is bocsátottunk ki s ami fő, elnök és főtitkár aláirásával, Emké-s zárt boritékban, postailag 910—1913. sz. alatt megküldtük azt *Dózsa* Endre cs. és kir. kamarás, alispán úrnak is. E meghivóban is *„Az ülés főbb tárgyai“* közt az elnöki bejelentések után stb. 3-ik pontul, tehát legelől, ki volt téve, hogy: *„Indítvány 8,722.000 K-ra legelők vásárlása és értékesítése tárgyában“* s végül kiemelve, hogy: *„A nagyfontosságú* ülésre tisztelettel meghivjuk.“ Ily konkrét indítványt senki más nem tehetett.

Mindez intézkedések alapján, melyek különben, ismételjük, az ügyrendtartás és a 29 éves gyakorlat alapján nem voltak szükségesek s a gyűlés és határozat azok nélkül is szabályszerű és jogérvényes volt, az ülésre megjelentek a következő urak: gróf *Béldi* Ákos v. b. t. t., főrendiházi tag, ny. főispán, földbirtokos, elnök; *Fekete* Gábor v. b. t. t., kir. ítélőtáblai elnök, Emke-alelnök; *Ferencz* József unitárius püspök, főrendiházi tag, Emke örökös tiszteleti tag; *Sándor* József udv. tanácsos, tiszteleti alelnök-főtitkár; *Merza* Lajos kir. tanácsos, földbirtokos, Emke-főpénztáros, az Erdélyrészi magyar jelzálog-hitelbank vezérigazgatója; *Szekula* Ákos, az *„Adriai“* bizt. társ. erdélyrészi vezérfelügyelője, Emke-ellenőr; dr. *Márki* Sándor egyetemi tanár és *Nagy* Károly ref. theologiai tanár, ref. egyházkerületi főjegyző, mint direktoriumi tagok;

Balogh Károly ny. ref. főgimnáziumi igazgató és dr. *Gál* Kelemen unitárius főgimnáziumi igazgató, jegyzők; gróf *Béldi* Kálmán földbirtokos (Báld), *Beregszászy* László Emke-főkönyvvezető, dr. *Boros* György, a Magyarországi unitárius egyház főjegyzője, D. *Deák* József birtokos, M. *Deák* Zsigmond ny. honvédezredes, földbirtokos, *Incze* Gerő kir. kuriai biró, *Karácsonyi* Sándor földbirtokos, *Kerner* Miklós ny. honvédezredes, *Koleszár* Lajos áll. polgári fiú- és felső leányiskolai igazgató (Bánffyhunyad), *Kozma* Ferenc kir. tanácsos, ny. tanfelügyelő, *Kuszkó* István áll. mértékhitelesítő hivatali főnök, dr. *Menyhárth* Gáspár egyetemi tanár, *Russel* Károly kalazantinumi igazgató, Gy. *Sipos* Károly háztulajdonos, *Sólyom* János áll. polgári iskolai tanár, dr. *Szenkirályi* Ákos ny. áll. gazdasági akadémiai igazgató, *Tamási* István, a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara alelnöke, angol kereskedelmi konzul, *Tokaji* László, az Erdélyi Gazdasági Egylet titkára, dr. *Török* István ny. ref. főgyimn. igazgató, a Kolozsvári Gazdák hitelszövetkezetének igazgatója, dr. *Weisz* József ügyvéd és dr. *Weisz* Miksa, az Erdélyrészi Magyar Jelzáloghitelbank ügyésze, alapitó és választott választmányi tagok, annyian, mint az Emke alapítása idején a legnépesebb választmányi ülésre eljönni szoktak.

Tekintettel, hogy az ülés határozatképességéhez az Alapszabályoknak 18. §.-a értelmében a tisztikar tagjain kívül 6 jogosított tag jelenléte szükséges s tekintettel, hogy ilyen, a tisztikar 7 tagján kívül, helyből és vidékről is 24 volt jelen: az ülés szabályszerűen és pedig az Alapszabályok 19. §-a értelmében *nyilvánosan*, a sajtó képviselőinek is jelenlétében folyt le.

A tárgysorozat megfelelő pontjánál *Sándor* József udv. tanácsos, tiszteleti alelnök-főtitkár, mint előadó, a Direktórium nevében a következő összefoglaló jelentést, illetve javaslatot terjesztette elő:

II.
Előadó összefoglalt javaslata az indítványra.

Facilis est descensus Averno.

Nagyméltóságú Gróf Elnök Úr!
Igen tisztelt Igazgató-választmány!

Az előttünk fekvő dolgozat egy bevezető *indokoló* és egy azt követő *indítványi* részből áll, melyek elsője állítólag az Emke évi jelentéseinek „rendszeres“ áttanúlmányozása alapján, minden bizonyítás és igazolás nélkül, puszta kijelentésekkel lesújtva s megsemmisítve az Emke eddigi kulturális és közgazdasági működését, a másodikban, jövőre nézve utóbbit emelve az első fölé, egyszersmind konkrét javaslatot és készen kidolgozott tervet nyújt be,

„*vezéreszmé*“-t adva a vezéreszmék hiányában sínylődő s „*kezdeményt*“-t a kezdeményező erő nélkül szűkölködő egyesületnek arra nézve, hogyan kell az Emke iránt állitólag lanyhuló erkölcsi, szellemi és anyagi érdeklődést ismét felkelteni, hogyan kell az erdélyi rész „*közgazdasági egységét, mint a kulturális egység talpkövé*“-t, „az ország gazdasági élete legsorvasztóbb betegsége“ orvoslásával, nemzetiségi irányban „*aggresszive*“ megteremteni. Szóval, nemcsak az Emke működési iránya megváltoztatásáról, hanem az egyesület „gazdasági politikával kapcsolatos kulturmissziója“ csodatevő megoldásáról és egy oly Kolumbus-tojásról van szó, mely ha kivihető, nemcsak a legnagyobb elismerésre, hanem a legönzetlenebb és odaadóbb megvalósításra is érdemes s méltó volt reá, hogy szerző másfél éven át annyi kitartással és szívóssággal küzdjön érdekében.

Tekintettel a becsületes törekvésre, nehogy az indítvány sorsát e hangulatkeltő, szólamos és sokat igérő bevezetés lerontásával már előre befolyásolni láttassunk, rátérünk egyenesen az *indítvány* elemzésére és birálatára, amint következik:

a) **A pénzügyi expozé, egy kis számítási hibával.**

Szerző az Emke alapvagyonából kihasítva 1,500.000 K takarékbetétet, amennyi nincs, — az egész összegre, elsősorban a kolozsmegyei, szolnokdobokai, tordaaranyosi és marostordai Mezőség vegyesajkú községeiben, „hol a magyarságnak biztos, vagy megszilárdítható talaja van“, hol a község lakóit „megoltalmazni vagy megnyerni kell“, kat. holdanként *300* K-val 5000 hold „*prima*“ legelőt vásárolna. Az így megszerzett legelőkre felvenne azok feleértékéig 750.000 K törlesztő kölcsönt. Még a vásár megkötése előtt, vagy legalább azzal egyidejüleg szerző szerint az érdekelt politikai községek vagy magyar birtokosságok, melyeknek határában ez az 5000 hold feküdnék, az államtól vagy nagyobb pénzintézetektől, tehát akár az Albinától úgynevezett *községi kölcsönt* vennének fel, az általuk megvásárolandó legelők vételárának $^1/_3$-ad része erejéig, jelen esetben 500.000 K értékig. Ugy de, a közbirtokosság csak jelzálogos törlesztő kölcsönt vehetvén fel, vele szemben az indítvány mindjárt az első lépésnél megbukik! Így, községi kölcsönből és törlesztő kölcsönből a községek, de nem a közbirtokosságok részéről az Emkének megtérülne 1,250.000 K, míg a még hátralékos

törlesztetlen vételár 250.000 K-ja a törlesztő kölcsönt követő rangsorban II-ik helyre bekebelezve, az Emke által jelzálogos kölcsönképpen a vásárolt legelőkön szintén törlesztéses kölcsön formájában meghagyatnék. Úgy a községi, mint a törlesztő kölcsön 50—50 évig tartana, míg az Emke II-ik helyi kölcsöne csak 30 esztendeig. Ily módon az itt közölt pontos és kijavított számítással:

	Vételár	Hold	Községi kölcsön	Törlesztő kölcsön	Emke kölcsön	Maradvány
I.	1,500.000·—	5000	500.000·—	750.000·—	250.000·—	—·—
II.	1,250.000·—	4166	416 600·—	624.900·—	208.300·—	200·—
III.	1,041.600·—	3472	347.200·—	520.300·—	174.100·—	—·—
IV.	867.500·—	2891	289 100·—	433.700·—	144.500·—	200·—
V.	722.800·—	2409	240.900·—	361·300·—	120.500·—	100·—
VI.	602.200·—	2007	200.700·—	301.100·—	100.300·—	100·—
VII.	501.800·—	1672	167.200·—	250·800·—	83.600·—	200.—
VIII.	418.000·—	1393	139.300·—	208.900·—	69.700·—	100·—
IX.	348.200·—	1160	116.000·—	174.000·—	58.000·—	200·—
X.	290.000·—	966	96.600 —	144.900·—	48.300·—	200·—
XI.	241.500·—	805	80.500·—	120.700·—	40 300·—	—·—
XII.	201.200·—	670	67.000·—	100·500.—	33.500·—	200·—
XIII.	167.500·—	558	55 800·—	83.700·—	27.900·—	100·—
XIV.	139.500·—	465	46.500·—	69.700·—	23.300·—	—·—
XV.	116.200·—	387	38.700·—	58.000·—	19.400 —	100·—
XVI.	96.700·—	322	32 200·—	48.300·—	16.100·—	100·—
XVII.	80.500·—	268	26.800·—	40.200·—	13.400.—	100·—
XVIII.	67.000·—	223	22.300·—	33.500·—	11.100·—	100·—
XIX.	55.800·—	186	18.600·—	27.900·—	9.300·—	—·—
XX.	46.500·—	155	15.500·—	23.200·—	7.800·—	—·—
XXI.	38.700·—	129	12.900·—	19.300·—	6.500·—	—·—
XXII.	32.200·—	107	10.700·—	16.000·—	5.400·—	100·—
XXIII.	26.700·—	89	8.900·—	13.300·—	4.500·—	—·—
XXIV.	22 200.—	74	7.400·—	11.100·—	3.700·—	—·—
XXV.	18.800·—	62	6.200·—	9.400·—	3.000·—	200·—
XXVI.	15.600·—	52	5.200·—	7.800·—	2.600·—	—·—
XXVII.	13.000·—	43	4·300·—	6.500·—	2.100·—	100·—
XXVIII.	10.800·—	36	3.600·—	5.400·—	1 800 —	—·—
XXIX.	7.500·—	25	2.500·—	3.700·—	1.300·—	—·—
XXX.	2.400·—	8	—.800 —	1.200·—	—·400 —	—·—
	8,942.400·—	29800	2,980.000·—	4,469.300·—	1,490.700·—	2.400·—

30 izben, de nem 20 izben, mint szerző számítja, megismételve ezt a pénzügyi műveletet, végeredményben az Emke jelenlegi egész vagyonát harmadfélszeresen meghaladó 8,942.400 és nem 8,722.000 K értékben 29.800 és nem 28.980 kat. hold legelőt vásárolhatna össze az egyesület, 100 holdanként az erdélyi rész szétszórtan fekvő *298* mondd: *kétszázkilencvennyolc* községében, sőt még ezenfelül szerző számításától szintén eltérőleg 9.300 K-ja maradván meg az Emkének az 1,500.000 K-ból a 30-ik vásár teljesítése után is, ezzel még további 31 holdat is szerezhetne és ezt az egész vételárat az egyszerű kezelés okáért kölcsönadhatná vagy odaajándékozhatná az

illető községnek, ha úgy akarná. Itt tehát mindjárt gyanut kelt a számítás pontatlansága, ami pénzügyi műveleteknél nagy hiba; továbbá, hogy a közbirtokosság a tervből mindjárt elején kiesik s hogy szerző vegyesajkú községeket akar az Emkével segíttetni, ami t. i. a magyaroktól eltekintés, az Emkének programmján kívül eső dolog. De hogy szerző ily községeket ért, arról nemcsak fennidézett saját szavai, az általa megjelölt területek s indítványának kulturális kikötései, hanem az Emke 1912. nov. 17-iki kolozsvári közgyülésén az egyesület kolozsvármegyei magyarkályáni birtokára, illetve legelőjére vonatkozó azon megjegyzése is bizonyítják, mely szerint felhozatván, hogy az ottani magyar Emke-bérlők szerződésellenesen oláhoknak is adtak legeltetési jogot, erre szerző azt felelte, hogy „az Emkének semmi köze ahhoz, kinek adják ki a legeltetést.“ Ez tehát a kiindulás!

b) Hibás statisztikai adatok.

A terv kivitelének szükségét illetőleg szerző talán a nagy sietség következtében, vagy talán a nagyobb hatás kedvéért, szintén egy számbeli tévedésből indúl ki, midőn azt írja, hogy *Kőváry* statisztikája szerint[1] a 15 erdélyi vármegye legelőterülete 1847-ben még 2,200.000 kat. holdat tett ki, míg a m. kir. statisztikai hivatal kimutatása szerint ez a terület 1897-ben már 1,381.409 kat. holdra apadt, mely szerint tehát 50 év alatt a fogyás 1,818.591 kat. holdat, tehát 82.6%-ot tenne ki. Megdöbbentő adat, mely mindenesetre gondolkodásra készt s azért utána nézve itt is *Kőváry* statisztikájának, úgy találtuk, hogy annak 96. lapja szerint a legelőterület csak *1,166.000* holdat tett ki, *ami még 215.409 holddal kevesebb, mint az 1897. évi állapot.* Ugyanezen a lapon egy másik stat. táblázat idézete szerint 42-ben csak 620.000 hold lett volna a legelő terület. Szerző tehát 1847-ből a legelőhöz hozzávette a *rétet* is, ami az 1897. évi összeállításban elkülönítve található. Hozzá még 1847-ben egészben Erdélyhez számított a Partium név alatt ismert Középszolnok-, Kraszna- és Zarándmegye, valamint a Kővárvidék, melyből a két első a Szilágyságot tevé, míg ma a más két vidéknek is részben az anyaállamhoz való beosztásával Erdély a Szilágyságon

[1] *Kőváry* László: Erdélyország statisztikája. I. k. Kolozsvárt, 1847.

kívül csak 15 vármegye. A Partium területe, „100 □ mfddel", az 1054¾ □ mfd területű Erdélynek akkor szinte 1/10-ed részét tette ki. Az összehasonlítás és különösen annak riasztó volta tehát, ha a helyes statisztikára támaszkodunk, már ezen a ponton szintén elesik.

De egy kis számbeli fogás fordúl elé az állatállomány statisztikájára nézve is, mert szerző az enormisabb ellentét feltüntetéséül itt már Kővárynak a 147. l.-ról nem 1847. évi adatait használja föl, hanem egy lappal hátrább az 1828. évi adótáblák összeírásait, holott a területtel való összehasonlítás az 1847. évi adatok felhozását kivánta volna meg. E szerint pedig: 1847-ben volt Erdély jelzett nagyobb területén szarvasmarha (ökör, tehén és bival) 830.000, ló 350.000, júh 2,000.000, 1897-ben a 15 vármegyében szarvasmarha 1,090 835, ló 189.159 és júh 1.648.255, tehát ha a szarvasmarhánál növekedés is mutatkozott, de azzal szemben apadt a lóállomány és a júh. Az ellentét tehát nem oly rikító s nem mutat akkora legelőpusztulásra és állatállomány-szaporodásra, hogy Erdélyben feltétlen legelőinségről beszélhessünk, bár köztudomású tény, hogy a régi agrárszervezet összeomlásával és az okszerű, belterjes gazdálkodás felszínre kerültével, ami európai tünet, a birtokrendezést, különösen az úrbéri elkülönítést, arányosítást és tagosítást liberális szellemben tárgyaló 1836: VI., X., XII., 1840: VII., XXX., XXXI. és 1871: LIII. t. c.-ek következtében országosan apadt a legősibb és legprimitivebb gazdasági művelési ág, a legelő: de ezzel szemben nőtt a takarmánytermelés, — és az állam, illetve törvényhozás is, a nyugati példák hatása alatt, lassanként és fokozatosan oly intézkedéseket kezdett bevezetni, melyek a megindúlt legelőfelosztó és feltörő áramlatot ellensúlyozni voltak hivatottak.

c) Nem a legelőterület-hiány a főbaj.

Ily intézkedések, hogy bár az 1871: LIII. t.-c. 42., 56., 74. és 79. §§-a, mely törvénycikk az 1848. évi IX—XIII. törvénycikkek által megszüntetett úrbéri kapcsolatból fennmaradt jog- és birtokviszonyok rendezéséről intézkedett, az *úrbéri közös legelők* felosztását és elidegenitését megengedte ugyan, ha a felosztást a a határba tartozó volt úrbéri földek 1/4-ed részének tulajdonosai kérik: de már az erdélyi rész területén a birtokrendezési, arányosítási és tagosítási ügyekben követendő eljárásról szóló 1880:

XLV. t.-c. 25. §-a az arányosítás alkalmával a különálló, vagyis a művelés alatti határon kívül fekvő, valamint a másnemű művelésre haszonnal nem értékesíthető legelőből a volt földesurakon kívül csak azon közbirtokosnak engedte meg illetményének természetben való elkülönítését, akinek ezen illetménye *100 kat. holdnál nagyobb.*

A telepítésről szóló 1894: V. t.-c. 5. §-a az állam, magánbirtokosok és községek által létesített telepítéseknél közlegelők létesítését kötelezőleg rendelte el, — míg a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló ugyanezen évi XII. t.-c. 12. §-a az osztatlan közös tulajdonban álló közlegelők felosztását, melyek alatt a volt *úrbéresek és a közbirtokosságok közös legelői* is értendők, a törvény szerint, csak földművelésügyi min.-i engedélytől tette függővé. A *községi tulajdonban* álló legelők fenntartását és kellő kihasználását illetőleg e legelők vagyonkezelésére és vagyonfelügyeletére vonatkozó közigazgatási jogszabályok elegendők lévén, a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894: XII. t.-c. 15., 20. és 21. §§-ai gondoskodtak e legelők ellenőrzéséről és használatáról is.

Az 1908: VII. t.-c. IV. 8. §-a az erdélyi birtokrendezésre nézve megismételte az 1894: XII. t.-c. 12. §-ának rendelkezéseit s a 25. §-ban az egyéni illetmények elkülönítésének korlátját egész általánosságban kiterjesztette az arányosítás alá kerülő legelők minden fajára, kimondva, hogy a közösen maradt legelőkből a már befejezett arányosítási eljárás után egyéni illetmények elkülönítésének sem birtokrendezési, sem polgári peres eljárás útján helye nincs, azok részére sem, akik azt az érdemleges tárgyalás során kérelmezhették volna.

Az 1908: XXXIX. t.-c. 1. és 2. §§-ai, az 1908: VII. t.-c. IV. §-ával együtt azt is elrendelték, hogy azokban a községekben, amelyekben az általános tagosítás kérelmezése idejében közlegelő nincs, vagy a meglevő közlegelő a község állattenyésztési érdekeit ki nem elégíti, a legelőt *a tagosítandó összterületekből kell kihasítani, illetve kiegészíteni.* A kihasítás vagy kiegészítés szükségét, úgyszintén az összterületből e célra kihasítandó terület nagyságát és helyét, gazdasági szakbizottságának javaslata alapján, a földművelésügyi min. állapítja meg. A közlegelő megállapítható területe a tagosítás alá kerülő birtok 5%-át meg nem haladhatja, ha csak az érdekeltség magasabb %-ban *egyhangulag* meg nem állapodott. A birtokosság számos esetben még e törvény életbelépte előtt maga

kérte a közlegelő ilyetén kihasítását, ami az ébredés nyilvánvaló jele.

Tetőzte mindezt az állattenyésztés fejlesztéséről szóló 1908: XLIII. t.-c., melynek 1. §-a újabb közös használatú legelőknek *államsegéllyel* való létesítését tette lehetővé.

Mindez intézkedésekkel kapcsolatban a kir. földművelésügyi miniszteriumban külön szervezett *legelő-osztály* és *szakbizottság* alakulva, Erdélyben külön itt vannak a beszterczei, dési, dévai, kolozsvári, nagyenyedi, nagyszebeni, segesvári, sepsiszentgyörgyi és székelyudvarhelyi *állami gazdasági felügyelőségek* s a mi fő, a legtöbbet szenvedett Székelyföldre nézve, az Emke buzgó előkészítő közbenjárására is, 1902. máj. 1-je óta itt van a *Székelyföldi*, ma már *Erdélyi min. kirendeltség*, mely tényezők együttes hatásának tulajdonítható, hogy az országban államkormányi támogatással eddig 6.114 kat. hold közlegelő vásárlása tétetett lehetővé s a mi még fontosabb és a miről külön fogunk beszélni, 60.000 kat. hold területen végeztetett javítási munkálat, amiből az erdélyi részre nézve is megfelelő jelentékeny rész esik. Nem csoda hát, ha ezekután maga az 1908: XLIII. t.-c. indokolása is elismeri, hogy a 80-as évek intézkedései után „az állattenyésztést s az azzal kapcsolatos tejgazdaságot a magyar gazda szintén felkarolta, szarvasmarhaállományunk nemcsak számban gyarapodott, hanem minőségben, nemesítésben is javult. Sertéstenyészetünk, a fejős júh-gazdasággal együtt szintén lendületnek indúlt.“ Tekintettel pedig, hogy míg a külföldön egy négyzet km.-re 5, 6, 7 állategység esik, addig nálunk csak 3·9 fejezi ki ezt az arányt, belátható, hogy nem a területben, hanem másutt, t. i. az intenziv legelő-kulturában van inkább hiány, a minthogy minden kiválóbb kikérdezett gazdasági szakértőnk s a szerző által az 5-ik l.-on idézett min.-i nyilatkozat első mondata is elismeri, hogy tényleg itt s nem ott van a súlypont, hova szerző teszi. Eltekintve a szászok példájától, kik orsz. képviselőik hatására egyházi szervezetük keretében a volt erdő- és legelőterületeket nem osztották fel, hanem a község tulajdonának jelentették ki, a szerző által kijelölt vidékekre nézve is felhozzák a következő adatokat: Torda város — írják — a helyi és vidéki gazdák állatai legeltetésére k. b. 600 kat. holdas legelőterületet, mely városi birtok volt, tartott fenn évtizedeken át. Cél volt: a kisgazdákat az állattenyésztésben, borjú- és csikónevelésben díjfizetés

mellett segíteni. Ám az utolsó években nem jelentettek be annyi állatot, amennyit a legelő elbirt; a legelőt házilag kaszáltatni, majd bérbe adni kellett s szabad gazdálkodás mellett a bérlő a legelőt feltörette. Torda-Aranyosmegyében Felvincz községnek van egy 110 holdas birtoka, melynek nagy része legelő, kis része rét és szántó. Minthogy állattenyésztésre kisgazdák számára nagyon is alkalmas, holdanként 20 K évi bérért haszonbérbe kiadó és nem akad bérlő. — A tordai járásban több oláh község van, ahol úrbéres közös legelők vannak. A hatóság a törvény értelmében kötelezi őket a közlegelő fenntartására, ők azonban ezt nem akarják, mert szántónak használva nagyobb jövedelmük kinálkozik. Hogy tehát valamikép a legelőt feltörhessék, kérelmeztek egész a miniszterig s mivel ő sem engedte meg, a pásztor az úrbéres községet béreért szinlegesen beperelte, a közlegelőt elárvereztette, megvette egy megbizottjuk, ki az egész birtokosság segítségével feltörte s azután a tulajdonjogot visszaírták a régi tulajdonosokra. — Kolozsmegyében Viszolya község is megalkudott 240 hold legelőterületet községi közös legelőnek, holdanként 440 (tehát nem 300) K-ért; a miniszter 30% segélyt adott: azonban nem vették meg, mert 50% támogatást követeltek, különben nem volt szükségük a segélyre; tehát holdanként csak 220 K-ért kellett volna nekik a legelő. — Csíknak (az egész megye területéből 21%), Szilágysomlyónak stb. van elég legelője, mondják a beérkezett válaszok. Jó lesz ezeket megjegyezni, hogy az indítvány olvasásánál kezünket rögtön ökölbe ne szorítsuk, ha a lármafát felgyúlni látjuk és a harangot célzatosan félreverni halljuk.[1]

d) A vásár nem szaporítaná a legelő-területet.

A további nehéz kérdés ezek után, ha már az Emke minden áron legelőt akarna vásárolni, hogy eljárásában Erdély *melyik részét* válassza ki, mert a bejött vélemények, eltérőleg az indítvá-

[1] A közlegelőkre és vele kapcsolatos kérdésekre nézve l. különösen dr. *Sebess* Dénes: *Adatok a magyar agrárpolitikához a jobbágysáy felszabadítása után (Közös erdő, közlegelő, arányosítás, úrbéri rendezés, tagosítás és telekkönyvi jog.* Budapest, 1908. 1—251 l.) cimű igen becses művét, mint különben e szerzőnek, aki ezen a téren kodifikáló munkálatot is végzett, a *„Jogállam“* 1910. és a *„Jogtudományi Közlöny“* 1912. (dec. 6.) évfolyamában (*A kollektiv tulajdon és az individualis tulajdon)* megjelent szakszerű, tudós dolgozatait és a *„Köztelek“* 1912. dec. 18. számában az állattenyésztési és állategészségügyi szakosztálynak *Az osztatlan közös legelőkről szóló törvényjavaslatot* illető tárgyalását.

nyozó felfogásától, mellyel első sorban a *kolozsmegyei Mezőséget* jelölte ki, hol a *Székelyföldre* s abból is részben a telepítvényes határszélekre, hol a *Marosmentére* le Arad felé, mint a legtermészetesebb összekötő vonalra mutatnak működési alapul, mire nézve az elsőt illetőleg felhozzák, hogy a közlegelő megszüntetésének kérdése a Székelyföldön tett a legnagyobb pusztítást, a határszélen van Svájc mintájára a más célra nem használható legjobb hegyi legelő, míg másfelől a Marosmentén volt az évszázadok folyamán a legnagyobb külellenségi és bellázadásos magyar-írtás. A lakósságra nézve felhozzák, hogy a vegyesajkú községekben csaknem kivihetetlen faji alapon részesíteni egyes osztályokat valamely gazdasági tevékenység jótéteményeiben, már pedig az elmagyartalanodás veszélye, mondják, s ez igaz is, nem annyira a színtiszta magyar községeket, mint inkább a vegyesajkú községeket fenyegeti. Viszont a vegyesajkú községekben, amit indítványozó akar, a tiszta magyarságtól eltekinteni, írják, az Emkének élethivatásánál és rendeltetésénél fogva meg sem engedhető. De céltudatos és rendszeres telepítés nélkül — mondják igen helyesen — pusztán legelő-kérdéssel nem is lehetne a székelységet az anyaállambeli magyarsággal összekötni, „mert az erdélyi medencében megvásárolandó legelőterület úgyis csak helyben gazdát cserélne, minthogy a vétel tárgyául szolgálható ingatlan, ha nem egész földbirtokot akarunk venni, most is mint legelő van hasznosítva s így az eladásra kerülő legelőterületeket leginkább az a község vásárolná meg, amelynek a határához tartozik. Távolabb eső község, vagy birtokosság alig szerezhetne meg ily területet, mert ennek használati nehézsége közlekedési, közrendészeti és állategészségügyi tekintetekből le nem győzhető. De ez alapon valójában a legelőterület se szaporodnék, mert a vásárlásnál számításba vehető területek ma is az erdélyrészi 15 vármegye állattenyésztését táplálják, minélfogva ilyen módon az állattenyésztés fejlesztése sem remélhető, hiszen az alapterület sem nagyobb, sem jobb nem lesz azáltal, ha az Emke segítségével gazdát cserél.“ Az ellen pedig, hogy a legelő az erdőállomány rovására szaporíttassék, az egyik kiváló szakértő általános nemzeti szempontból a leghatározottabban tiltakozik, mert ma már alig van — úgymond — oly erdőterület, mely józanúl másnemű használatra alkalmasabb lehet, de annál több oly rész, melyet vétek volna véglegesen letarolni, vagy éppen eke és kapa alá fogni. Meddő tehát és oknélkül

való a kisérlet a legelőszaporítás szempontjából is s így indítványozó ezen ideája is elesik.

e) „Prima“ legelőterület nincs holdanként 300 koronáért.

Marad tehát ekként, minden tervszerű és következetes agrárpolitika nélkül, az egyszerű *legelőterületvásár*, ott ahol. De erre nézve is egyhangú a szakvélemények nézete, hogy Erdélyben legelőt magára alig, csak más művelési ágakkal, u. m. szántóval, réttel, kerttel, gyümölcsössel és erdővel vegyest, többnyire középbirtokot lehet vásárolni, amelynél a parcellázás s a jelenlegi földéhség miatt nemcsak az ár tetemes és ha az Emke megindulna s annak híre futna, még tetemesebb lenne, hanem a legelőhöz nem szükséges rész hasznosítása és kezelése is az egyesületnek a legnagyobb gondot okozná, míg 300 K alapárban nemhogy *„prima“*, de középjóságú legelőt sem lehet megszerezni, csak kopár, kiélt, árkos, művelésre alkalmatlan, legföllebb júh és kecske számára való területet Ezzel pedig az állítólagos legelőinség nem csökkenthető. Minden szakértő egyhangú véleménye, hogy a jobbfajta legelő alapára Erdélyben 4—600, sőt itt-ott 700 K (ennyiért kinálnak most az Emkének legelőt, szántót stb. egyenlő átlagárban), mely kérdésnél az indítványozó egész számítása szintén halomra dől. De halomra dől 300 K alapár mellett is, mert ha egy község 100 hold legelőt vesz az Emkétől 30.000 K-ért s a vételár $^1/_3$-ad részét az indítvány szerint 50 éves községi kölcsönnel, $^2/_3$-ad részét az Emkével szemben 30 éves törlesztéses kölcsönnel fedezi, a község évi terhe 1938 K 50 f., melyhez állami, megyei és községi adóban csak 61 K 50 f-t számítva, kerekszám ez ki fog tenni évente 2000 K-t. Ugyde, ily legelőn *legjobb* esetben is csak 50 drb, 450 kg. élősúllyal biró, u. n. számos (vagy nagy) marha legeltethető s ennek évi bére Szent-György naptól Szent-Mártonig a pásztortartáson és a legelőjavítás költségein kívül drbonként 40 K-ba, vagyis éppen kétszer annyiba kerülne, mint amennyit indítványozó kihoz. Ilyen magas bérre pedig senki sem vásárolna legelőt. Viszont ha 300 K-nál is olcsóbb legelőt vennénk, ami ki van zárva, ennél a meredek, kopár, árkos, sovány hegyoldalok, vagy talajvizes, rothadt, penészesfüvű terület mellett, melyeken a növendék marha nem erősödik s a nagy állat is csak búsan néz körül, ismét több holdat kellene

egy drb számos marhára számítani s így újra az iménti számvetésnél vagyunk. Magasabb legelővételárnál, ha pl. 600 K-t veszünk alapúl, a 7·12% remélt bevétel még indítványozó számítása szerint is a felére esnék, ami pedig az Emke jelenlegi kisebb kockázatú takarékbetétei 5%-ánál is 1·38%-kal kevesebb. Így a remélt 29.000 hold legelőterület is, már csak e pontnál a felére zsugorodnék.

A fenti bérviszonyokat tekintve, csakugyan túláradó az a gondolat, hogy „a község, vagy a kisbirtokosság minden befektetés nélkül 100%-kal megterhelve vegyen örök-birtokúl oly legelőterületet, melyen aztán kedvezőbb feltételek mellett és olcsóbban legeltethetné állatait, mint a bérelt területeken. A községek és a községi birtokosságok nagyon jól ismerik a terheket s ez az oka, hogy a belemenésbe még biztatás mellett is vonakodnak. Mert ha van a határban felesleges legelőterület, akkor mint bérlők, úgyis ők jutnak hozzá legjutányosabban: megvenni tehát nem szükséges nekik. Esetek bizonyítják, hogy a községek az így rendelkezésre álló legelőterületeket, még igen kedvező feltételek és állami támogatás mellett sem veszik meg örök áron, mert félnek a túlmagas és hosszú időre terjedő megterheltetéstől“, melynek hasznát — eltérőleg a néppsychétől — igazában ugyis csak a harmadik nemzedék élvezheti. Mindezekhez tudva azt, hogy a mostani magas vételáron, az időjárási és műveltetési viszonyok miatt, a gazdasági-, vagy legelőbirtokok okszerű kezelés mellett sem jövedelmeznek a vételár 3—4%-ánál többet, az egyesület által törlesztéses kölcsönök, tehát idegen pénz mellett vásárlandó további birtokok félannyit sem hajtanának, mint amennyit a kölcsönök törlesztése és kamatja címén fizetni kellene. Itt van a konkrét példa az Emke magyarkályáni legelője esetében, mely jól kiadva holdanként 600 K alapár mellett (a becsüt oly szakértő férfiak ejtették meg, mint gróf *Béldi* Kálmán és *Lészai* Ferenc), 16 K-t, vagyis 3%-ot sem jövedelmez s itt van szintén az Emke algyógyi alapítványi birtoka, melynek 812 k. holdas mezőgazdasági területéből 461 h. a legelő s mely kir. földművelésügyi miniszteri kezelés mellett holdanként 5 K 44 f-t s miután a befektetett tőke értéke 424.229 K, 1·04%-os tiszta jövedelmet hoz. A legelővétellel bizton úgy járnánk tehát, mint az állam a telepítés céljaira vásárolt birtokok egy részével, amelyekre telepesek nem kerülvén, évenkénti tetemes ráfizetéssel azokon maga gazdálkodik s az utóbbi időben hasztalanúl kinálja megvételre, úgy,

hogy 14.266 kat. holdban és 964 □ ölben és pedig nagyrészt a szerző kijelölte területén (Dezmér, Doboka, Hidvég, Gerendkeresztúr, Alsó- és Felsődetrehem stb.) immár az Altruista-banknak átadni volt kénytelen. Rendelkezésre áll, — ha tetszik, azonnal megveheti az Emke is!

f) **Az Emkének nincs 1,500.000 K betétje.**

Feltéve azonban, de meg nem engedve, mégis, hogy mind e nehézségek legyőzhetők lesznek s a jótékonycélú egyesület kilépne arra a síkos térre, hogy megsegíttetteivel — az anya gyermekével — mint *7·12%* tiszta jövedelemre számító üzleti fél álljon szemben, az Emkében az a további kérdés merülne fel, hogy honnan vegye a szükséges pénzeket, mert szerző abban is alaposan téved, midőn minden utánjárás nélkül azt javasolja, hogy az egyesület „a jelenlegi takarékpénztári betétként kezelt összegeket fordítsa 1,500.000 K erejéig" a legelőre, hiszen az egyesület vagyona a hivatalos kimutatások szerint, amit jó lesz tudni mindenkinek, aki az Emke vagyona hováfordítása kérdésével foglalkozik, a következőleg van elhelyezve 1912. dec. 31-én:

1. **Közvetlen** *földbirtokban* **Algyógyon, Magyarkályánban, Tövisen és Kolozsvárt, együtt 2382 k. hold és 1033 □ öl,** *739.128 K 97 f* **értékben.** — 2. *Földhitelintézeti* **és más záloglevelekben 1,292.593 K 70 f.** — 3. *Kulturális ingatlanokban* **88.998 K 15 f.** — 4. **Kilenc kolozsvári és tíz vidéki** *takarékpénztárban* **677.993 K 86 f, illetve 471.545 K 78 f, együtt 1,149.539 K 64 f.** — 5. **A többi** *várandóság,* **hitelszövetkezeti betét, felszerelés stb.**

Tekintettel pedig, hogy a meglevő takarékpénztári betétből 500.000 K az eladott Emke-palota, illetve a *megépítendő* Emke-székház készletben tartott ára, illetve félretett tartaléka s a 75.000 K-ra menő hitelszövetkezeti betéteket bizonyára senki sem akarhatja megbolygatni, kérdjük, mit csinálhatna az Emke a megmaradt 649.539 K 64 fill.-rel, midőn még 850.460 K 36 fillér kell a legelővásár összegéig s midőn 1912. év dec. 13-án kelt határozatával épen most keresi meg a kolozsvári Kereskedelmi- és Iparkamara Kolozsvár összes erkölcsi testületeit és közintézményeit, köztük elsősorban az Emkét, hogy tekintettel az uralkodó pénzszüke és hitelmegvonás miatt az ipar- és kereskedelem pangására, ami a fogyasztás folytán a földműve-

lésre is visszahat, az mesterséges úton köz- és magánépitkezésekkel segíttessék. És nem kell-e akkora intézménynél, mint az Emke, esetleg földbirtokvásár lehetőségére is, mindig valami készletnek lennie? Avagy a fennmaradó betéti részt is ép most a legválságosabb időben felmondva, a többi 850.460 K 36 fillért az erdélyi földbirtok hitelét is szolgálni hivatott zálogleveél-papiroknak a legalkalmatlanabb időben történő eladásából fedezze-e, ami ellentétben állana az Emke ama közgazdasági politikájával, mely szerint a takarékbetétek állandóbb biztosításával és jelzáloglevelek vételével egyfelől az erdélyrészi, különösen vidéki magyar takarékpénztárak létesülését, illetve fennállhatását a nemzetiségi verseny-intézetekkel szemben az idegen néptengerben kezdettől előmozdította, másfelől az erdélyi földhitel érdekét is igen sok esetben az Emke kérésére és intervenciójára megfelelőleg szolgáló földhitel- és jelzálogintézetek zálogleveleinek vásárlásával, azoknak mint erkölcsi testület az elhelyezésben egyik természetes piacul jelentkezett, amint ezt mind a két fenti irányban a szász és román egyházi főhatóságok, közalapok, erkölcsi testületek stb., a maguk pénzintézeteikkel szemben eszközlik. A legnagyobb reakciót és ellenmondást keltene tehát az, ha az Emke az összes betétjeit, melyeket indítványozó a legelővásárnál kevésbé mond jövedelmezőknek és biztosaknak, a kolozsvári és vidéki jóhitelű s a kereskedelmi törvény értelmében mégis több biztositékot nyújtó pénzintézetekből egyszerre kivonni akarná. A legjobb esetben a legelővásár szükséges gyorsaságánál tovább húzódnék ez a pénzügyi operáció, mely egyszerre legérzékenyebb pontján támadván meg a magyar pénzintézeteket, egész sereg jogos kifogásolót szerezne az egyesületnek és főleg a legelővásárlási akciónak. Már pedig ez az utóbbi körülmény igen jelentékenyen befolyásolhatná az egész legelővásár-ügy síma és gyors lebonyolíthatását. Mert kétségtelenül igaz az, amit az Alsófehérvármegyei választmány alelnöke, egyik legrégibb buzgó tagunk is állít, amit az Emke eddigi pénzügyi politikájának védelmére hoztunk fel, hogy „az Emke betétei nemcsak Kolozsvár és vidéke iparára és kereskedelmére vannak és voltak tápláló hatással, hanem még fokozottabb mértékben áll az a vidék mezőgazdaságára, iparára és kereskedelmére nézve az által, hogy évekkel ezelőtt felkeltették és megerősitették a kis tőkések bizalmát a magyar pénzintézetek alapítása és fenntartása körül s a váratlan teljes bevonás éppen a

magyar közönséget a központban és a vidéken is érzékenyen sújtaná.“ Hiszen nem a betétek visszavonásáról, hanem azok szaporításáról kellene gondoskodnia az Emkének, ha lehet, mondja válaszíratában az egyik neves politikus s másrészt a betétfelvételnél vagy papireladásnál az Emkének villámszárnyakon és mégis egészen csendben úgy kellene gondoskodnia, hogy alkalmas helyen fekvő és eladásra szánt területet felkutatva, azt, mielőtt más vevő jelentkeznék, megszerezze s el is adja, különben nemcsak jelentékeny átmeneti veszteségek érnék, hanem kötött tőkéjével csakhamar zsákutcába is kerülne. A közönség részéről megnyilvánuló ellentmondás közepette: egyfelől nem bolygatni a betéteket, de sőt szaporítani, ha lehetséges, másfelől minden pillanatban mobilizálható állapotban tartani az egyesület mozgó értékeit, mit tegyünk, midőn tudtunk szerint, sajnos, nem született meg még az a pénzügyi lángelme, aki ezt a két egymást kizáró pénzügyi akciót meg tudná oldani. Az Emke földbirtokait pedig talán csak nem adjuk el, hiszen az teljes lehetetlen? Jellemző különben az Emkével szemben tanúsított enormis követelésekre nézve, hogy amíg az ő aránylag csekély betétje, melynek részben átmeneti, részben állandóbb rendeltetését fentebb igazoltuk, szemet szúr: addig pl. a Kolozsvármegye Hivatalos Közlönye 1910. évi melléklete 5—7. lapjain foglalt alispáni jelentés szerint a megyének 11 kolozsvári és 5 vidéki takarékpénztárban a közigazgatási alapokból 1,217.747 K 74 fill., árvapénzekből 640.312 K 82 fill, együtt *1,858,060 K 56 fill.* betétje van elhelyezve, ami az Emke betétjeit több mint 700.000 K-val haladja felül. Pedig indítványozó szerint, a jótállókkal, sokszor ingatlan vagy más fedezettel erősített váltó-, vagy kötelezvény-adósokkal, továbbá a részvénytőke, tartalékalap és igazgatósági vagyon erősítékével megtámasztott betétnél a legelőhitel ügye, 7·12% tiszta jövedelem mellett, sokkal „*biztosabb és jövedelmezőbb*“. És a megyéénél talán az Emke vagyona és Alapszabálya se kevésbé szent és veszélyeztethetőbb.

g) Önálló legelővásárló bizottság, szervezeti képtelenség.

De tegyük fel, hogy azt a nehézséget is legyőzi az egyesület, fennmarad akkor is a fontos *szervezeti kérdés*, mely szerint az Emke közgyűlése és igazgatóválasztmánya kebelén kívül az egyesület

nevében és értékeivel bármely független és *önálló* albizottság sem működhetik s ezt a közvetlen felelőség elvénél fogva semmiféle megváltoztatott Alapszabály sem engedhetné meg soha. Ily irányú előterjesztéssel tehát hiában fordulnánk a közgyűléshez, melyet, a legelőket eladó felek és a nemzetiségek nagy figyelme közt is, a jelenlegi Alapszabályok 15. §-a szerint 15 napi s határozatképtelenség esetén megfelelőleg kinyújtott további határidővel, a tárgy közzététele mellett kellene összehívni s ott a tagok $^2/_3$-ad többsége szavazatával nagy nyilvánosság mellett keresztül vinni: de még akkor is fennmaradna a kir. belügymin. jóváhagyása, aki az egyesület alapításakor, mindannyiszor *külön-külön pénzintézeti Alapszabályok készítése nélkül* még azt sem engedte, mert nem engedhette meg, hogy az Emke ily vállatokat csak szervezőleg is alakítson. Hogy gondolja tehát indítványozó, hogy a vezetése alatti albizottság számára, (mert reméljük, hogy a hazafias tisztet indítványa megvalósítása érdekében elfogadná), az Emke a másfélmillió K-t és a 8.942.400 K-ig menő hitelügyleti felhatalmazást, ami az Emke egész vagyonára is visszaható erővel bír, megadhassa, ha ilyen lehetetlen Alapszabály-változtatást nem eszközlünk, amely megadásnál azonban azt hisszük, hogy nem akadna a magyar társadalomban oly komoly Emke-választmány és tisztikar, mely erkölcsi és anyagi felelőssége tudatában az alaptőkék átbocsátására vállalkoznék. Hiszen így a nevezett bizottság az egyesület nagy fáradtsággal és takarékossággal 29 év alatt összegyűjtött vagyonával fölébe kerülne a választmánynak, de csupán bevégzett tényekről szóló jelentéstétel kötelezettsége mellett a közgyűlésnek is s ekként az egész nemzeti ügy ki volna szolgáltatva a „bizottság“ vezetője lelkiismeretességének és vagyoni garanciájának, ha t. i. ilyet ajánlana. De mondjuk, hogy ezt, t. i. a szervezeti kérdést is megoldanók, — akkor is:

h) Az Emke törzsvagyona kockázatnak ki nem tehető.

A további nehézség az *Emke vagyona* jogi természete megvizsgálásából és annak felhasználhatása kérdéséből áll. Mert az Emke vagyonát a nagy alapitók és hagyatéktevők az Alapszabályok ama meghatározása szerint adták össze, hogy: „Az egyesület célja Magyarország erdélyi részében a hazafiság fejlesztése *nemzeti irányú művelődés* által.“ Ez a cél foglaltatik úgy a régi, mint az 1898.

nov. 20-án módosított újabb Alapszabályokban. A cél eszközeinél is első helyre tétettek a *nép- és szakoktatási kulturális intézmények* segítései és létesítései, míg a közgazdasági célok követésénél az egyesület alapítói az első Alapszabályok ama meghatározásával kapcsolatban, hogy az Emke eszköze lehet másodsorban „központi és vidéki pénzintézetek és közgazdasági egyesületek alakítása és gyámolítása is," rögtön kimondották, hogy: „Az egyesület, mint olyan, a maga működése köréből kizárja a kockázattal járó üzleti és vállalkozási jellegű pénzintézetek közvetlen alakítását és gyámolítását, akár részvények aláírása, akár részvényjellegű betétek formájában." A későbbi Alapszabályok még enyhébben és elmosódottabban már csak „közgazdasági intézmények támogatásáról és fejlesztéséről" beszélnek. Az Emke *jelenlegi* alapvagyonához nem lehet tehát nyúlni semmiképen, mert ebbe beleszólása lehet nemcsak a rokonok és oldalági örökösök nagy táborának, hanem a kir. belügyminiszteren kívül a közalapitványi kir. ügyigazgatóságnak is, mely válasziratában tényleg kiemeli, hogy „az indítvány értelmében hozandó határozat általában csakis a kormányhatóságnak *vagyon- és alapitvány-felügyeleti szempontból megadott jóváhagyása esetén* birhat jogérvényességgel", „s a legnagyobb hangsúlyozással figyelmezteti az elnökséget" arra, hogy a vállalkozásba, mely mindenesetre kockázatos, csak úgy menjen bele, „ha egyfelől a nemzetnek legfontosabb gazdasági tényezői *egyértelmüleg* az inditvány mellett nyilatkoznak, másfelől pedig a felmerülő pénzügyi és ügykezelési nehézségek a kir. *kormányhatóság segítségével minden tekintetben elhárítottnak mutatkoznak.*" De ha a kormányhatóság, ez esetben értsd a kir. földművelésügyi minisztert, ezt a garanciát megadja. akkor mi szükség az Emkének is beleelegyedni, mikor a miniszter az eljárást a maga anyagi erejével, hiszen a földművelésügyi az egyik leggazdagabb tárca, szakközegeivel és hatalmi eszközeivel könnyebben megcsinálhatja, mint az egyesület? Mert, hogy kockázatról van szó, az az eddigiekből is kitünt, de még inkább ki fog tünni a következők szerint:

i) Jogi akadályok.

Mindenekelőtt tisztázandó ugyanis a közbirtokosságok *jogi szervezete*, a községi és közkirtokossági legelők *magánjogi helyzete*, mely a legkiválóbb jogi szakértők szerint jelenleg még annyira

rendezetlen, hógy azoknak hitelt nyújtani, reájuk bizonyos célt szolgáló legelőket bízni, egyelőre lehetetlen, minthogy „az Emke, illetve az általa alapítandó jelzálogos intézet nem tudhatja, hogy jelenleg melyik az a szerv, amely a közbirtokosságok nevében jogérvényesen cselekedni jogosúlt.“ Már pedig kétségtelen, hogy az Emke által az indítvány szerint megvásárolandó legelőnek a községre vagy birtokosságra való átruházására az egyetlen mód, illetve jogcím az *adás-vevés*, mert tulajdonjogot az adott esetben másként szerezni nem lehet. A község vagy birtokosság által a tulajdonjog megszerzése pedig azért szükséges, mert másként a legelőt terhelendő törlesztéses kölcsönt az Emke kellene, hogy felvegye: úgyde „a közös legelő birtokossága jelenleg sem nem jogi személy, sem nem egyéni tulajdonosok társasággá vagy egyesületté alakúlt egyeteme, nem is individuális részesedés; ekként tehát nincs szerződés-kötésére képes telekkönyvi tulajdonos, akivel szemben a vásárlást meg lehetne ejteni, illetve akitől a legelőt meg lehetne venni. Mert jelenleg k. b. 4 millió kat. hold legelő van a községek és közbirtokosságok birtokában, túlnyomóan *Erdélyben* (és a Felvidéken), tehát ha venni akarnánk, nagyrészt ezektől kellene megszerezni. Viszont nincs vásárló, illetve tulajdont szerző jogalany sem, mert ha a községnek adjuk el, a községi törvény rendelkezése alá esik a legelő, vagyis az Emke a kezelésbe bele nem szólhat. Közbirtokossági magánjogi szervezetet pedig a törvény nem ismer. És a jelzálogos kölcsön telekkönyvi biztositása kinek címére volna eszközölhető?“ Hogyan érvényesítse az egyesület az indítvány utolsó 4-ik bekezdésében hangoztatott kulturális kikötést, midőn az községi esetben nem s közbirtokossági esetben is, ha minden pénzügyi és jogi akadály elhárulna is, csak úgy volna lehetséges, ha az egyesület az általa eladott legelőkben bizonyos számú *legelőjogosúltságot* tartana fenn, hogy így a *birtokossági tanácsban* (ha meg lesz) netalán befolyásolhassa szavazatával a legelő mindenkori használatát, a maga legelőjogosúltságait pedig mindenik esetben bérbeadással hasznosíthatná. Ehez pedig nemcsak alkalmas emberek és megfelelőleg nyilvántartott és mozgásba hozható vidéki külön szervezet, de mindenesetre a részvények többsége kellenének, különben az egyesület kisebbségben marad. És így az Emke volna megint a legelőtulajdonos.

j) **Számítási hibák a kamat és a tőketörlesztés körül.**

„De elbukik a javaslat indítványozónak a nagyobb jövedelemre vonatkozó számításán is, mely szintén egy óriási tévedésen alapszik. Ugyanis inditványozó egyszerűen kivonja a törlesztő-kölcsön évi annuitásából az Emke kölcsöne után fizetendő annuitást és a differenciát *nyereségnek* számolja el az Emke javára. Ily módon a szerző fölöttébb zavaros számításai alapján az Emke 1,500.000 K befektetése után 7·12% kamatozást élvezne! Az ügy terén való járatlanságában elfelejti, hogy nem tisztán kamat-bevételről, de évi annuitásról van szó, melyből a kölcsön adott összegeknek évi *kamat- és tőketörlesztési* hányadai fedezendők együttesen s így azokból sem elvenni, még kevésbbé egyik annuitást a másikból kivonni nem lehet. Az Emkének ebből az akcióból csak akkor lehetne nyeresége, ha a bankoktól felvett törlesztő kölcsönök olcsó kamatait 1—2%-al magasabban (kezelési jutalék címen) fizettetné a községekkel és a saját II. és III. helyü kölcsönei után nem 5%, de 6—7% kamatot követelne a községektől. Hogy ez „*üzlet*"-nek volna minősíthető, az igaz, de segélyakciónak nem, az kétségtelen. Ellenkezőleg ép abban fekszik az Emke nagy kockázata, hogy II. és III. helyen lévén bekebelezve, folyton ügyelnie kellene arra is, nehogy az I. helyü kölcsön annuitásai hátrálékban legyenek, mert végrehajtás vagy árverés esetén — lévén a legelő az árfolyamdifferencia III. helyü kölcsöne által 100%-on túl megterhelve, — a vételárból első sorban az I. helyü kölcsöntőke és kamattartozása nyerne kielégítést s csak a maradékon rágódhatnék az Emke. Hasonlóképen kiemelendő itt ama tévedése, mely szerint „*progressziv vételtervezete*" című pénzügyi expozéja után következő további részt (l. a 4. és 5. l.-on) egész más kombinációra alapítja, mint az előbbit, míg ugyanis az elsőnél a vételár összege feloszlik $^1/_3$ községi kölcsönre, $^1/_2$ törlesztő kölcsönre, $^2/_6 + ^3/_6 = ^5/_6 + ^1/_6$ Emke-kölcsönre, addig a részletezés szerint a község által megvásárolandó 100 hold legelő lefizetésére $^1/_3$ rész törlesztő-kölcsön, $^2/_3$ rész Emke-kölcsön van kontemplálva. Ennek elenyésztetésére az Emke ugyan megteheti, hogy az általa megvásárolt legelőkre törlesztő-kölcsönt is felvegyen, de ez esetben *a tulajdonjog a törlesztő-kölcsön lejártáig az Emkének maradna*, vagyis a község a törlesztő-kölcsön lejártáig annyi bért fizetne az Emkének, amennyi a $^2/_3$ rész kölcsön törlesztési annuitásnak megfelel.

és emellett fizetné a községi kölcsön $^1/_3$ annuitását is.“ És ha a bért nem fizetnék, az Emke mint tulajdonos a legelőt máshová nem emelhetve el, küldöttségileg kérné majd a kir. kormányt, minden megbukott vállalat végső orvosát, hogy sziveskedjék a póruljárt Emkét, ha lehet és van miből és megérdemli, megmenteni.

k) Teljes névértékig nincs községi és törlesztő kölcsön.

„Azt hiszi továbbá indítványozó, hogy úgy a községi, mint a törlesztő-kölcsönök *teljes névértékben* folyósíthatók, holott a legkedvezőbb és nem a mai végtelenül nyomasztó pénzügyi helyzetet véve alapúl, községi kölcsön 96-nál, törlesztő kölcsön pedig 97-nél magasabb árfolyamon $4^1/_2$ %-os záloglevelekben Magyarországon — talán a nagyszebeni szász intézeteket kivéve — nem kapható. Ez pedig a községinél 4%, a törlesztő kölcsönnél 3% árfolyamveszteséget jelent, ami a tervezet alapján felveendő 2.980.000 K községi kölcsönnél 119.200 K, a 4,469.300 K törlesztő kölcsönnél 134.079 K árfolyamveszteséget jelent, vagyis együtt *253.279 K hiányoznék a vételárból, mely hiányzó összeget az Emkének kellene pótolnia*, miután a községeknél ennek fedezésére kilátás nincs és nem lehet. Hogy az Emke ezt fedezhesse, úgy a II. helyre bekebelezett 1,500.000 K-n felül kellene még 253.279 K-t III. helyü bekebelezésre nyújtania oly módon, hogy ez összeg 10 év alatt, 5% kamatot számítva, 12·25% évi annuitással, ami 32.604·28 K-nak felel meg, megtérüljön. Ámde ez esetben a legelők értéken felül volnának 252.279 K-val megterhelve, ami az esetre, ha bármi okból a fizetések nem teljesítése miatt kényszereladás esete állana elő, az Emkének esetleges kárát tetemesen fokozná.

A fentiek megértéséhez gondolni kell arra is, hogy a törlesztési kölcsönöket nyújtó intézetek a pénzt kölcsöneik nyújthatásához maguk is csak záloglevelek kibocsátása és eladása útján szerezhetik be és a záloglevél-eladóknak jutalékot kénytelenek fizetni. Nagy befolyást gyakorol még továbbá az árfolyamra a záloglevél kamatozása is. Minél kisebb a záloglevélkamat, annál nagyobb a tőkeveszteség a kölcsönök lebonyolításánál, vagyis annál többet vonnak le a kölcsöntőkéből a kifizetésnél. Ha pedig az árfolyamdifferenciát u. n. „előlegezéssel“ visszaadja a bank, úgy az évi annuitás lesz magasabb, hogy az előlegezés a kikötött időn belül

a banknak visszatérülhessen. Már most, ha a község a törlesztési részletek fizetését elmúlasztja, igen káros eshetőségek következhetnek be. Tegyük fel pld , hogy az első helyen bekebelezett törlesztési kölcsön részletét tartós pénzválság idejében a község nem fizeti, a hitelező kényszereszközöket vesz igénybe, minek következménye a legelő birói árverezése. Árverezés esetében pedig tudvalevőleg a földár minimálisra száll le, sőt olykor, visszariasztott reflektáns hiányában, lévén az egész község mint adós konspirátóriusan és késhegyig menőleg érdekelt, semmi áron sem értékesíthető. Ilyen körülmények között az egyesület, mint második helyen álló jelzálogos hitelező, megfelelő árverező hiányában meg kell vegye az ingatlant s ez esetben évekig nemcsak saját törlesztési részleteit veszti, hanem fizetnie kell az első helyen álló hitelezőnek is a törtesztéseket, fizetnie kell a közterheket s várnia kell az értékesítéssel, míg tartós pénzbőség áll be s a vételkedv fellendűl, de akkor már, mint megbukott legelőtulajdonos, az Emke csak veszteséggel adhat túl az ingatlanon.“ És mit ér az, ha az árverés után mégis az ingatlan használatába lép az egyesület s a legelő jövedelmét esetleg élvezheti, midőn ez a jövedelem oly bizonytalanná vált, mert ha a község a törlesztési részleteket nem bírta fizetni, hogyan fizessen magas legelőbéreket? Ezenkívül a községi lakósok — tapasztalat mútatja és emberi dolog — ugyancsak rajta lesznek, hogy kellemetlenségekkel s passziv magatartással az egyesületet a legelőtől való menekülésre szorítsák s az árat leverjék.

l) A kölcsönök lebonyolítása nehéz voltából származható károk.

De az Emke 1,500.000 koronáját nagymérvű veszteség fenyegetné és pedig a kamatokban az esetben is, ha például a községi kölcsön vagy a törlesztő kölcsön lebonyolítása bármi okból *késedelmes* lenne. „Ámde úgy a községi, mint a törlesztő kölcsönöknek lebonyolítása megkivánja az Emke tulajdonjogának telekkönyvileg megtámadhatatlan bejegyzését a megvásárolt legelőterületekre, ami pedig a vásár gyors és akadálytalan lebonyolítását feltételezi. Aki ismeri az erdélyi viszonyokat, a telekkönyvek rendezetlenségeit, a telekkönyvi hivatalok óriásilag felszaporodott hátralékait, az előre is megállapíthatja, hogy sem a vásár lebonyolítása, sem a kölcsönök felvétele húza-vona nélkül nem lesz keresztülvihető. Hiszen, már a vásár-

láshoz előző lépések szükségesek, mint amilyenek a felekkel való tárgyalás, alkudozás, a telekkönyvek beszerzése, tanúlmányozása, előző terhek és bekebelezett szolgalmi, vagy haszonélvezeti jogok törlése iránti lépések, az adásvevési szerződés kiállítása, aláirása, melyek a legkedvezőbb esetben is, tekintve, hogy a községekbe való személyes kiszállás elkerülhetetlen, legalább egy-két hetet igényelnek. Feltételezve, hogy az Emke legelővásárlási beadványai a telekkönyvnél *soron kívül* mindenkor elintézést nyernének, a mi ki van zárva, tekintettel a posta útján való elintézésre, újabb 8 nap eltelnék a bekebelezés bejegyzéséig. Ezután jön a bekebelezési végzés kézbesítése az összes érdekelteknek, amely legalább 8 napot, de néha egyesek távolléte miatt, hónapokat igényel. Az Emke az eljárást megrövidíthetné az által, ha tulajdonjogának bekebelezésével egyidejüleg a felveendő törlesztéses kölcsönt is bekebeleztetné, mindig feltételezve, hogy e kölcsön akkorra már megszavaztatott. Ezután újabb 15 nap szükséges a telekkönyvi bejegyzések jogerőre emelkedéséig, így a legjobb esetben hazai viszonyaink közepette 5–6 hét szükséges a leggyorsabb legelővásárlási akcióhoz, amiből következik, hogy a 29.000 hold megvásárlása a lehető legideálisabb, fájdalom, azonban hazai viszonyaink közepette egyáltalán el nem érhető gyors eljárást feltételezve, 155 hetet, vagyis kerek 3 évet igényelne.“ Ime a késedelem.

m) Az esedékes behajtások elmaradnak.

Az *esedékes behajtások* is még rendes viszonyok közt is csak úgy volnának biztosíthatók, ha a község felelősséget, vagy a legelőrészesek egyetemlegességet vállalnának magukra, már pedig ez különösen vegyesajkú községekben, amelyekben pedig az indítvány szerint legindokoltabb a legelővásárlás, a feltámadó izgatás és fajgyűlölet miatt ki van zárva. A behajtás nehézségeit csak az ismeri, kinek a kormány által adott inséges tengeri és takarmány árának beszedése körül alkalma volt meggyőződést szerezhetni, holott itt csak két évi és nem 30 évi időközről van szó. Vagy aki Emke-szolgálatban látta, hogy az iskolák és óvók építésére felajánlott összegeknek, de még az 5%-os iskolai pótadónak is az Emke javára szerződésszerű átszolgáltatása hogyan maradt hosszú időn át egészben, vagy részben, még a vármegyei közigazgatás

felkérése mellett is végrehajtatlanúl. Mert az Emkének, ez szent igaz, senkisem fizet. Épen azért tekintettel arra, hogy már dr. *Darányi* Ignác volt kir. földművelésügyi miniszter elismerte, hogy a magas földárak következtében a legelők tiszta jövedelme a községi közlegelők beszerzésénél a felvett kölcsönök annuitását sem képes fedezni, — tehát egyik kiváló, gyakorlati szakértőnk szerint számolni kell azzal, hogy a közlegelők kérdése, úgymint a telepítés csak akként vezethet sikerre, ha csak a vételári tőke visszafizetésére fektettetik a súly s a kamatozás csak egészen mérsékelt lesz, vagy legjobb, ha épen *veszteségi alapon vezettetik*. De hol marad akkor a takarékpénztárakénál vagy az értékpapiroknál „*nagyobb* és biztosabb" jövedelmezőség?

Számbaveendő az is, hogy a miniszter az annuitáshoz 30%-kal csak egészen szegény és az ő feltételeit teljesítő községek reális vásárjához és nem minden esetben járulhatna hozzá, de Emke-akciónak — sajnos — állami támogatáshoz, mint az Emke-iskolák nem-államosítása, a parlamentileg megszavazott kölcsön-sorsjáték kormányilag meg nem adása, az Emke-tanítói fizetéskiegészítéseknek a törvény betüjére való hivatkozással megtagadása stb. sorsa bizonyítja, még soha sem volt szerencséje. Mert másképen néz ki minden, mikor a részletre és a foganatosításra kerül. Aztán az állam a maga évi 200.000 K-jából *egy egész ország* szükségletét lévén kénytelen kielégíteni, ebből az erdélyi részre eső hányad mily törtszámban kifejezett töredékét biztosíthatná magának az Emke, még ha minden egyéb kedvező feltétel és megnyugtatás az állammal szemben megadható volna is?!

n) Inditványozó a költségekre, adóra stb. mit se számít.

És mindehez inditványozó az érdekeltek és illetve a vállalat többkiadása körül nem veszi figyelembe a beszerzések, becslések, alkudozások és szakvélemények *költségeit*, ami 8,722.000 K-nál egyszersmindenkori $^1/_2$%-kal kitesz 40.000 K-t; a birtokrendező mérnök által a megvétel előtt — miután a telekkönyv a területért nem szavatol — a szakértői felmérést, mely holdanként legkevesebb à 2 K-val (ennyibe került az Emkének kedvezményes árban a magyarkályáni felméretés), 29.000 holdnál már magában 58.000 K; aztán az adásvételi szerződések után az ingatlanok vételáráért fizetendő 4·3%-os

kincstári illetékeket, ami a szóban levő jogügyletnél 375.000 K; nemkülönben a jelzálog-kölcsönök $^{7}/_{10}$%-os bekebelezési illetékeit, melyek elengedésére a fennálló törvények értelmében a kincstárnak nincs joga. De még ezek után is fennmaradnak a kir. közjegyzői okmányok aláírási, hitelesítési díjai, melyek elengedése a kir. közjegyzőktől már igazán nem kivánható. Hogy az egyesületnek a templomokra, iskolákra, óvókra, árvaházakra adott legkisebb segélye után is, elengedhetetlenül, állandóan megfelelő nyugtabélyeget kell alkalmazni, azt is tudni kell; igy kellene természetesen az összes ezer meg ezer lebonyolítási részleteknél is. A község, vagy közbirtokosság állandó terhére nem veszi számításba a *mindenféle állami egyenes- és pótadókat*, valamint *rovatalt* sem, pedig az új adótörvény a jelzálogkölcsönnel terhelt ingatlanok után többé adómérséklési kedvezményt nem ad és igy csak az adó- és rovataltétel évenként kb. megfelel az Emkének fizetendő évi annuitás összegének. Mindez kétségtelenül oly tartózkodóvá fogja tenni a népet, hogy a megvett legelők vagy az Emkén maradnak, vagy a megmenteni vélt népet a közvélemény felzúdúlása mellett az Emke biztos romlásba viszi. A nép ugyan sokszor optimisztikusan belemegy, azonban épen a földéhség miatt beálló *inproduktiv* eladósodás miatt és főleg a nemzetiségi vidékről (l. Statist. évkönyv, 1906.) folyván a magyarok kivándorlása, lépésével e folyamatot az Emke mozdítaná elé.

o) **Pénzintézeti szervezet kell.**

Hasonlóképen nem veszi figyelembe az inditványozó, hogy nemcsak az Emke Alapszabályszerű szervezeténél, de az ügy természeténél fogva is mindezt az óriási és annyi ezer meg ezer jogi. pénzügyi, gazdasági, adminisztrativ és kulturális részlettel biró kérdést csak *pénz-* és pedig *jelzálogintézeti* alapon lehet megoldani, melyre nem tudhatván az inditványozó, de *senki* részvénytársasági alapon csak 5000 K-t sem összehozni, következik, hogy az Emke sokfelől ostromolt és sokfelé igénybe vett tőkéinek kellene belemászniok. És ennek teendőit inditványozó a fennálló emberfeletti munkával szemben, midőn 50, sőt 100 évig tartó bonyolult hitelműveletekről, Erdélyszerte 298 községben szétszórt 29.000 hold központi adminisztrálásáról, 8,942.400 K-ának összetett műveletü forgatásáról stb. van szó, egy tiszteleti tagokból álló, folyton változó és más élethivatással elfoglalt „albi-

zottság"-gal óhajtaná intéztetni olykép, hogy az összes költségeket „*a késedelmi kamattal stb.* (?)"-vel évi 1500, mondd egyezerötszáz koronára teszi, holott e központ üzemköltségei, minden „stb." nélkül, évi 30 000 K-nál is többe kerülnének. Egy ily vállalat komoly és lelkiismeretes vezetéséhez és lebonyolitásához vezérigazgató, ügyész, könyvvezető, pénztáros, levelező, szükséges számú napidíjas s vidéki becsületes és önzetlen férfiak, mint tanácsadó és eljáró közegek egész táborkarából álló szervezete kellenek; ehez jönnek a folytonos útazásokkal együtt a dologi kiadások, fűtéssel, világitással s szolgával együtt a hivatali helyiség, a felhasználandó irodai anyagok, fő- és mellékkönyvek tetemes költségei, a nagy postaportó kiadás, mert viteldij-kedvezmény az Emkénél csak portómentes hatóságokkal szemben és itt sem pénzküldeményekre, vagy üzleti jellegű kiadványokra áll fenn, de különben is egy ily önálló és független üzleti jellegű vállalat nem esnék az Emke portómentességi kedvezménye alá. A kir. posta az Emkének már oly hivatalos átiratát is megleletezte, amelynek hivatalos papirján a *honi-iparpártolás* céljából propagált Emke-iparcikkek neve és gyára megnevezve volt. Tekintettel pedig, hogy az ily jótékonycéllal kombinált, valójában csekély alaptőkéjű nyerészkedő intézet, mely pénzét az Emkétől 5%-ra kapta kézhez s mely más jövedelmező üzletágakkal nem foglalkozik, nagy rezsi mellett csak jelentékeny veszteségekkel dolgozhatnék, következik, hogy az esetleg fennmaradó 2—3% brutto jövedelmet, ha lenne, egyedül csak a központi ügyvezetés többköltsége emésztené fel. Példánk van erre az Emke első éveiből, midőn a gyors áldozatok sokasága miatt pár éven át nem készülhetve el az egyesület számadása, mely okból az első közgyűlések a felmentvényt sem adhatták meg s ezért az Emkét az erkölcsi csőd, sőt az egyesület feloszlatása fenyegette: mindenféle szakértők, miközben budapesti körök már kezdték gúnyosan emlegetni „az erdélyiek pénzkezelésé"-t, csak óriás költséggel, nagy munkaerővel, hatalmas irodával és további évekre kiterjedő fel-nem-mentés kilátása mellett voltak hajlandók az Emkét a hinárból *esetleg* kiszabadítani, úgy, hogy végül is csak a rendes ügyvezetés elszánt és kétségbeesett, mondhatni őrült, napi húsz órás munkája tudott a közgyűlésig a sokszoros tizezrek, esetleg százezrek kidobása nélkül rendet teremteni. De itt a pénz megvolt, csak a számadás hiányzott, mig a legelő-banknál épen a pénzek

befolyása volna az ellenkező. Feltéve tehát, hogy a községi kölcsönök annuitását a földművelésügyi miniszter minden esetben elvállalná s így mindössze az évi 244.130 K törlesztő-kölcsön, az Emke II. helyre bekebelezett 30 éves törlesztő kölcsöne után fizetendő 97.060·20 K és a III. helyre árfolyamveszteség cimén bekebelezett kölcsön után évi 32.604·28 K volna csak fedezendő évenként a községek által, ehez járulna még a rezsire számított évi minimális 30.000 K, együtt 403.794·20 K, amelyet 29.800 holddal elosztva, holdankint igy is 13·54 K évi teher esik, ehez számítandó a községenként kivetett állami, községi, út-, stb. adó megfelelő hányada, valamint a legelők állandó jókarban tartására szükséges összeg, amelyet számbavéve kb. 15 kor.-val növelné az évi terhet. Így legeslegjobb és legideálisabb esetben is, 300 K-val számítva egy kat. holdat, 28½ K-ba kerülne egy hold legelőnek 50, respektive 30 évig való állandó évi terhe, oly magas összeg, mely viszonyaink között még ha ½ marha esnék is egy 300 K-ás hold legelőre, semmi szín alatt sem el nem érhető, sem be nem hajtható.

p) **Nem számol az agrártechnikai kiadásokkal.**

De legfontosabb, ami nélkül az Emke hiában szerez legelőt, az érdekeltek agrártechnikai, legelőápolási, javitási és fenntartási gondja és kiadása, mely a községtől való távolság, talajviszonyok és ellenőrizhetés hiánya miatt sok tekintetben költségesebb és mégis kevésbé jövedelmező, mint a szántóföldé, úgy, hogy a végrehajtás rendjén itt maga az állam sem tud boldogulni. Mert az 1894: XII. t.-c. a felosztást tilalmazó törvényszakasz szankcióját meg nem állapítva és sem a legelőrendtartást, sem pedig a birtokosságok ügy- és vagyonkezelését illetőleg megfelelő felügyeleti jogkört nem bíztosítva, a közigazgatási hatóságoknál egységes gyakorlat nem fejlődhetett ki, minek következtében a meglévő közös használatú legelők a rendeltetésszerű közös használattól elvonattak, feltörettek és megterheltettek; legelőrendtartás hiányában — hiszen 20 év óta a magyarországi legelőtulajdonosok 80%-a a törvény intézkedése dacára maig sem rendelkezik ilyenekkel a közös legelő okszerűtlen, káros és vandál kihasználása foly s minthogy hazánk összes legelőterületének 46—47%-ka közöslegelő, tehát épen e ponton van a legnagyobb hiba.

Ez az oka, hogy „a közöslegelő igen sokszor kopár sivatagként terül el a község szélén“ s az ekként anyagilag tönkrement birtokosság annak feloszthatását sürgeti. E közösségek részére a szászok maguk alkotta szabályain kívül nincs oly szervezet, amelynek segélyével a részeseknek a közös legelőhöz kapcsolódó érdekei a közösségben kellő gondozásra találhatnának. Így aztán az Emkének kellene gondoskodni arról, hogy a viszonyok szerint:

A község vagy közbirtokosság szakértő közbejöttével mindenekelőtt megállapítsa, magas vagy mély fekvésben mi való lapály-, hegyi-, vagy erdei, természetes vagy mesterséges s abban viszont szarvasmarha, ló, júh, sertés vagy bivaly-legelőnek, melyek kezelése és használata egymással okszerűen fel nem cserélhető. Aztán oda kell hatni, hogy szakszerű lejtméréssel, a szükség szerint, a vízmentesítés vagy vízzel való ellátás érdekében, melléksáncokkal és megfelelő árokhálózattal vagy alagcsövezéssel megcsinálják, illetve megcsináltassák az ő- és levezető árkolást; kulturmérnöki vagy saját vizmesteri intervencióval, a vizrendőri és vizhasználati ügyek szemmeltartása mellett, az öntözésre való berendezést; a vadpatakok, lerohanó esővizek, vízmosások és szakadékok elhárítására cementfalakkal, vesszőfonásokkal, gátlásokkal és skárpolással a sövénygátakat, iszapfogókat, kisebb csatornákat és csapoló gátakat. A kopár, meredek hegyoldalokon az ilycélú befásitást a kiszáradás ellen jó ideig öntözni ne felejtsék. Oda kell hatni, hogy a legelőt a kökény, galagonya és csipkebokrok eltávolítása s a szétheverő kövek tornyokba rakása után, tavasszal előbb alkalmas fűmagkeverékkel bepergetve, rét- vagy láncboronával fogasolják, az első évben csak kaszálják, az összegyűlt száraz avart és mohart eltávolítsák, a vakondtúrást és hangyabolyokat asztalsimaságra lerétgyaluzzák s a nagyobbrészben évelő és mély gyökerű sokféle mérges, vad növényt, melyek neveinek felsorolása is az izlésbe ütközik, rendszeresen és szorgalmasan írtsák, tarlózzák és a felmagzás idejében lekaszálják; a kiirtott erdők elfogyott humuszu láztalaján holdszámra megjelenő szőrfüvet júh, vagy marha által kosarazzák (az állatokat hordozható kosárkerítésben hajtsák tovább) s aztán az egyetlen orvosszer, húgylé vagy trágya által e szőrfüvet kiirtsák; apróra morzsolt, ért, vagy műtrágyák által a szakaszokra, vagy pásztákra osztott és évenkénti forgók módjára szabadon hagyott legelőterületeket feljavítsák, szél, napfény ellen elszigetelésül s üdítő harmat és csapadék képzéseül akác, juhar, fűz, nyár, éger vagy más fákkal a széleket beszegjék s ezek kímélése végett az itató és delelő helyeken, hol az állatok folyton új területen fektetendők, dörzsölő sasfákat állítsanak. Az aklok, karámok és pásztorkunyhón felül elsőrendű kérdés: próbafúrások és kutatások által bővizű csorgók és itató-kútak állítása, ezeknek mély, lépfene elkerülése végett köpübe foglalása, a víznek alagcsövekkel gyűjtőkútakba szedése s vascsövekkel — a terepviszonyok szerint — lehetőleg lépcsőzetes, vízzel mindig tele betonvályukba juttatása. Mind e munkálatokra nézve elég legyen tudni, hogy szász középszerű községek is 20—60, sőt 85 ezer K-át is

forditottak e célra[1] s mit tesz ezekre felügyelni, példa rá az Emke magyarkályáni legelőjén tavaly ültetett 30.000 drb akácfa sorsa, melyek közül 20.000 drb az idén a kártevő ismerete nélkül kiszántva, lelegeltetve és kitaposva találtatott. A legfontosabb azonban gondosan felügyelni arra, hogy az állatok lelkiismeretes kontingentálásával a legelő minősége szerint egy számos (nagy) marha $^1/_2$-től 2 holdig bocsáttassék oda; a benyomó, éleskörmű és harapófogó, vésőszerű fogazatú jüh, kecske, mely a füvet gyökérig és a kötőcsemetéknek még szikleveleit is átharapja, az oldalokat kopárrá tiporja, valamint a feltúró fogazatú sertés a marhalegelőről kizárassék; az itatókhoz a szakaszokra osztott legelőről külön útak vezessenek, eső után a gyepszőnyeg kiméletre találjon, járóművek oda ne hajtsanak stb., mert mind e nélkül a gyepszövet széttiprása, ültetvények és befektetések szétrombolása stb. által évek munkája sokszor a legrövidebb idő alatt megsemmisül. De oda kell hatni, hogy téli ellátás céljából a nép által párhuzamosan gondoztassék a rétművelés és a takarmánytermelés is, különben ősszel — mint példák mutatják — nemcsak szekéren viszi haza marháját a legelőről a gazda, hanem potomáron eladni is kénytelen és így tavaszra nem lesz, amit a közlegelőre hajtson. A csapadékos éjszaki államokban és a téli-nyári legeltetésre alkalmas déli országokban mindez az intézkedés természetesen kedvezőbb, de hazánk változó és érzékeny klimája mellett annál szükségesebb. A pásztorbér is, ha az állattal együttérző és gondolkozó ember s nem legelőrontó, fizetett ellenség tartása a célunk, egy igen-igen fontos kiadás. S minderre, pedig a legelő üde, zöld füvének illata csak így üti meg az állat orrát, nincs felvéve a javaslatba *semmi*, pedig számos eset van rá, hogy a nép éppen *a legcsekélyebb legelőmunka miatt útasította vissza a legszebb államsegélyt.* Erdélyben sok helyt a legelőápolás hiányán úgy segitenek, hogy bő takarmánytermelés s jászolból etetés mellett, a marhát naponta kétszer, ú. m. reggel és déli etetés után „szellőzni“ a kopár legelőre hajtják. Nem csoda hát, ha vásár esetén a felek aztán folyton gyepfeltörésért folyamodnak, sőt azt önkényesen végre is hajtják s ha majd a központ nem enged, a húza-vona, panasz és akadékoskodás özönének, melynél elsőrangú szerepet fog játszani a sajtóbeli támadás, az Emke adja meg az árát. Hogy mit tesz e téren a jóhiszemű segély, azt a filoxerás szőlők feljavítására adott államkölcsönök fedezeti alapjának, a beültetett szőlőingatlanoknak ellenőrzése is szomorúan megmutatta.

q) **A kulturális kikötés kivihetetlen.**

És az Emke „a gazdasági politikával kapcsolatos kulturmissziójá“-t, a hasznosnak a kellemessel való összeköttetését, hogy t. i.

[1] L. *Dorner* Béla: *Az erdélyi szászok mezőgazdasága.* Győr, 1910. E sok tekintetben nagyon becses és érdekes mű szerint pl. a Brassó melletti *Prázsmár* község a közlegelőjén levő talajvíz levezetésére egy év alatt 85.000 K-t fizetett ki. (139. l.) Bár viszont az utóbbi időkben a szászok is már kezdik belátni, hogy 1000—1800 K értékű sík földön nem okos dolog legelőt tartani, mert feltörve, intenziv gazdálkodással többet jövedelmez. A legelő fenn a hegyek közt keresik.

a törlesztéses kölcsön lejártáig az Emke rendelkezési joga fenntartatván, „e jog erejével az egyesület *legeltetést* csak a község azon lakósainak engedélyezne, kiknek gyermekei a legközelebbi állami, vagy magyar tannyelvű *iskolákba* feljárnak, avagy azon gyermektelen, vagy iskolaköteles kort meghaladott gyermekes családoknak, kik az így az állami iskolák mellett felállítandó *Emke-internátusok* költségeire és a helyzet szerint kikötött kulturális taksát befizetik“, még sem érhetné el. Nem, „mert ha a vásárolt legelők akár a községeknek, akár közbirtokosságoknak, mely utóbbi ma lehetetlen, tovább adatnának, a rendelkezési jog az eladás pillanatában kiesnék az eladó kezéből; az új tulajdonosoknak oly irányú korlátozását pedig, hogy legeltetési jogot csak az eladó Emke által meghatározott személyeknek engedhetnek, biróság alig ismerhetné el megoldhatónak és alig hihető, hogy az állampolgári egyenjogúságnál fogva a kormány ilyszerű korlátozások közé ékelt eladás esetében megadhatná a vásárló községeknek vagy közbirtokosságoknak a legelővásárláshoz a jóváhagyást és az állami támogatást. A tulajdonos megteheti, hogy dolgát csak olyannak adja el, csak olyantól fogadjon fel marhát a legelőre, aki neki tetszik. De azt a törvény mondja meg s ez át nem hágható, hogy az eladó mely jogokat tarthat fenn a maga számára. Annak a jognak biztosítását pedig, hogy az eladó az új tulajdonos kezét a jelzett irányban megköthesse és hogy ha a tulajdonos másnak is enged legeltetési jogot, mint akinek az eladó óhajtaná, hogy ily esetben pld. a vételi szerződést felbonthassa, a Corpus-juris nem ismeri.“ A tulajdonjognak a kikötések nem teljesítése esetén az Emkére való visszaszállását jogilag kikötni nem lehet. A tulajdonjog oly értelmű korlátozását a telekkönyvi rendtartás értelmében bejegyezni nem is lehet. „S hogy milyen bonyodalmakra vezetne ez, ha biztosítható volna, pld az eladást követő 10-ik esztendőben, azt elgondolni is nehéz. De különben is a község rendeltetésénél fogva egyetemesebb célok istápolására lévén hivatva, olyan kikötéseket, amelyek a községi ingatlanok használatánál a község bizonyos lakósainak előjogokat biztosítanak, alig fogadhatna el, vagy ha el is fogadná, felügyeleti hatósága az ilyen vételt nem hagyhatná jóvá. Ezeknek a kikötéseknek az értéke különben is nagyon kétes, mert dologi hatállyal fel nem ruházhatók; mint kötelmeknek az érvényesítése pedig — ha a vevő község, vagy köz-

birtokosság szembehelyezkedik velük — vagyoni értékkel az Emkére nem birván, úgy se lehetséges.“ De jogügyletről és közönséges üzletről lévén szó, hol a marhák darabszáma határoz, az agglegényadó egyik neme szerint miért fizessen az egyik fél kulturális taksát is, míg a másik nem? Miért fizessék idegen helyen, esetleg (nem azon községben) fennálló *állami* iskolákhoz az internátus költségeit s ez internátushoz kiknek lesz előjoguk? Bizonyára a fizetők társainak, a legelőjogosúltak nagy seregének, akikkel egy faluban lévén, rendesen vérségi rokoni kötelékben is állanak vagy később az ők leendő gyermekeiknek is. Különben a taksát nem fizetik. Ámde 29.800 hold 300 K-ás legelőn 14.900 drb. számos (nagy) marha legelhetvén s ezek gazdái gyermekeik után a fentiek szerint az internátushoz jogot formálhatván, ha mindeniktől csak 1 gyermek után havi 20 K-t számítanánk fel, ez is egy-egy tanévre évi 2 millió 980.000 K-t tenne ki, amit az Emkének kellene előállítani. Mert hogy az élelmesség minden eszközt megragadna, az is kétségtelen és minthogy egy családban rendesen több tanuló gyermek van, a fenti szám megmaradna, még ha több marhát számítunk is egy gazdára s maradna helyben is tanuló gyermek. Itt volna aztán esetről-esetre szép nyilvántartás és kedves veszekedés. És mit tesz az, hogy az Emke legeltetési jogot csak azoknak adna, kik a kulturális feltételt teljesítik? Hová tenné a végén a legelőt?

r) Politikai szempontból is lehetetlen.

De nem vihető ki a terv a *nemzetiségi politika* szempontjából sem, mert valamit sajtóilag előre kihirdetni, hogy ez aztán *„aggresszivus“* lészen, ez a nemzetiségi közgazdasági harc kezdete, felhívni a reakciót és a nemzetiségek ellenállásának gyűlöletét, aztán elégtelen anyagi és hatalmi eszközökkel egy képtelen terv alapján belemenni: oly hiba volna, minőt rendes hadjáratban a harcoló felek sem szoktak játszó-kártyáik kitárásával elkövetni s még kevésbé teheti azt az Emke, mely igaz ugyan, hogy a magyarság megvédése és megerősítése gondolatával alakult, de nem úgy, hogy azért elidegenítse, felizgassa és elrettentse a nemzetiségeket, hanem úgy, hogy ha lehet, megnyerje, vonzza és közelebb hozza őket a magyar államesszme, a politikai nemzetegység és a társadalmi együttélés nagy és szent igazságaihoz s a hol szükség, az államhatalom és a nagy közgazdasági tényezők erejét hajtsa a rombolók fölé. Az ilyen

nagyhangú kihirdetés, a fővezéri csataterv ilyetén elárulása nemcsak ellenkeznék a „tace si face“, a hallgass és cselekedj ismert nemzetiségi jelszavával, hanem a „lármázz és érdemileg semmit se tégy“ paródiájával kivihetetlen is volna azért, mert egyfelől a nép kitanítva, drágán adná el magát, az bizonyos, de másfelől ily úton *érzületet* úgy sem lehetne vásárolni, sőt épen az irigység, féltékenység és torzsalkodás szép jelenségei mellett felébresztené a legrútabb emberi vonást, a képmutatást és a hála bosszúérzete, esetleg vélt sérelem alapján felkeltené szivében a „Cine mintye“ gondolatát. Új ütközőpontot keresnénk a nemzetiségi agitátorok nyilt vagy titkos aknamunkájára, akik egyfelől nevetve néznének „a kollektiv közgazdasági egység“ e sóhajtásszerű kísérletére, másfelől felhasználnák, hogy a népet önző törekvéseik javára anyagilag és erkölcsileg még inkább üstökön ragadják. Ez eljárás, folytatják a vélemények, ellenkeznék úgy az Emke, mint a magyar nemzet komolyságával és méltóságával s „csak eggyel szaporítaná, ama hibás intézkedéseket, melyek a magyar kultura fölényében és vonzóerejében való jogos és alapos bizalmat lerontani s egy valóban nagyszabású, kicsinyeskedésektől mentes nemzetiségi politika megteremtésére való hivatottságunkat és képességünket diszkreditálni alkalmasak. „Viszont másfelől, mondja az egyik vélemény, az Emkének nem-magyarokat segíteni, „ez már nemzeti önpusztitás lenne, hogy egyenesen öngyilkosságnak ne nevezzem“.[1]

[1] Különben, hogy *másutt* másképp gondolkozik maga a szerző is, azt mi sem bizonyítja inkább, mint: „*Még egy pár szó a nemzetiségi kérdésről*“ c. 1897-ben Budapesten megjelent könnyed röpiratának e két idézete: „Ha a közszabadság áramlatával, úgymond, *az erdélyi arisztokrácia és az erdélyi dzsentri magába fogadta volna a hasonló helyzetü román intelligenciát*, ha az alkotmány sáncaiba felvétel átszűrődött volna *a főurak oszlopcsarnokain és a nemesség ambitusain*; ha az önök igen szép művelt hölgyeihez szerelmes verseket írtunk volna és a mi kisasszonyaink az önök művelt ifjainak is juttattak volna édes mosolyt és meleg tekintetet . . . akkor az önök vágyai, reményei a mi vágyainkkal és reményeinkkel azonosak volnának,“ írja nagy lelkesen (30. l.). Hasonlóképen más helyen: „Ha a *nagyenyedi, marosvásárhelyi, kolozsvári, udvarhelyi felekezeti magyar főiskolákban* — úgymond — *a német mellett helyet adnának a román nyelvnek* s így az ország többi részében is *mindenütt felvennők kötelezett tantárgynak az ott dívó nemzetiségi nyelvet*, de ezzel szemben megkövetelnők valamennyi nem magyar tannyelvű iskolától, hogy a magyar nyelvet minden növendéknek megtanitsa stb. . . . *ha beismernők mi is, ők is társadalmilag elkövetett hibáinkat s kevesebb előítélettel és több jóakarattal azt helyrehozni sietnénk*,“ akkor szerző szerint (mily egyszerű) meg volna oldva a nemzetiségi kérdés (33—4. l.) . . . Tehát egyszer aggresszió, máskor a r.kath., ref. és unitárius tanodákban is a román nyelv tanítása és édes ölelkezés. S ha mindez nem így történik, annak a magyar arisztokrácia, az előkelő nemesség és a magyar felekezeti élet stb. az oka.

s) Az állam épen ezen a téren tesz meg minden lehetőt.

Szerencsére azonban nem is úgy áll a dolog, hogy az Emkének kelljen itt a maga kisszerű s a sokféle célokhoz képest összesen is szegényes eszközeivel az erdélyi rész „közgazdasági egysége“ megteremtése nagy művéhez és nem épen e ponton „*belenyúlni*“. Mert a kir. földművelésügyi kormányzat, támaszkodva az e munkálat 29—31. lapjain felsorolt törvénycikkek, de különösen az 1908: XLIII. t.-c. rendelkezéseire, évek óta nemcsak a legmesszebbmenő beavatkozással minden e címen támasztható *méltányos* igényt úgy a magyarság, mint az adóalany és általános teljesítőképesség emelése címén is, ha lehetséges, egyáltalán kielégít: hanem az 1911: XV. t.-c. alapján törvényhozási úton 15,000.000 K részvénytőkével s a legmesszebbmenő állami kedvezmények élvezésével 1911. aug. 8-án a Magyar és a Kisbirtokosok Orsz. Földhitelintézete, valamint az Orsz. Központi Hitelszövetkezet közreműködésével megalakította a *Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségét* (Altruista-bankot) is, melynek Alapszabályai 6. §. h) pontja szerint *a legelők szerzése és javítása egyenesen és expressis verbis kitűzött feladata.* E bank az egész vételárat előre kölcsönzi. A községek a kölcsönnek évi törtesztését abból a jövedelemből fedezhetik, melyet a legelőre kihajtott jószág után mint *fűbért* beszednek. Így tehát a községek a legelőnyösebb módon közös legelőt szerezhetnek maguknak, ha határaikban, vagy velök mesgyésen ilyen terület eladásra akad. Nem a nyerészkedés a célja, mert nincs sem osztalék-, sem más politikája, hanem a gazdasági jóllét előmozdítása, a szegény, de szorgalmas kisgazdák sorsának javítása. Már működése első évében, az 1912-ik esztendőben 2,693.400 K-t szavazott meg legelő-kölcsönökre. Hozzá hasonló előnyös kölcsönökkel az Emke, mely közművelődési céljait utóvégre sem adhatja fel, bármit is beszélünk, s mely az indítvány szerint az 5%-os másfél millió tőkén felül *7,222.000 K-ig maga is csak kölcsönpénzből dolgozhatnék,* nem szolgálhat. Legújabban pedig és ez a legfontosabb, 1912. évi nov. 29-én nyújtotta be a Házhoz a kir. földművelésügyi kormány *Az osztatlan közöslegelőkről* szóló ama javaslatát, melynek elkészülte rég jelezve volt s mely a 78. §. alapján ugyancsak az *Altruista-bank útján a legelőszerzésről, javításról és bérletről is gondoskodik.* Az Emke pedig, mint hátrább bővebben előadjuk, az Altruista-bankkal

is, állandó összeköttetésben áll. Nem itt, a *saját* vállalati és pénzintézeti téren áll tehát a legelőkérdésben is az Emke feladata, hanem mint a legkiválóbb gazdasági szakértőink is egyhangulag kifejezik, az agitálás, közvetítés, a nép tanítása, felvilágosítása, az állami intézkedés és a legelőjavítás áldásaival való megismertetés eljárásaiban és abban a becsületes munkában, amit az egyesület a maga fiókjai, buzgó tagjai, bizalmi férfiai, és őrszemei, *saját földmüves iskolája*, kisgazdák számára rendezett *téli gazdasági* és nyári *néptanítói tanfolyamai, vándorgazdasági* és ezerszámra tartott vetítőgépes *szabadoktatási előadásai*, idevonatkozó *népies gazdasági müvek* olvasóköri, népkönyvtári s másmódon *százezerszámra* menő terjesztése, a *gazdasági ismétlő oktatás* és azáltal is felkarol, hogy ***mint Erdély egyik nagyobb legelő- és rétbirtokosa*** (Algyógyon 461, Magyarkályánban 400, Kolozsvárt és Tövisen 30, együtt 891 kat. hold), a helyi viszonyok és az erdélyi gazdasági szükségek alapján az indítványtól függetlenül az iránt tett felterjesztést a földművelésügyi miniszterhez, hogy az Emke székely földműves iskolája erdélyi okból, de pénzügyi és helyi gazdasági szempontból is a *legelőkultura és így az állattenyésztés* alapjára fektettessék, miáltal ily irányban képzett nemzedék fog egymásután az intézetből kikerülni és a szélrózsa minden sugara felé az erdélyi birtokosok vezetése alatt és a községekben az eszme munkás apostola lenni.[1] Mert hogy mi a teendő épen ez irányban, t. i. a legelőjavítás és az okszerű legelőhasználat kérdéseiben, mi sem mutatja inkább, mint hogy az Országos Gazdapárt és a Magyarországi Kisbirtokos Szövetség hiv. lapja, a „*Magyar Lobogó*“ 1912. dec. 22-iki számában *Szabó* István orsz. képv. „*Néhány szó az osztatlan közös legelők használatáról szóló törvényjavaslatról*“ c. alatt meggyőződésszerűleg és teljes jóhiszeműséggel már előre kifogásolja, hogy a 49. §. szerint a társulatoknak a *legelőrendtartásra*, a legeltetés s az apaállatok tartására vonatkozó határozata érvényességéhez az 59. §. szerint a *földm. min. jóváhagyása* lesz szükséges, sőt cikkíró, mintegy sajnálkozva, de azért az életből merítve, így végzi dolgozatát: „Azoknak pedig, akik aziránt tesznek hozzánk kérdéseket, hogy nem

[1] Megjegyzendő, hogy az Emke-népkönyvtárakba és a szabadoktatási felolvasások könyveibe az *állattenyésztésről, legelő- és rétápolásról, takarmánytermelésről*, valamint a *közös és szövetkezeti legelőkről, gazdasági útbaigazításokról* fölösszámú népies és tájékoztató müvek vannak felvéve a legkitűnőbb szerzőktől, kik az országban lelhetők s az állattenyésztésről, legelőápolásról szóló felolvasásokat vándor vetítőgépek diapozitivjeivel magyarázzuk.

lehetne-e előbb, például *azonnal felosztani a legelőt*, hogy ez a törvény *ott ne érné*, azt felelhetjük, hogy ez már elkésett, mert erre is miniszteri engedély kell, azt pedig meg nem adják". Tehát inkább felosztani, mint alkalmas rendet tartani! És ily körülmények közt szeretné indítványozó, hogy az Emke összes és még gyűjtendő teljes vagyona veszélyeztetésével 230 községben 29.000 holdig menőleg legyen legelőtulajdonos. Hiszen ha ezen a téren sincs rend, ismerjük be, annak is részben a közigazgatás az oka. És épen azért jól mondta az egyik véleményező, ha már az államot a legelőkérdés problemája alól ezekután is mindenképen fel akarjuk menteni, akkor is az érdekelt vármegyék alispánjai, kezetfogva megyei bankjaikkal, hol rendesen az Emkéénél nagyobb betétjeik állanak, a közigazgatási hatóság hatalmi jogkörével, a legkisebb községig kiterjedő széleskörű szervezetével, autonóm kezdeményező erejével, a megyei bizottság tagjaiból szervezendő „albizottság" útján sokkal előnyösebben járhatnának el annál is inkább, mert hiszen, amint azt a 38-ik lapon kimutattuk, pl. Kolozsvármegyének az Emkéénél 2-szerte nagyobb takarékbetétje van elhelyezve s mert indítványozó, e vármegye alispáni széke elfoglalásakor adott programmjában (l. az „Ellenzék" 1901. máj. 29-iki számának „*Kolozsvármegye rendes közgyűlése*" c. tudósítását) magára és a vármegyére nézve legelől homloktérbe tette a *legelő-* (mezőrendőrség) és *állattenyésztési* kérdést.[1] A megye keretében tehát a fenti eljárással csak a saját programmját oldaná meg.

III. Az indítvány indokoló része.

(Előadói javaslat folytatása.)

A nescire ad non esse.

És ezzel szétpattantva a fényes szappanbuborékot és eloszlatva a csábító lidércfényt, mely az alchymia és mágia hatásával a kettős kincskereső Emkét okvetlenül ingoványba s illetve egy

[1] L. idevonatkozólag még az „Ellenzék" 1904. ápr. 14-iki számának: „*Állattenyésztés rendszere Kolozsvármegyében*" és jul. 1-i számának „*Szabályrendelet Kolozsvármegye állattenyésztéséről*" c., indítványozó leadta közleményeit.

elhagyatott kopár legelőre vinné, még csak az indítvány alapjául szolgált s az Emke eddigi egész működését megsemmisítő és bűvész módjára eltüntető *indokolásra* kell most már utólag, miként az egyesület legutóbbi nov. 17-iki közgyűlésén nyilvánosan cselekedtük, visszatérnünk, számszerűleg és tételesen kimutatva itt is, hogy nem áll és nem való indítványozó amaz állítása, hogy az Emke évi jelentéseit „részletesen" átvizsgálta volna, mert 28 kötet mellett ez ki van zárva, midőn azok alapján az egyesület *Negyedszázados története* megirása teljes tárgyismeret mellett is e sorok írójának három évi éj-napi munkájába került, mely munka 12 főfejezete, u. m. A) *A magyar társadalmi kulturmozgalom előidéző okai.* B) *Az Emke létrejötte.* C) *A fiókválasztmányok működése.* D) *Az Algyógyi székely földmüves iskola.* E) *Egyházi segélyek, népiskolák és kisdedóvók.* F) *Jótékony és hazafias ügyek.* G) *Az Emke és az irodalom.* H) *Erdély iparáért.* I) *Az Emke és az erdélyi hitelügy* (földbirtokpolitika.) J) *Az Emke és a testvéregyesületek.* K) *Az Emke vagyona.* L) *A főtitkári hivatal,* ezek összehasonlító és egybefoglaló táblázatai és más kimutatásai ismerete nélkül képtelenség az Emke százfajta közművelődési és közgazdasági működése helyes megismerése és birálata, aminthogy indítványozó is ama mohó törekvésének és sietségének, hogy a *jubileumnak elébe vágva,* annak küszöbére állva, inditványa közzétételével a fenti nagy munka megjelenéséig nem várt még pár hetet, egyszerűen áldozatául esett. Mert ime:

t) Az egyesület iránti érdeklődés nem lankad, hanem folyton emelkedik.

Nem áll az, hogy az Emke iránti *érdeklődés és áldozatkészség* halványodnék, minthogy ennek ellenkezőjéről nemcsak a negyedszázados jubileum országosan impozáns nagyszerűsége, nemcsak a jelen inditvány körül megnyilvánult széleskörű éberség, hanem a *Negyedszázados történet* 118. és 494. lapjain foglalt amaz összehasonlító táblázatos kimutatások is tanúskodnak, melyek szerint úgy a közgyűlés és Igazgató-választmány ülései látogatottsága nem lankad, mint a vagyon és az elköltheto évi jövedelem — természetesen az alapitás első 4—5 évét kivéve — éppen az utolsó években a rendes átlagnál is *nagyobb mértékben* növekedett, sőt a bevétel 249.324 K emelkedéssel épen a támadás utolsóelőtti 1909. esztendejében volt, gróf *Kun* Kocsárd fejedelmi alapitványa évén kívül a legnagyobb. Bizonyitja mindezt az egyesület *vagyona*

és *elköltheto évi jövedelme növekedéséről* a jubileumi kiadvány idézett számú lapjáról vett következő kimutatás is:

Évben:	Összes növekedés: Korona	Növekedés az előző évihez képest: Korona		Elköltheto járadékjövedelem volt: Korona
1885	441385·54	A kezdő két év együtt		2400·—
1886	791463·26	350077·72	Az alapítás évei	9530·90
1887	915215·58	123752·32		23756·48
1888	1045601·92	130386·34		28917·70
1889	1152808·80	107206·88		41013·30
1890	1314963·68	162154·88		45462·30
1891	1382613·88	67650·20		56913·16
1892	1908214·40	525600·52	(Gróf Kun Kocsárd fejedelmi alapitványának éve)	91230·70
1893	2005588·66	97374·26		100142·90
1894	2136073·76	130485·10		108540·80
1895	2217937·58	81863·82		125986·48
1896	2278738·64	60801·06		133436·24
1897	2346492·72	67754·08		135864·08
1898	2421099·56	74606·84		136242·80
1899	2490519·—	69419·44		136627·66
1900	2589008·03	98489·03		142285·95
1901	2668842·57	79834·54		148882·43
1902	2747901·45	79058·88		150221·41
1903	2792485·50	44584·05		150436·03
1904	2870091·49	77605·99		165192·56
1905	2962452·52	92361·03		167904·43
1906	3104859·10	142406·58		171310·72
1907	3178120·99	73261·89		174345·31
1908	3243325·01	65204·02		190012·78
1909	3492649·72	249324·71		197467·84
1910	3566202·29	73552·57		220891·18
1911	3665475·39	99273·10	Dózsa Endre támadása	238438·18

Összeadva az utolsó számsort, — az 3,293.454 K 32 f-t tesz ki s hozzáadva a közvetett (ipari propaganda stb., l. Negyedszázados tört. 492—3. l.) segélyösszegek más helyt kimutatott 2,558.242 K 05 f kiadását, kitűnik ebből, hogy az Emke fennállása alatt a megtámadtatás esztendejéig nemcsak *3,665.475 K 39 f* törzsvagyont teremtett, nemcsak *5,851.696 K 37 f-t* adott ki közművelődési és közgazdasági segélyekre, együtt tehát *9,517.171 K 76 f-t teremtett elő,* hanem az elköltheto évi jövedelem az első évi 2400 K-ról egy *pillanatnyi visszaesés nélkül,* lassan és fokozatosan, de biztosan az 1911. évig 238.438 K 18 f-re, az 1912. év végéig pedig *261.117 K-ra* emelkedett, akkora összegre tehát, amelyre *minden hatalmi támogatás nélkül,* tisztán a társadalom filléreiből hazánkban talán alig jutott egyesület. És elértük ezt oly időben, midőn az osztályilag, felekezetileg, nemzetiségileg és pártpolitikailag szétszaggatott magyar társadalom az újjászületés és megújhodás eme korszakában ezer meg ezer tudományos, irodalmi, jótékonycélú, egyházi, közhasznú, szórakozó stb. társulatra és egyesületre van feloszolva, midőn kitartás és megállapodás nélkül úgyszólva mindennap alakúl egy-egy új egyesület[1] s

[1] Dr. Vargha Gyula: *Magyarország egyletei és társulatai 1878-ben* (Hivat. statiszt. közl.-ek) c. műve szerint már a kiegyezés után — a részvénytársaságokat, takarékpénztárakat és előlegegyesületeket kivéve — 3995. volt ilyen. És mennyire szaporodtak ezek máig, midőn mindenki arról panaszkodik, hogy 20—30 egyesület tagja!

közelebbről országrészek, sőt megyék szerint létrejöve, immár 55 *közművelődési* egyesület áll láncbafogózva a legnagyobb és legexponáltabb testvér, az Emke körül. Egy emberöltőn át, ily nehézségek közepette, folyton nevelve és folyton fokozva az intézmény erejét, azt hisszük, oly eredmény ez, melyet lehet talán egy kézlegyintéssel lekicsinyelni, melyre egy alkalmi cél érdekében rá lehet talán fogni, hogy ime hanyatlik: a tények azonban rácáfolnak az illetőre és a tények hatalma — hic saxa loquuntur — öl. Ép így:

u) Az egyesület kulturális működése.

Nem áll és nem igaz az sem, hogy az egyesületben a minden nagyobb akciót megbénító, kerékkötővé vált *konzerváló erő* volna a legnagyobb. Mert az egyesület működését igazságos mértékkel csak áttekintő, összefoglaló szemüvegen át lehet megbirálni, e szemüveg pedig azt mutatja, hogy az egyesület évi jövedelmei elköltése mellett, hiszen a tőkét nem szabad bántani, az Emke létrejötte óta állammal, községgel és magyar felekezetekkel kezet fogva, erkölcsi és anyagi segélyünkkel létrehoztuk *azt a 268 népiskolát, melyet negyedszázad előtt a Székelyföld és az anyaállam közti összekötő kapocsként,* mint elsősorban szükségeset megjelöltünk; az erdélyi rész területén jelenleg működő 139 magyar óvodából *77 az Emke szervező munkája és anyagi segítsége mellett jött létre;* egyházi téren, még mielőtt az állam papifizetés-kiegészítése megérkezett volna, rendes segéllyel *118 leányegyházközségre kiterjedő 30 magyar körlelkészetet* segítettünk a legexponáltabb pontokon fennállani; a szakoktatás terén egy nagyszabású *székely földművesiskola* alapitásán kivül, mely időrendileg magyar részről Erdélyben az első és az országban a legnagyobb, 89.928 K 30 f különböző *ösztöndíjat* adtunk; 46.922 K 40 f-rel jutalmaztuk a legbuzgóbb *néptanitókat;* hazafias céllal egybefüggő *jótékony és emberbaráti* célokra 92.604 K 33 f-t forditottunk; 109.414 tanuló számára a *hazafias népoktatás* megnyitása mellett, 349 községben 10.000 felnőtt egyén számára rendeztünk *analfabéta tanfolyamot;* elsőnek kezdvén meg a hazában a *katonai- és népkönyvtárak,* valamint magyar *ifjúsági egyesületek* szervezését, ezen a téren 269.333 kötet művel 222 községben és 25 cs. és kir., valamint honvédségi parancsnokságnál létesitettünk ily nagyon is fontos kulturális szervezeteket; mikor a *magyar dalt* s vele *a magyar érzést* a vidéken az elmúlás veszélye fenyegette, 19.000 kötet népdaloskönyv kiadásával és 154 községben magyar népdaloskörök létesitésével igyekeztünk az idegen áramlatot elfojtani; 34.437 K 20 f áldozattal 77 különböző *mű* megiratása és kiadása által, idegen nyelveken is, *itthon és a külföld* előtt tisztáztuk az erdélyi rész közművelődési és közgazdasági kérdéseit; 78.938 K 60 f segitséggel mozditottuk elő a *vidéki szinészet és a magyar képzőművészet előmenetelét;* külön 36.226 K 75 f-t áldozva a nemzeti közszellemet emelő *emlékművek* és *szobrok* létesitésére is. Nagy nevek viselői emlékére egy 200.000 K-s *iskola-, óvó- és templomépitő* alapot alkotánk; a *növendékcserén, névmagyarositásokon,* tiz-

ezerekre menő *kormányi felterjesztéseken* és *emlékiratokon* stb.-in kívül, a *nemzetiségekhez való közeledés jelvényeül* hoztuk létre az *Erdélyi Kárpát Egyesületet;* külön a székelység javára 16.729 K 96 f. anyagi segéllyel és erkölcsi támogatásunkkal mozdítottuk elő a *Székely-szövetség* létrejövetelét s vele és másokkal együtt rendeztük az 1902. évi tusnádi *Székely kongresszust,* melynek naplója a székelységre s ezzel Erdélyre nézve egy századra való programmot adott; a *Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa* és az *Orsz. Közművelődési Tanács* létrejövetele előmozdításán kívül az Emke *Irodalmi-szakosztálya* kebeléből jött létre, mint leányegyesület dr. gróf *Kuun* Géza szakosztályi elnök elnöklete alatt és dr. *Csernátoni* Gyula Emke-jegyző és szakosztályi előadó titkárságával az *Erdélyi Irodalmi Társaság* is, melynek elnöki székéből és folyóiratából a IV-ik parancsolat ellenére most az édesanya támadása és kissebbítése foly. A jubileum után is, anélkül, hogy az Emke működésében és tevékenységében bármi tekintetben visszaesés vagy megállás történt volna a múlt 1912. évben *316.117 K* évi kiadás megszavazása mellett, a rendes folyó segélyek és Emke kulturális intézmények fenntartásán kívül, *indítványozó tevékeny közreműködésével* (l. 14. oldal), aki nyilvánosan az egyesület állami munkáját ostorozza, benn pedig ép e tekintetben az egyik legserényebb megszavazó, sőt követelő, a bejött kérvények és egyházi főhatósági előterjesztések alapján, 110.000 K-ig *15 új állami, községi és felekezeti iskola építését* és szervezését szavazta meg a választmány és a közgyűlés, minthogy ezzel eminens nemzeti érdekből *„kénytelen“* vala. Mert csak aki olvassa az Emkéhez bejött kérvényeket s aztán helyszini kiszállás alapján látja a végtelen kulturális és más nyomort, amely a falvak életében elébe tárul, az tudja emberi és hazafias érzéssel megítélni, hogy hol, mit kell cselekedni, ha igazán tenni és nem elméleteket felállítani akarunk. Minden ügy ugyanis, ami az államnál, vagy felekezetnél „fedezet hiányában“ megbukik, feltétlenül és biztosan az Emkénél keres menedéket. Az állam pedig nem épít, a felekezetnek nincs rá ereje, így hát — mily anachronizmus! — a nagyobb tehernél a gyengébb Emkének kell helyt állani. De kell, különben a magyar iskola pusztulása áll be s jajgatással vagy „kritiká“-nak nevezett szidalommal ezen nem segíthetünk. Hiszen a magyar állam két milliárdos és folyton növő költségvetéséből csak 5% fordíttatik a közoktatásra s ebben a központi ügyellátáson kívül 18 millió K-ával benne van a felekezeti, túlnyomó számban nemzetiségi segély. Az Emke ismételt kérelmezés, küldöttségizés stb. mellett 1902. május 14. óta (l. Negyedszázados tört. 253. l.) azt se tudta elérni, hogy meglevő Emke-iskolái és óvódái oly célból államosittassanak, hogy az egyesület erői így felszabadulva, állami, községi és felekezeti iskolák építésével más pontok felkarolására mehessen át. Mily méltatlanság és igazságtalanság tehát ezek után az Emkét bántani s valóban az Ahasver legendája ez, aki a kereszthordón még egyet ütött! Mert igaz ugyan, hogy mind e munka elvégzése negyedszázad alatt 1,662.311 drb ügyforgalommal, valóban nem közönséges „pepecslés“-sel s csak a szeretet által elviselhető sok „aprólékos“ gonddal és fáradsággal járt és jár: de ez már a kulturális munka és minden *reális* létesítés

természete s ha ezt Magyarországon, állítólag a társadalom tapsai közt csakugyan sikerrel kigúnyolni és persziflálni lehet, akkor ez országban *komolyan* dolgozni és helyt állani valóban nem volna érdemes. Szerencse azonban, hogy ez csak pár ember szándékában és hirlapjában van így, mert reális, komoly ember tudni fogja, hogy nehezebb a valóságban egy kunyhót létrehozni, mint felhőkakukhonban egy egész légvárat kiköltení. Az államnál azt se tudtuk elérni, hogy országosan az összes hiányos iskolák megépítésére egy 10—15 millió K-ás államkölcsönt vegyen fel, amint teszi ezt más esetekben s annál különösebb tehát, hogy — amint a nov. 19-iki Emke-közgyűlésen is kifejeztük — az egyesületet „állami" teendők végzéseért *egy törvényhatóság első tisztviselőjével* együtt épen egy félhivatalos *kormánypárti* lap támadja meg. Mert mind e kulturális munka mellett:

v) Az egyesület közgazdasági működése.

Nem áll és nem igaz az sem továbbá, hogy az Emke az erdélyi rész „közgazdasági egységét, mint a kulturális egység talpkövét" (értsd: eszközét) fel ne karolta volna, mert ez ellen a *Negyedszázados történet: Az Emke és az erdélyi hitelügy,* valamint *Erdély iparáért* c. terjedelmes fejezeteinek (351—74. és 375—96. l.) minden lapja lángoló betükkel tanuskodik. El van ott mondva, hogy e sorok írójának már az első Alapszabályok készítésekor főgondja volt, hogy az 1841-ben, illetve 67-ben alakult nagyszebeni *Sparcassa* és *Bodencredit-Anstalt,* nemkülönben a két első mintájára 1871-ben keletkezett nagyszebeni *Albina* és társaik ellenében egy *Erdélyi magyar földhitelintézet* is létesüljön. Ezért vette föl az Alapszabályokba a közgazdasági célnál azt a meghatározást, melyet már a 40-ik lapon érintettünk s melynél a *„Központi és vidéki pénzintézetek és közgazdasági egyesületek alakításá*-t *és gyámolításá"*-t illetőleg a kir. belügyminiszter mindjárt a jóváhagyásnál beletette, hogy e szervezetek a kereskedelmi törvény értelmében is csak az Emkétől függetlenül s mindannyiszor *külön-külön* készitendő és jóváhagyandó alapszabályok szerint jöhetnek létre, amihez a nagy alapítók, a gróf *Kun* Kocsárdok és a többiek egyhangulag és ellenmondás nélkül még azt is hozzátették (L. Munkapr. II. 10. p.), amit nem árt újra és újra idéznünk, hogy: „Az egyesület, mint olyan, a maga működése köréből kizárja a kockázattal járó üzleti és vállalkozási jellegű pénzintézetek *közvetlen* alakitását és gyámolitását, akár részvények aláirása, akár részvény jellegű betétek formájában." Így indultunk meg tehát az akkor parlagon heverő erdélyrészi magyar pénzintézeti- és hitelélet közvetett, de annál buzgóbb szervezésében, mely téren első lépésünk volt, hogy már az első rendes nagygyűlésből Erdély nagybirtokosai, orsz. képviselői, fő- és alispánjai, valamint polgármesterei részvételével Budapesten báró *Kemény* János Házalelnök elnöklete alatt egy nagybizottság alakult, mely ki is dogozta és 1886. márc. 27-én a Képviselőház ülestermében le is tárgyalta a létesülendő *„Erdélyi Magyar Földhitelintézet"* Alapszabályait: azonban a kezdemény, messzeható pénzügyi- és ezekkel kapcsolatos kormánykörök merev ellen-

állásán, a munkában részt vett nagy férfiak és az Emke minden fáradozása dacára ekkor megbukott. Kieszközöltük tehát a tekintélyes és hatalmas *„Magyar Jelzálog Hitelbank“* expoziturájának Kolozsvárra jövetelét, ami 1888. őszén végbe is ment s folytatólag hiteleik az erdélyi rész viszonyainak megfelelő nyújtására s fiókok, megbízottak stb. útján szintén Erdélybe való jövetelre birtuk rá a *„Magyar Földhitelintézet“* és a *„Kisbirtokosok Orsz. Földhitelintézete“* igazgatóságait is. De az Emke vezetői az *„Erdélyrészi Magyar Jelzálog Hitelbank“* 1891. máj. 31-én történt létrehozatala által megindultak közvetlenül is s nem rajtok múlt, hogy a magyar és szász pénzintézeti viszonyok közepette a magyar társadalom többel mint 800.000 K részvénytőkével nem reagált. Párhúzamosan a kishitel érdekében szinte másfél évtizeddel az 1898. évi *hitelszövetkezeti* törvény (XXIII. t.-c.) létrejötte előtt, alkalmas Alapszabályok és útbaigazítások kidolgozása és terjesztése által Raiffeisen-alapon megkezdjük-e nagyfontosságú apró, a takarékpénztárak életét egészségesen kiegészítő szervezetek propogálását s különösen ipari alapon előmozditását és egyidejüleg a szintén parlagon álló *takarékpénztári* hitel érdekében az Emke betétei állandóbb elhelyezése kilátásba tételével is lelkesiténk.

A *telepitést* is az *Emke székely szakosztálya* nevében és megbízásából az 1887. augusztus 28-iki sepsiszentgyörgyi közgyűlésen tett memorandumszerű *előterjesztéssel,* mely a kormánynál is az első lökést adta, továbbá Hunyadvármegyei választmányunknak a dévai és a vajdahunyadi csángó-telepitések körül kifejtett kezdeményező eljárása s 1889. június 11-én gróf *Kun* Kocsárd tiszteleti elnökünk algyógyi székely telepitési kisérlete által ez országrészben az Emke indítja meg először s miután tagjaink és vezetőink buzgó közbenjárására is az 1894: V. t.-c. létrejön, nem szűnünk meg ezen a téren az Erdélyben történt nyolc állami telepités körül állandóan, buzgón eljárni és közvetíteni. Más téren is, ha baj van, bárhol gyors szárnyakon megjelenünk. Igy a kolozsvári és vele kapcsolatosan az erdélyrészi magyar pénzpiac 1894. évi megrendülése alkalmából vezetőink nyerik meg és hozzák le az *Erdélyi bank* létrehozása végett a *Pesti magyar kereskedelmi bankot,* melynek nyomán jönnek be ezután a *Kolozsvári takarékpénztárral* a *Pesti hazai I. takarékpénztár egyesület* és *Magyar leszámitoló- és pénzváltóbank erdélyi fiókja.* Az Udvarhelyvármegyei *Székelyegyleti takarékpénztár* 1901. évi nagy bukása alkalmából a jelzálogterheket a telekkönyvnél saját kiküldötteink által gyorsan összeírva, a kir. kormányhoz s ez úton a *Magyar földhitelintézethez* tett felterjesztésünk alapján odahatunk, hogy e megyében egy székely birtok sem ment át ekkor az Albinához. 1904-ben *Az erdélyrészi pénzintézetek* címmel terjesztünk fel a Kisbirtokosok orsz. földhitelintézetéhez emlékiratot, aminek eredménye Erdélyben expoziturák, bizalmi férfiak felállitása s a becsérték feleértékéig *300 K-tól* kezdve hitel nyújtása lőn. Különböző más nagy pénzintézetekhez, kir. kormányhoz az erdélyi földbirtok érdekében is időről-időre való *Emlékirataink, felterjesztéseink* stb. nagy tömegéről nem beszélünk. De nyúgodt lélekkel mondhatjuk, hogy az Emke mindezen fáradozásainak és lelkesitésének is köszönhető, hogy amig az egyesület létrejötte óta Erdélyben csak 22 új szász és 87 új

román kis takarékpénztár alakult, addig a már jelzett nagy pesti és más expoziturákon kívül egy önálló magyar jelzálog hitelintézet és 104 magyar takarékpénztár és — legyen itt is tisztelettel megemlítve a dr. *Gidófalvy* István neve — 361 magyar hitelszövetkezet keletkezett, melyek összehasonlító mérlege, a pesti expozituráékat kivéve, Erdélyben a következő:

	Magyar kézen	Oláh kézen	Szász kézen
Részvénytőke	31,376.306	13,757.167	9,720.940
Betét	160,277.592	58,182 471	91,117.568
Váltótárca	161,338.703	62,384.462	23,131.454
Jelzálogkölcsön	64,219.841	25,701.792	103,471.461

Kitűnik ebből, hogy a magyar részvénytőke, betét és váltótárca összehasonlíthatatlanúl múlja felül a nemzetiségekét együttvéve és különösen az oláhokét s ha a jelzálogüzletnél a szászokkal szemben hátrányban vagyunk, ez onnan van, mert a hitel ezen ágát nálunk különösen a nagy pesti pénzintézetek kultiválják, aminthogy az Emke *Negyedszázados történetében* közzétett összeállításunk szerint (392. l.), 11 ily székesfővárosi intézet Erdélyben jelzálogilag 82,350.972 K-val van érdekelve. Ha ezt az összeget a 64,219.841 K erdélyi magyar jelzálogkölcsönhöz hozzáadjuk, kitűnik, hogy a 146,570,813 K-ra menő összes magyar jelzálogkölcsön szinte 6-szor múlja felül az oláhokét s 17,397.560 K-val a hatalmas szászokét és oláhokét együttvéve. Tekintettel pedig, hogy a szász jelzálogkölcsönök nagyon előnyösek és nem veszélyesek, hogy az Albina papirjai sem birva még a legutóbbi időkig kamatmentességgel, kölcsönei sem lehettek olcsók, de a reálhitelt mindinkább kiegészíteni kezdett személyi és szövetkezeti hitel túlnyomó erővel magyar kézen van, következik ebből, hogy a mérleg a legutóbbi időkig nem alakult volna kedvezőtlenül, ha a demokrácia és a nép felsegítése jegyében *országosan* meg nem indúl a parcellázás, mely ellen Erdélyben, nemzetiségi vidéken lévén az eladó magyar földbirtokok, az Emke a *Magyar telepítő és parcellázó banknak* 1905. április 16-án az *Erdélyi Gazdasági Egylet* égisze alatt történt első bejövetele alkalmából, gróf *Bethlen* Istvánnal együtt, *telepítés nélkül* óva intett, mely megjelenést azonban az akkori kolozsvári lapok tanúsága szerint épen Kolozsvármegye tisztelt alispánja, az indítványozó volt az, aki a leglelkesebben üdvözölte. S végzetszerű, hogy a telepítést a m. kir. államkormány alkalmas települők hiányában, épen e kórtünet idejében szüntette be. Az Emke azonban épen ezért annál erélyesebben látott utána a mentőszer gondolatának s érezve a nagy áramlattal szemben gyöngeségét, kezet fog a Felvidéki, Dunántúli és Délmagyarországi testvéregyesületekkel oly célból, hogy a kir. kormánynál együttesen eszközöljék ki ama több milliós kölcsönsorsjáték megadását, melyet az Emkének még 1890. december 15-én egyhangulag megszavazott az országgyűlés, amelyet azonban a kormánytól ismételt kérelmezés, deputációzás és emlékirat-szerkesztések mellett sem sikerült megkapni soha. Terv volt, az e sorsjátékból bejövendő több millót fordítani egy felállítandó *Orsz. Kulturbank* alapjára, mire nézve (l. *Negyedszázados történet* 394—6. l.) további útmutatásokat is dolgoztunk ki. Oly gyors volt e tekintetben eljárásunk, hogy a

Magyar telepítő és parcellázó bank 1905. április 16-iki megjelenése után, a mi Erdélyben különben inkább csak példát adott, ugyanezen hó 30-án Budapesten az Emke t. alelnök-főtitkára elnöklete alatt a négy nagy magyar közművelődési egyesület már meg is tartotta az első főtitkári értekezletet, melyet nemsokára több is követett. Minden újabb kormányi eljárás azonban sikertelennek bizonyúlván (l. *Negyedszázados történet: Az államsorsjáték ügye.* 403—5. l.), így karoltuk fel 1907. december 12-én *Széll* Kálmán v. b. t. t. és gróf *Károlyi* Mihály vezetése alatt, utóbbi kezdeménye alapján egy *Orsz. Közművelődési Szövetség*, illetve *Tanács* létrehozatalát, melynek első és főprogrammpontjául részünkről a jelzett sorsjátékengedély kieszközlése alapján az *Orsz. Kulturbank* felállítását tűztük ki és erőltettük minden áron. Keresztülvittük ezt az összes magyar közművelődési egyesületeknek a Tanács kebelében 1909. október 8-án tartott orsz. titkári értekezletén is és azóta egy pillanatig sem nyugszik a dolog. Kimutattuk, hogy a banknak legkevesebb 30,000.000 K-val kell megindúlnia, melynek a törvény értelmében egyedül a zálogleveleк adómentességét és a zálogleveleket biztosító külön kezelendő 3 millió K alapjára nem elég, még ha az Emke *alapítványi földbirtokait eladja is* s megjelöltük a forrásokat, a honnan és a hogy a milliókat a kultursorsjátékon kívül összehozni kellene. Mert hogy közvetlenül egy jótékonycélú erkölcsi testület, még ha elég erős volna is rá, a maga alaptőkéivel üzleti spekulációkba nem elegyedhetik, arra Erdélyben egyik nagy egyházunk tőkéinek esete, az emberiség világpiacán pedig a Bontoux-bank bukása stb. lehet a tanu, pedig utóbbinál a világegyház, a gazdag szerzetek és koronás fejedelmek voltak a támogatók . . .

Így jött közbe az 1911: XV. t.-c. alapján 15 millió K részvénytőkével a *Magyar Földhitelintézetek Orsz. Szövetsége*, vagyis *Altruista-bank*, melyről már a 55-ik lapon emlékeztünk s amellyel nem késtünk működése megkezdésétől az erdélyrészi földbirtokpolitikára nézve a legbensőbb és barátságosabb összeköttetésbe lépni, keresve a módozatokat, melyek által ez intézet az *Orsz. Kulturbankot* esetleg pótolni lesz hivatott. Így megneveztük egyelőre vidékenként azokat a férfiakat, akikkel az erdélyi földbirtokpolitikai akciókra nézve minden esetben bizalommal érintkezni lehet s legújabban az *Erdélyi Gazdasági Egylettel* kezet fogva, az Emke erkölcsi és anyagi támogatásával azért igyekezünk az erdélyi földbirtokhullámzás *pro és kontra* képét 10 évre visszamenőleg és 100 holdon alól is megállapítani, hogy ez által adjunk biztos alapot és tájékozást a további rendes és tervszerű akcióra.[1] Nem volt szükség tehát az Emkét senkinek és semmi oldalról, legkevésbé pedig a *Magyar telepítő és parcellázó*

[1] Szükség van e munkára azért is, mert mint gróf *Bethlen* István is többször idézett munkájában elismeri: „A magyar birtok pusztulásának okait — úgymond — csak hosszú, fáradságos és részletekbe menő munka lehet hivatott kideríteni. Utána kell kutatni minden egyes esetnek és az egyező esetek tömkelegéből indukció útján kell a szabályt felállítani. Ezt a munkát a *magyar tudománynak* kötelessége elvégezni, amely ezen a téren semmit, vagy csak kevés szolgálatot tett." Amíg azonban a tudomány megérkeznék, addig is tenni kell, mert mint *Ormössy* Lajos úr: „*Az egységes magyar birodalom*" (Kolozsvár, 1912.) című, az Emke kiadásában sajtó alatt levő munkájában kifejti, az erdélyi földbirtokhullámzásra nézve különbözők a vélemények. A magyar faj országos szupremáciája mellett: „És a föld

bankot 1905. április 16-án üdvözölt *Dózsa* Endre cs. és kir. kamarás, alispánnak ösztökélni, mert az Emke megalakulásától kezdve igen is vallotta és vallja az általános magyar közgazdasági egység gondolatát, de nem egy gyenge sóhajtással, vagy lehelettel a nagy viharban, hanem úgy, hogy miként a nemzetiségi pénzintézetek az országból Bécs, Prága, Berlin, Bukarest stb. felé kifelé igyekeznek támaszkodni, úgy nekünk is természetes pénzpiacunk, központunk s gazdasági Uniónk vonzópontja is *Budapest* legyen; mert ide kell nehézkednünk, innen az erőt szívnunk úgy, mint a végtagok a központi szervekből, első sorban a szívből élnek és táplálkoznak. Ez igen is közgazdasági egység és nem jelszó s ha a nemzetiségi pénzintézetek hátterében ott rejtőzködik a külpolitika, nekünk is ezzel szemben ott van a mi természetes erőforrásunk, a pénzintézeti és vállalati életre is befolyó, szintén központi *államhatalom*. Specialiter a parcellázás korjelenségeivel szemben az Emke szerető eljárásának egyik tanújele az is, hogy még mielőtt gróf *Bethlen* István előterjesztette volna a maga művét, az Emke már elküldötte *Vörös* Sándor magyaróvári gazd. akad. ny. igazgató, egyik legrégibb buzgó szakértő tagja személyében a maga képviselőjét a múlt évi nov. 19-iki siófoki *Orsz. Gazdagyűlésre*,

sem csúszott ki, írja a szerző, a magyarok lába alól, mert ha a törpe birtok nagyobb terjedelemben a nemzetiségek kezén is van, a többiekről már ez távolról sem mondható, óriási előnyben vannak a kis-, közép- és nagy birtokok magyar kézben levésével. A törpe, parányi birtokok azért vannak a nemzetiségek tulajdonában nagyobb számmal, mint a magyarokéban, mivel a román-szerb-tót pór, igényei nem létével, inkább el tud azon élni, mint a több igénnyel biró magyar földész. De ha a kerti gazdaság nálunk is meg fog honosodni", mint a külföldi példák mutatják, akkor a „magyar földész sem fog igyekezni túladni parányi birtokán". „Egyébként a törpe birtokoknak a nemzetiségek kezébe való menésére befoly az is, hogy a nép kezd a városokba húzódni a jobb jövedelem miatt. És itt a magyar nép abban különbözik a más fajbeliektől, hogy le is telepszik a városon, ott hagyva törpe birtokát. De ez még távol áll attól, hogy a földek zöme a nemzetiségek kezében lenne. Ott van igen is a törpe birtok, de ugyan mi ez a kis-közép-nagy birtokhoz képest? . . . A magyar jobbmódú földész elöszeretettel vásárolja az ily földeket, fiai már jobb nevelésben részesülnek, mint ő maga s idővel új középosztály-generáció kerekedik . . . Különben is a föld forgó-tőke! . . . Az vált gazdát. De ebből még nem hozható ki az, hogy a magyarság lába alól csúszik ki a föld. Nem áll ez nemcsak az anyaországra, de Erdélyre sem. Mert az ily kimutatások egyoldaluak, ahol a magyar birtokok eladását feltűntetik, de ugyanazt nem teszik meg a magyar kézbe ment birtokokról. Ez különösen áll Erdélyre nézve! . . . Van kimutatás a száz holdon felüli birtokok román kézbe menéséről, de nincs arról, hogy hány jutott meg magyar kézbe. Már pedig a föld, az mozgó tőke, folyton hullámzásnak van alávetve, sűrűn vált gazdát, de ez még nem egy azzal, hogy hódítanak a nemzetiségeink. Hiszen a román bankok sűrűn licitáltatják a román nép birtokát; és nem kímélik a száz holdan felülieket sem, ha a kölcsönzött pénzt pontatlanúl fizetik. Száz holdon felüli birtok az utóbbi öt évben megvevődött a románok által a magyaroktól Erdélyben 64.120 hold. Ebből erdőbirtok 20.210 hold terjedelmű. De a birtokcsere nem a székely három megyében történt. Ez öt év alatt Udvarhelymegyében 180 hold erdő jutott román kézbe, Csíkmegyében semmi, Háromszékmegyében 172 hold mezőgazdasági birtok. Ez azonban még nem azt teszi, hogy Erdély földje nagyjában a román kézben van. Erdély tizenöt vármegyéje közül tíz megyében magyar birtokos kezén van kerek számban 555.000 hold föld. De ebben nincs benne Udvarhely-, Csík-, Háromszékvm. birtokállománya. Csak azon megyéké, ahol románság is lakik!" . . . „A magyarság, írja hátrább

hol dr. *Darányi* Ignác elnöklete alatt éppen „*A magyar földbirtok problemája*“ érdekében folyt a tanácskozás. Az országos gyűlés után is kezet fogva a *Magyar Gazdaszövetséggel,* mint e gyűlés rendezőjével és a magyar földbirtokédekek leghivatottabb képviselőjével, a múlt évi őszi közgyűlések alkalmából így hívtuk fel Magyarország összes törvényhatóságait, hogy a magyar földbirtok megmentése és más rokon intézkedések megtétele végett Maros-Torda vármegye idevonatkozó kezdeménye értelmében a kir. kormányhoz és törvényhatósághoz hasonló szellemben felírjanak. Felajánltuk, hogy ahol szükség, személyes eljárás és megkeresés alapján is megtaláljuk a törvényhatósági bizottsági tagokat. A számos kedvező válaszirat, melyet e tárgyban kaptunk, bizonyítja, hogy az Emke eljárása ezen a téren sem volt hiábavaló. De egyetértve a *Magyar Gazdaszövetséggel, Bernát* István, a Szövetség igazgatója által benyújtattuk az Altruista bankhoz *A magyar földbirtok tehermentesítése* érdekében azt a javaslatot, mely szerzőnek a kir. földművelésügyi min. támogatásával írt hasonló című munkájában (Budapest, 1905. II. kiadás) végeredményképp összevonva foglaltatik. A banknak az erdélyrészi *jogos* és *igazságos* követelésekre és igényekre nézve azt a biztatását bírjuk, hogy „a bank elnöke a kir.

a birtok-állományával is dominál, mert a nagy uradalmak mind magyar kézben vannak és így Erdélyben is. Tizezer holdon felüli birtok egész negyvenötezer hold terjedelemig kilenc van Erdélyben és annak tulajdonosai magyarok. Középbirtok nemzetiség szerint kimutatva még nincs az egész országban. Ily munkára hivá fel a kormányt a nemrég tartott gazdakongresszus Siófokon. A míg egy ily munka véghez nem lesz vive, a magánbirtokról számaránytot feltűntetni képtelenség nemzetiségi szempontból. És ha gróf *Bethlen* István feltűnteté az eladott magyar birtokok számát, ez is csak egy-irányú munka, mert szóval sem emlékezik meg arról, hogy ugyanezen idő alatt hány román birtok jutott magyar kézbe? Lehet-e hinni, hogy ilyen nem történt volna? . . . A gróf sem állítja, hogy nem történt, csakhogy erről egy szóval sem emlékezik meg. Magam tudok esetet, hogy egy földbirtokos barátom eladta a Mezőségen levő birtokát oláhoknak és vett egy nagyobbat Alsó-Fehérmegyében ugyancsak oláhoktól. Egy idegen nevű, de jó magyar úr teméntelen földvásárlást tett az oláhoktól, hatalmas nagy birtokra téve így szert; az ily esetek is bizonyítják a földtulajdon változásait. De hát gróf *Bethlen* István erre nem terjeszkedett ki, sem arra, hogy az általa kimutatott magyar magánbirtokokkal szemben mennyi hát tulajdonképen a román birtok? Egyoldalulag oldá meg a kérdést, hazafias lelkülete csak a magyar birtokok elpusztulásának a kimutatására szorítkozott, így akarva a magyar birtokosságra hatni, hogy ne adja oly közönnyel át a birtokát román kézbe. De a magánbirtokok túl-száma a száz holdon felül azért még mind magyar kézben van. Száz holdon felüli román magán-birtok van Erdélyben 168.965 hold. Ezen összeállításommal szemben a magyar magán-birtokot száz holdon felül: 555.000 holdra teszik, de amely felmegy legkevesebb 800.000 holdra, mivel három magyar megyét a kimutatásba nem vettek fel, u. m. Udvarhely-, Háromszék- és Csíkvármegye birtokállományát“. És e sorokhoz, anélkül, hogy részünkről optimismusnak adnók át magunkat, amint ezt *Ürmössy* úr munkájának előszavában is kifejtettük, a statisztikai adatok helyesbítésének szükségére nézve helyszíni tapasztalat alapján hozzátehetjük pl. még azt is, hogy Kis-Küküllő vármegye Magyarsáros községben igaz, hogy a *Gerendy* István-féle 230 (és nem 200) h.-as birtok 80.000 (és nem 120.000) K-ért először az oláhok kezére került, de 86 h.-ban a *javát* a magyarok csakhamar magukhoz váltották vissza s ugyanott a báró *Apor* István-féle 145 h.-as birtok, h.-ként váltakozva 5—700 K-ért, szintén eladatván, ebből csak 55 h. jutott az oláhoknak. És ahol magyarság is lakik, így sok más esetben is.

pénzügyminiszter, a legnagyobb érdeklődéssel viseltetik az erdélyi magyar birtokpolitika iránt és ismételten készségét jelentette ki, hogy adandó szükséges esetekben a szoros értelemben vett financiális szempontoknak másodsorban figyelembe vételével is hajlandó a bank munkálkodását támogatni". Mindezekhez az Emkével való megbeszélés alapján is folyó 1913. évi február 17-ikén kezdődik meg Budapesten a *„Magyar Társadalomtudományi Egyesület"-ben* az a nemzetiségi konferencia, mely hivatva van közgazdasági irányban is az erdélyi rész támogatása érdekének újabb lökést adni s így nem szükséges, hogy valóban ötletszerű és hibás számítású legelőkérdéssel akarjuk a figyelmet és a munkát az igazi súlypontról és a maga helyéről elterelni.

Annál inkább, mert hova tesszük egyszerre az *ipari akciót, Erdély iparos országrésszé* tétele nagy gondolatát. Avagy a koalició megszűntével, melyhez akkor indítványozó is tartozott és a közös vámterület tíz éves meghosszabbításával vajjon félre kell tennünk-e már ezen a téren is minden további gondoskodást? Az Emke igenis e téren is a „közgazdasági egység" érdekében azt vallotta, hogy *a mezőgazda Alfölddel szemben a természeti kincsekben gazdag erdélyi országrészt iparos országrésszé kell teremteni,* mert ez a politikai és kulturális Unió folytatása s ez az az irány, ahová a székelység birtokviszonyai, a románság szaporasága és a szászság hagyománya folytán minden jel útal s mely irányban kell keresnünk az erdélyi nemzetiségi kérdés körfalainak elmosódását és leendő végleges megszűnését is. Épen ezért a leócsárolt Emke ezen a téren is nem közönségeset alkotott, midőn mindjárt megindulása után országos agitációval egy nagy *katonai kincstári szállítás* kockázat nélküli elvállalásával s hallatlanúl fáradtságos lebonyolításával, *budapesti, sepsiszentgyörgyi és kolozsvári iparkiállítások* rendezésével, *megrendelések tízezreinek* közvetítésével, ipari és kereskedelmi *szaklap* alapításával, orsz. *keresk. kongresszus* rendezésével s általán az ipari termelés nyugatra befelé terelése törekvésével stb. megmentette, vagy legalább is megmenteni segítette a *romániai vámháború* következtében piacot veszített erdélyi kis-, közép- és gyáripart; 1890. febr. 10-én szakadatlan agitáció után *Baross* Gábor kir. kereskedelemügyi miniszternél, az egyesület örökös tiszteleti tagjánál keresztül vitte a *külön székely kereskedelmi és iparkamarát,* 1891. febr. 27-én ugyane miniszterhez intézett *Székely közgazdasági emlékiratával* megkezdi a székely vasuti politika és állami iparosképzés gondolatát; az *iparszakoktatás terén* maga is előljár; de a mindinkább növekvő *honiipari mozgalomra* egy nagy lökést ad a sokak által félreértett s még többek által félremagyarázott *Emke-iparcikkek* ügye által is, ami pedig — úgy ahogy az Emke gyakorolja — a büntetőjogi szankció nélkül álló honiipari védjegy egy lelkiismeretes társadalmi módozata s a minek folytatása az *„Erdélyrészi iparpártoló szövetség"* létrehozatalában s majd más *általánosabb mozgalmak* előidézésében mutatkozott. És a szebb jövő csendes és biztos előkészítésének vajjon nem a leghatározottabb módja-e az *iparosképzés* és *iparos letelepítés,* ami az Emke programmjában szintén benne van s amire pénz kell anélkül, hogy azért az egyesület egyébnemű teendőiről is lemondanánk? Mert pl. Posenben is az addig kizárólag agrárius, kitelepitett lengyel birtokos az

ipar és kereskedelem magához ragadásával került fölül a németen s egyenlő kulturája mellett ez által lép oly diadalmasan a cseh is elé az osztrák németek között. De az Emke ebben is az átgondolt terv, lassú és biztos aláépítés, nem pedig az ideges, riasztó és lármás kapkodás és tülekedés egyesülete. És e munkában:

x) A kultura és a közgazdaság helyes viszonylata.

Nem áll és nem helyes az sem, hogy az Emkét minduntalan a „körülöttünk fekvő nemzetiségek *kulturegyletei*"-*vel* s illetve miután Erdélyben ilyen csak egy van, igaztalanúl és az Emke rovására az „*Astrá*"-val hasonlítjuk össze. Mert először is az „*Albiná*"-t és gombamódra szaporodó apró takarékpénztárait, melyek a legkisebb rázkódásra a legnagyobb válságnak néznek elébe, nem az „*Astra*", nem az oláh kulturegylet alapította, hanem sokkal inkább ezek a kiegyezés és a magyar nemzet politikai megerősödése munkájára mindannyiszor *ellenhatásúl* alakúlva, feladatuknak nem a saját kultur-egyletük által való segíttetésüket, mint inkább annak anyagi támogatását tartják szemelőtt s ha az Emke e tekintetben is ellenkezőleg járt el, azért igazán nem vádolható. De téved szerző abban is, midőn az általános tételt, hogy a kultura (értve alatta, amiről itt szó van, egy nép *egységi* érzületét) megelőzi a közgazdasági kibontakozás, megfordítva, az Emke ellen akarja kihasználni és felfokozni. Mert ime Ausztria és Magyarország közgazdaságilag egységes, de kulturailag nem, sőt ellenkező s az erdélyi, bukovinai, beszarábiai, romániai és balkáni románok kulturailag, sajnos, egységesek voltak már akkor, mikor egy takarékpénztáruk sem létezett. Ezt nemcsak oly munkák, mint pl. dr. *Jancsó* Benedek: *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapotuk.* (Budapest, I. 1896 II. 1899.) és dr. *Moldován* Gergely: *Magyarok, románok. A nemzetiségi ügy kritikája.* (Kolozsvár, 1894.) stb. bizonyítják, hanem mint egy irodalmi társaság elnöke tudhatja és tudja azt indítványozó is, hogy az irodalom és a vele kapcsolatos kultura egy nemzet életében — de nem közgazdasági téren — a primum movens és az ultimum moriens, az a ható erő, melyre időrendileg a politika és a közgazdaság is következik s azért joggal csak annyit mondhatunk, amit az Emke is szolgál és állít, hogy a közgazdasági élet, mint a társadalmi jóllét alapja, az ország függetlenségét kereső politikával és a nemzet-egységre törekvő kulturával egyike ama triásnak, melyek bármelyike megbolygatásával mindenik szenved s hogy a valóságban ezt a indítványozó is így érzi, arra nézve két bizonyságot hozhatunk fel. Egyik az, hogy — amint már előbb is érintettük — míg hirlapi cikkben és más egyesületi téren 1911. júl. 4- és 5-től kiindulólag az Emke *államinak* nevezett kulturális munkája ellen támad: addig az Emke Igazgató-választmányában 1912. ápr. 12-én 18. jegyzőkönyvi szám alatt (l. idevonatkozólag e munka 14. és 61-ik lapján előforduló hivatkozásokat is) az egyik választmányi tagnak az *állami, községi és felekezeti iskolák* Emke építése ellen való felszólalását nemcsak a leghatározottabban ellenezte, de épen ő az, aki ily építések megoldását

a nemzeti kultura fölénye érdekében — így pl. az 1907. márc. 12-iki választmányi ülésen, 12. jegyzőkönyvi szám alatt — még *„az Alapszabályok széttépése“* kívánsága mellett is követeli.[1] A másik az a tény, hogy 1912. ápr. havában Kolozsmegye közgyűlésén (l. az *„Ellenzék“* 1902. ápr. 15. szám. és az 57-ik oldal jegyzetét) az állattenyésztés érdekében egy szabályrendelet kidolgozása tárgyában téve előterjesztést: „A törvényhatóságok keretében, mondá, a társadalmi egység *folyománya* (tehát nem talpköve) a gazdasági egység.“ Ne változtassuk tehát ad libitum és a pillanatnyi szükség szerint a jelszavakat, mert az ilyen, mint a példa mutatja s mint gróf *Kuun* Géza t. elnökünk és indítványozónak az *„Erdélyi Irodalmi Társaság“* elnöki székében elődje állandóan mondta, hogy: „óvakodjunk a nagyszólamoktól és a nagyotmondásoktól,“ megbosszulja magát. Meg annál inkább, mert az Emke közgazdasági feladatát illetőleg eldőlt a kérdés nemcsak az egyesület kebelében, hanem a sajtó terén is már akkor, midőn 1899. dec. 24-én az *„Erdélyi Gazdasági Egylet“* hivatalos lapjából, az *„Erdélyi Gazdá“*-ból kiindulólag az egész magyar sajtó részvételével felvettetett *„A magyar föld problemája“* címen egy Emke pénzintézeti szervezet létrehozatala s midőn a hosszas vita után, miközben az *„Erdélyi Gazdasági Egylet“* három nap alatt lefújt, a *„Pesti Hirlap“* jan. 4-iki száma, mintegy a közvélemény megállapodását, a következőkben foglalta össze:

„A magyarság ügye Erdélyben, úgymond, elsőrangú politikai ügy; vezetése, megoldása az állam feladata. Az Emke épen csak annyi, amennyi társadalmi segítséget akar (és képes) az államnak nyújtani, a nagy és szinte megoldhatatlan feladatáért való küzdelemben.“ Az Emke tőkéje *semmi*, ezt is „inkább a takarékosság hordta össze.“ És az „Emke mégis csak kulturegyesületnek létesült . . . Nos, a problema közgazdasági része igazán nem tartozik az Emkére. Nevetséges kivánni tőle, hogy . . . amikor az iskoláknak sem tud eleget adni, hát jelzálogilag magához váltsa az oláh kézen levő magyar földeket. Erre a célra tizszer (hozzá tehetünk még háromszor annyit, Sándor) akkora tőkével lehet csak hozzáfogni és akkor is . . . *magasabb államfinánciális terv szerint, melyet csakis a minden eszközökkel rendelkező államhatalom koncipiálhat* . . . De ha már az államot teljesen fel akarjuk menteni, . . . akkor sem az Emke nyakába szabad varrnunk ezt a feladatot, hanem inkább a hazai pénzintézeteket felhívni, hogy tőkéjükkel, az ő hozzáértésükkel, életrevalós águkkal vegyék fel a küzdelmet. Mit számítana az Albina a magyar bankok versenyével szemben? . . . Az Emke csak felemésztené magát, a magyar pénzintézetek viszont felemésztenék az Albinát és összes társait . . . Itt vannak

[1] Az 1907. évi március 12-iki választmányi ülésen a Direktórium egyhangú előterjesztésével szemben oly kolozsmegyei községnek követelt 18.000 K mellett iskolaépítést, mely színtiszta magyar, egy-felekezetű s melynek már 1899-től, tehát már 12 éve van áll. iskolája. Ez *áll.* iskola épületéért kellett volna az Emkének helyt állani. Az ügyet az Alapszabályok ellenére is erőltetve, 16 szóval 5 ellenében kissebbségben maradt. — Hasonlóképen 1912. ápr. 12-én 18. jegyzőkönyvi szám alatt egy másik kolozsmegyei vegyes ajkú község *iskolaépítő* kérését 6000 K-ról 10.000-re emeltette föl. Szóval, az élet *vaskényszere* és az elmélet így állanak szemben nemcsak az Emkében, hanem ugyanabban az egyénben is.

az öreg ágyuk," végzi igen helyesen, amely utóbbi megjegyzésre különben *Beksics* Gusztáv erdélyi orsz. képviselő, az országos nevű publicista, aki az egyesület megalapításában és most a vitában is tevékeny részt vett, mint a félhivatalos „*Magyar Nemzet*" akkori szerkesztője a maga és ezáltal mintegy a kormány nevében is a lap 1900. jan. 7. számában a végszót a következőleg adta le: „Nem kivánjuk mi, úgymond, hogy az Emke az ő tőkéivel *pénzintézetet* létesítsen. Szó sincs róla . . . A gazdasági akciót magát nem az Emke számára tervezzük. A *kormány* és a társadalom (értsd: *pénzintézetek*) azok, melyek erre a nagy akcióra hivatvák. El is fogjuk végezni ezt a magunk elé tűzött feladatot." Az Emkétől csak az agitáló, közbenjáró, felvilágosító vagy amint kifejezte: felderítő (éclaireur) szolgálatot várta meg, amit az Emke, megtoldva szervező, oktató és amennyiben lehet segítő munkával is, a legodaadóbb módon és a legmesszebbmenő mértékig teljesít is. Épen az alispán úr konkrét indítványa alkalmából, jól mondja e tárgyban egyik pénzügyi szakértőnk, akinek élethivatásánál fogva nagy befolyása van az erdélyi részek közgazdasági életére, hogy: „*A kultura* terjesztése — úgymond — egyik alapja s úgyszólván *megalapozója* az ökonomiális gazdagulásnak is. Az erdélyi magyarság gazdasági jóléte felé való törekvés rettentő nagy és rettentő kiterjedt misszió. Olyan vállalkozás, melyet nem lehet ma megkezdeni s a sikert holnapra beigérni. Olyan cél — mely tekintve a konjunkturákat — *hadjárat* számba megy s melyhez csak *alapos készülődés,* anyag- és energiagyűjtés után lehet fogni. Oly nagyszerű, nehéz mű és alkotás ez, melynek gerendáit nem lehet a puszta földre egyensúlyoztatni, hanem amelynek *mély alapot* kell ásni, hogy a fölépítmény szilárd fenségben meredjen aztán felfelé. Ezt a munkát, az *alapozásnak* ezt a munkáját végezte eddig bölcs előrelátással, lankadatlan hévvel és hazafias energiával az Emke vezetősége. Ennek a vezetőségnek munkája *iskolaszerű* példája annak, hogy miként kell a magyarság társadalmi intézményeit erős szervezetekké fejleszteni." E kulturális aláépitésben pedig, ami az Emke esetleges pénzintézeti és vállalati közvetlen közreműködését illeti, ne feledjük azt se, amit ugyancsak ez alkalommal egyik magas állami tisztviselő szakértőnk igen helyes érvekkel és magyar lélekkel így fejez ki: „Nem múlaszthatom el, úgymond, hogy reá ne mutassak arra a körülményre is, hogy az ilyen adás-vételi és üzleti jellegü ügyletek száz oldalról száz alkalmat nyújtanak a vezetők meggyanusítására; ezt a meggyanusítást könnyen elviselheti az a köztisztviselő, ki saját lelkiismeretén kívül csak felettes hatóságának felelős tetteiért: de sokkal nehezebben viselhetné el az ország első kulturegyesületének vezetősége, *akikre százezrek figyelő tekintete tapad.* Nehéz volna eldönteni, hogy pár ezer koronás jövedelmi szaporulat felérne-e azzal az erkölcsi veszteséggel, amit lehetetlen volna elkerülni, ha az üzleti élet szétfreccsenő sara a kulturegyesület szeplőtlen tekintélyére hull." Mely megjegyzésnél jusson eszünkbe az is, hogy míg a népképviseleti parlamenti rendszer mellett Magyarországon végeredményben minden állami és törvényhatósági élet (Kaffka) a miniszteri felsőség elvén fordúl meg és a kormánynak mindig megvannak a maga hatalmi és sajtóbeli

„c' est la guerre“ eszközei: addig az Emke egy jogosulatlan segélykérés, egy szabályellenes, protekció stb. visszautasítása esetén is, sokszor azért, hogy egy nem olvasott vidéki lapvállalat érdekessé galvanizálja fel magát, a legálságosabb támadásoknak lehet kitéve s nem bírván saját lapokkal és messzeható érdekkörökkel sem rendelkezve, egyedül a jó Isten oltalmának s más lapok alkalmi és váltakozó támogatásának van kegyelemre kiszolgáltatva, mely utóbbiban könnyen elvérezhetik egy lelkiismeretes és az ügy érdekében ellentállást tanúsítni tudó tisztviselő.

Viszont, hogy indítványozótól eltérőleg mily ellentétesek a nézetek, arra nézve álljon itt *Lovassy* Andor, Torda-Aranyos vármegyei alispán a 20. és 22-ik oldalon már említett „*Tace si face*“ vezető cikkelyének következő további részlete: „Nagy-Magyarország sajtója, ujságot olvasó közönsége, — úgymond — évek óta hozzászokhatott már ahoz, hogy a Királyhágón túlról, kis Erdélyországból mindig csak panaszos, kétségbeesett, segítségért kiáltó szózatot hoz a hír szárnya. Elvész a magyar nép, elvész a magyar föld, hangzik az örök jajongás, ha nem siet segítségünkre a kormány és társadalom. És jön a segítség. Jön a Székelyakció az ő kirendeltségével, jön a telepítés hatalmas, nagy állami tőkével; jönnek a fővárosi magyar bankok is, fiókokat állítanak fel Kolozsvárt és a nevezetesebb vidéki középpontokon; az anyaország társadalma lelkes buzgósággal támogatja az „E. M. K. E.-t..... Segítségül siet az alkotó természet is és a föld mélyéből felfakad a milliárdokat érő vagyon, ... a földgáz.“ De: „Régi átka a magyarnak Erdélyben, hogy mohó étvággyal, minden lelkifurdalás nélkül eszi egymást“.... És: „Megszokott dolog Erdélyben, hogy minden égi áldást, minden mannahullást vagy a kormánytól, vagy az Emkétől várnak az emberek. ... Az Emké-t újabb időben mindenki szídja, hogy nem menti meg a földet és a hazát. Pedig hát ennek a kulturegyesületnek az első és alapszabályszerinti hivatása *kulturát* terjeszteni és nem közgazdasági fába vágni a fejszét. Hiszen annak a 3—4 millió korona alaptőkének a kamata, meg az a négy koronás évi tagsági díj nem elég arra, hogy puskaport szerezzen be egy nagy gazdasági háboruhoz. De az Emke vezetősége megrémül a támadásoktól, beugrik, és a régi mesgyéről letérve (nem rémült meg, nem ugrott be s a régi mesgyéről sem tért le, csak a rendes úton halad tovább, *Sándor*), „folytatja a munkáját az erdélyi földbirtok-politika érdekében“ és azt mondja évi jelentése során, hogy: „Legfőbb törekvése az Altruista-bankkal és a Magyar Gazdaszövetséggel is érintkezésbe lépni és velük egyetértésben előmozditani a telepitési és parcellázási törvény haladéktalan megalkotását. Hát hagyja abba az Emke ezt a „legfőbb törekvését“ és tessék helyt állani ezen a téren az Altruista-banknak, meg a Magyar Gazdaszövetségnek az Emke nélkül. Méltóztassanak szétnézni Erdélyben, ha tudnak és ha akarnak, segítsenek könnyen hozzáférhető olcsó kölcsönökkel, vagy ha nem tudnak, vagy ha nem akarnak segíteni, akkor töröljék le a cimtábláról a magyar szót; az Emke pedig teljesítse nemzeti *kulturális* kötelességét erejéhez mérten, buzgón és lelkesen. A magyarság anyagi fölvirágoztatása, gondozása, a telepítés és birtokpolitika, az ipar föllendítése: a hazai pénzintézetek, a *magyar keres-*

kedővilág és a *kormány* kötelessége. Mellettük az Emke más útakon, más mesgyéken haladhat velük egy cél felé. Azért bízták a vármegyék irányitását a főispánokra és arra vannak hivatva az iparfelügyelők, a Székely-kirendeltség, a gazdasági egyesületek, meg a kereskedelmi kamarák, hogy mutassanak rá azokra a könnyen leomló, laza partokra, melyeket erősíteni és megmenteni kell.“ „Hiszen sokszor a pénz is áttüzesedik a nemzeti eszme melegétől és csak nemrégen is, büszkén hivatkoztak rá, hogy *ötszörte nagyobb hazai tőke* van elhelyezve Erdélyben, mint amennyit a románok és szászok elhelyezni tudtak. Bár csak a *gyáripar* fellendülésével, a kereskedelem fölvirágzásával ezektől is megszabadúlna a magyar föld és új erők forrása öntene bizalmat a szívekbe, a lelkekbe. Szeretnénk, ha nem hallanánk, szeretnénk, ha nem olvasnánk az Emke közgyűlésein azokat a siránkozó, csüggedő hangokat (az Emke nem teszi soha, *Sándor*), melyeket mostanában hallunk és olvasunk.“

Ime tehát, a másik véglet, amelyben az Emke úgy találja meg legbiztosabban a maga teendőit, ha mint eddig halad tovább a kitűzött úton, melynek két oldalán jobbfelől a *kultura* és balfelől a *közgazdaság*, a *nemzeti eszme* és a *szocial-politika* kettős mesgyéje int: de *megfigyelve* és *elemezve* a munkatért, mely aztán a megművelésre a hatáskörök és az elhivatás korlátjai között, önként kinálja fel magát. Ez elemezés szerint pedig:

y) A nemzetiségi pénzintézetek kritikája.

Nem áll és nem igaz az sem, amit a *nemzetiségi pénzintézetek* kulturális fedezet alatti hirhedt egységéről s ez alapon immár a csata elvesztéséről hirdetünk. Ezek alakulási módját illetőleg, a románokat értjük, a „*Negyedszázados történet*“ 376-ik lapján kimutattuk, hogy a nép politikai bizalmát felhasználva, az „*Albinát*“ s még egy pár nagyobb intézetet kivéve, ezek legnagyobb részt az édes én kielégitésére szolgáló uzsoraintézetek. Kellő felvilágositást adnak erre nézve oly művek, mint *Veridicus*: „*A nemzetiségi kérdés, mint üzlet*“ (Budapest, 1909.) és a román *Brote* Eugen: „Organizațiunea Creditului prin băncile românești“ (Arad, 1909.) c. könyvei; de ezektől függetlenül a jubiláris munkában (a fenti lapon) már mi is kimutattuk, hogy ez intézetek mindig valamely *politikai mártiromság* visszahatásául a kulturális intézeteink által felszaporitott román értelmiség elhelyezésére szolgálnak, sokszor éles ellentétben, sőt versenyezve egymással is. Nem számítva az *Albinát*, mely 1871-ben, amint mondtuk, a kiegyezésre s ez alapon az Unió újabb kimondására részvénytársasági úton és szász mintára keletkezett, ez intézetek *erdélyrészi* és *anyaállambeli* létrejöttét a következő táblázat tünteti fel:

1883	1 — = 1	1891	1 + 2 = 3	1899	3 + 2 = 5	1907	11 + 5 = 16
1884	2 — = 2	1892	2 + 1 — 3	1900	3 + 3 = 6	1908	8 + 2 = 10
1885	1 + 1 = 2	1893	1 + 2 = 3	1901	3 + 2 = 5	1909	5 + 1 = 6
1886	3 — = 3	1894	4 + 1 = 5	1902	2 + 1 = 3	1910	2 — = 2
1887	4 + 1 = 5	1895	5 + 3 = 8	1903	9 + 2 = 11	Összesen	90 + 50 = 140
1888	1 — = 1	1896	— — = —	1904	1 + 8 = 9		
1889	— — = —	1897	5 + 4 = 9	1905	3 + 3 = 6		
1890	1 — = 1	1898	2 + 1 = 3	1906	7 + 5 = 12		

Kitűnik ebből, hogy a megindulás a *hármasszövetség következtében* elmaradt 1883. évi orosz-osztrák-magyar háború és ezzel a dákoromán törekvések meghiusulta alapján keletkezik; felemelkedik a hullám 1887-ben, midőn a tehetetlen politikai vergődés következtében a nagyszebeni május 7—9-iki nemzetiségi konferencia Ő Felsége elé *Memorandum* vitelét határozza el; majd ismét fokozatosan nőni kezd az 1894. évi kolozsvári *Memorandum-per* idejében, midőn *Hieronymi* Károly kir. belügyminiszter eredménytelenül bár, de feloszlatja a nagyszebeni nemzetiségi komitét; még inkább az elítélteknek a *szegedi csillag-börtönből* kiszabadulása idején, midőn a vértanuk saját ellátásukra gazdag pénzintézeteket alapítanak; de legesleginkább a koalició, vagyis a *„nemzeti küzdelem“* éveiben, midőn minden eddigi arányt túlhaladólag, egyszerre 10, 12, sőt 16 intézet alapításával jelennek meg „a közgazdasági tevékenység“-ben munkáló új román nemzetiségi orsz. képviselők. Hogy mily természetüek ez intézetek elég legyen felhozni, hogy az összesen 128 román pénzintézetnek, melyek közül csak 3 igazán nagy van, a többi nagyobbacska, közepes és 69 a valóban kicsiny, 128,861.000 K forgótőkéjéből a saját vagyon, úgymint a részvénytőke és a tartalékalap (az egész országra nézve) csak 25,653.700 K, vagyis 20%, míg *80% a mások pénze*, t. i. betét 73,706.957, visszleszámítolás 23,528.400 és folyószámla-hitelezés 5,972.600, együtt 103,207.957 K. A betétben, mert 6%-ot adnak, sok a magyar és szász pénz, míg *a visszleszámítolást a nagy magyar pénzintézetek táplálják hitellel,* a mint közelebbről is történt, midőn a cseh bankok visszavonúlva, a lapok szerint (minden megbotránkozás nélkül) budapesti magyar pénzintézetek hurták ki a nemzetiségi pénzintézetek lábából a tövist. A 128 oláh pénzintézetből 69, tehát több mint fele félmilliónál kisebb forgótőkével üzérkedik, 12-nek tiszta nyeresége 30—80, 91-nek 15—30% s *csak 20 van olyan, mely 10%-on alól dolgozik.* Ezek szerint ez intézetek is tiszta osztalékpolitikára alakúltak; cél a nép nyúzása minden áron, midőn a 14,136.200 K részvénytőke után 2,285.800 K tiszta hasznot, vagyis 16%-ot fizet általában a román paraszt, aki kezelési költségben is 1,512.200 K hasznot ad s így évi 3,798.000 K-t fizet, ami a régi jobbágyságnál is nagyobb visszaesés.[1] Nem csoda hát, ha 10 év alatt 1909-ig *7000 oláh kisbirtok szűnt meg* s ment ugyanennyi román család tönkretételével a bankigazgató agitátor urak kezére, kik a nép természetes földéhségét és a magyar földesurak megszorúltságát és — valljuk be — jövedelemszámítását, a $2 \times 2 = 4$ elvét is felhasználva, az országos példára parcellázni kezdett erdélyi földbirtokot 20—30%-kal drágábban adják el nekik, minek következménye, bárki meglássa, a román nép teljes tönkretétele és a városokba özönlése leszen.[2]

[1] Mily ellentét ezzel szemben és ezt nem a múlt idők visszacsinálásáért hozzuk elő, hogy a rendi korszakban, a XVI. század első felében, volt bihari földesúr (Bajomy Ferenc), aki azzal dicsekedett, hogy 100 jobbágya is van, kiknek mindenike azonnal tudna 1000 drb aranyat is, ami ma 30.000 K-nál is többet jelent, bármely pillanatban előállítani.

[2] Jól irja erre nézve *Ürmössy* Lajos úr a 65-ik oldal jegyzetében idézett mű szerzője hogy: „A parcellázás — úgymond — jövedelmező üzletág! . . . Nemcsak bankok vették kezökbe ezt az üzletet, hanem ügyvédek, földbirtokosok, papok, tanítók, penziónált katonák,

Mert mit ér, ha a következményektől megriadva, maguk a nagyobb román pénzintézetek 1898. jún. 25-én az „Albina“ vezetése alatt előbb delegációt, majd „*Solidaritatea*“ c. alatt a kamatlábak minimumra szállítása és a szükségtelen újabb román versenyintézetek bojkottálása, a jelzálogkölcsönöknek az „Albiná“-ra átbocsátása végett stb., korlátolt felelősségű szövetkezetet alakítottak, ha a *rablógazdaság*, az uzsora ez új fajtája, nagyban és általában folyt tovább s a végén egy, a magyar biróságok, végrehajtók és csendőrök köteles asszisztenciája mellett tönkre tett nép, minden izgatásnak megközelíthetőleg és minden változástól remélve, a legelső nemzetközi összeütközés esetén, kivált ha Oroszország és Románia ellenünk fordúl, a legkétségbeesettebb lépésre is rávetemedik.

Azért mutattunk rá már a nov. 17-iki közgyűlésen, hogy itt, ha nem is poseni porosz mintára nemzeti alapon, hanem *sociál-politikai*, humánus és emberbaráti szempontból igen is mindenesetre nagy állami, törvényhozási és pénzpiaci intervencióra van szükség, a melyben az Emkére, úgy mint eddig, a felvilágosító, közbenjáró és megnyerő szerep vár, mert lehetetlen, hogy az

ügynökök, fakereskedők mind törik magukat, hogy hol lehetne egy kisebb vagy nagyobb birtok parcellázásán valamit nyerészkedni. A románok mennek ebben elöl.“ . . . Ezen magyar birtokok vásárlása a középbirtokra esik, mert „tény, úgymond, hogy a magyar kisgazda (20—100 holdas) földjétől meg nem válik. És nem fog ez bekövetkezni, reméli, a magyar középbirtoknál sem, ha a magyar birtokosság szivében feléled a hazaszeretet szent tüze, s miként az utóbbi tiz év előtt tevé, szégyennek fogja tartani román kézbe adni el a birtokát. Gróf *Bethlen* István is hangsúlyozá, hogy csak az utóbbi tiz évben kapcsolá ki a hazafiságot a birtok eladásánál a magyar birtokosság; ezen rossz szokásával szakítson. Önként hivja fel a román pénzintézetek figyelmét eladó birtokára, annak ajánlata után akárhányszor fordúl a magyar kormányhoz is a birtoka megvevése érdekében, de mert itt már túlsokat kér, román kézbe jut a birtok. Ezt a manipulációt alaposan leleplezé egy fővárosi lap. És nemrégiben adá egy magyar főúr egyik háromezer holdas földjét román kézbe. Ha ez a szellem meg nem változik, képtelenség a magyar birtokot megóvni a román kézbe jutásától, mert tulajdona felett mindenki szabadon rendelkezik. De ne csak szájjal dokumentáltassék a hazafiság, hanem tényleg is. Kényelemszeretetből, avagy kapzsiságból ne adjon mindjárt túl a magyar birtokos az ingatlanán . . . A román küldöttel ne szedesse mindjárt le a lábáról magát a magyar birtokos.“ „És mert magyar középbirtokok jutnak román tulajdonná Máramaros-, Szatmár-, Szilágy-, Arad-, Krassószörény-, Temes- és Torontálmegyékben is: összesen 102.483 hold magyar föld jutott az utóbbi öt évben román tulajdonná a fenti megyékben, ezen megyékben sem árt a hazafiságra appellálni a magyar birtokosok körében.“ Mert: „Az a sok birtokcsere-bere, végzi, a spekulációra vezethető vissza és nem faji előnyomulásra. Majd megszűnik ez a láz is és akkor ritkábban fog gazdát cserélni a birtok. Mihelyt kikapcsolódik a spekuláció a birtokpolitikából és helyét a minta produktiv gazdálkodás foglalja el, akkor fog minta-gazdaság vezetődni Erdélyben is s csak az vesz birtokot és tartja meg, a ki érez magában hajlamot a gazdaság okszerű vezetésére. Most még a spekuláció a vezérfonal a legtöbb birtok eladásánál. Nem is állandó jellegű az ily tulajdonszerzés. Nincs komoly alapja és tartós ép emiatt soká nem lehet. A parcellázott román birtokok is görnyednek a román bankok terhes kamataitól. A nem parcellázott birtok meg a legtöbbjénél spekulációra van alapítva a románoknál. Ezért van háromszorta kevesebb román birtokos (100 holdon felül) Erdélyben, mert mint csak amolyan futó tulajdonosok, spekulációra veszik, amely azonban eltarthat öt-hat éven át is. Hiszen ezen román birtokvásárlási láz csak nehány év óta lépett valódilag fel. Jól kamatozik a spekuláció! De állandóan ez sem fog tartani.“

illetékes, arra hivatott tényezők az igazság meggyőző ereje elől elzárkózzanak. Igy javasoltuk, hogy:

1. Haladéktalanul megállapítandó a helyes *telepítő és parcellázó törvény*, mert a könnyű és gyors forgalmat elősegítő jogszabályok nálunk valóságos *árucikké* tették az államfenntartó földbirtokot, minek megfordítása az állami közérdek legfelsőbb jelszavával, a szabad rendelkezési jog megfelelő szabályozásával és a jogfejlődés visszaesése elkerülésének, lehető biztosításával szükséges dolog s ez okból elő kell venni a magánjog ezen részének is — az idegenek (külföldiek) földbirtokszerzési és a kisbirtokosság részére vásár-elsőbbségi jog biztosítása kérdésének megoldásával együtt — bizonyos rendezését.

2. A törvényhozás revidiálja az 1883: XXV. t.-c.-ben kifejezett *uzsora-törvényt* oly irányban, hogy *bármiféle* jogügylettel üzött tervszerű kizsákmányolás, illetve uzsorásügylet semmis és büntetendő legyen, mire nézve a biróságok és illetve a többi hatóságok által *hivatalból* történjék az észlelés és az üldözés.

3. Az uzsoraintézetekre való tekintettel revidiáltassék az 1888: XXXVII. kereskedelmi t.-c.-nek a *betéti üzlettel* foglalkozó pénzintézetekre vonatkozó része, állami ellenőrzéssel oly irányban, hogy a betét az alap- és tartaléktőke bizonyos hányszorosát túl ne haladhassa s az osztalék pl. az Osztrák-magyar banknál csak bizonyos, törvényileg meghatározott %-kal legyen nagyobb.[1]

4. Módosíttassék az *örökösödési jog* oly irányban, amint ezt az Emke rendezésével és részvételével is tartott 1902. évi tusnádi *Székely-kongresszus* naplójának 295—331, lapján bőven kifejtetett, amint a magyar polgári törvénykönyv örökjogi része bizonyos gazdasági egységeknek egy kézben maradását már munkába is vevé s amint gróf *Bethlen* István is (l. többször idézett munkája 16. lapját) az örökösödési rend hibáinak kiküszöbölését követeli.

5. Valósíttassanak meg „*A magyar földbirtok tehermentesítése*"-re nézve azok a javaslatok, melyeket *Bernát* István a „Magyar Gazdaszövetség" vezérigazgatója hasonló című, kormánytámogatás mellett írt nagy munkájában kifejtett s melyek végeredményét a nevezett mű szerzője az Emkével egyetértőleg az *Altruista bankhoz* benyújtotta. Ez okból:

6. Az *Altruista bank* és az *Országos Központi Hitelszövetkezet* láttassanak el akkora államsegéllyel, amely ily nagy feladat megoldására, egy komoly, átgondolt és tervszerű agrárpolitika mellett nélkülözhetetlen,[2] Ép ez okból:

[1] A mi laisser faire politikánkkal szemben csak mellékesen említjük itt meg, hogy Posenben a porosz *Jelzálogintézet, Parasztbank* és *Középosztályi takarékpénztár* közül az első csak németeknek ad olcsó kölcsönt, a második és harmadik a lengyeleknek is, de azzal a feltétellel, hogy a birtok eladása esetén azt csak német veheti meg és pedig a kir. telepítő-bizottságnak van rá elővételi joga, mely bármely lengyel birtokos tulajdonát rövid hivatalos becslés útján kisajátíthatja, a vételárat a birodalmi főpénztárnál leteszi, a gazdát csendőrség útján kitelepíti és ez csak birtokon kívül fellebbezhet a német birósághoz. Pedig mennyire fontosabb Erdély Magyarországra, mint Posen Porosz- vagy épen Németországra nézve és részünkről még sem javasoljuk ezt az eljárást, mert Magyarországnak és a magyar nemzetnek hűnek kell maradnia önmagához, helyes alkalmazással győzzön a humanizmus, liberalizmus és demokrácia!

[2] Szükséges ez olyan nyilatkozat után, minő pl. nem régiben a dr. báró *Beck* Gyula orsz. képviselőé, a Magyar Jelzálog Hitelbank vezérigazgatójáé és a Magyar Telepítő- és Parcellázó-Bank igazgatósági tagjáé vala, aki *Bizony* László: *A keleti határról* (Budapest, 1912.) írt pénzügyi munkájában (151—3. lap) a következő nagyon őszinte és tanúságos

7. A társadalom kezdeményezésein kívül a kir. kormány, a törvényhatóságok s a gazdasági és társadalmi egyesületek közreműködésével, készítse el a magyar *földbirtokpolitika* térképét és irányait s tegyen évente jelentést a törvényhozásnak a földbirtokforgalomról s a tett és teendő intézkedésekről.

8. A *telepítési eljárás*, bármily nehézségekkel jár is az, nagy arányokban folytattassék, hálás anyagúl kínáikozva ezen a téren, amire eddig ügyet nem vetettünk, de amely téren az Emke már tett szervező lépéseket, az amerikai magyarság visszahozatala, mely pénzt keres csak azért, hogy itthon alkalmas módon földet szerezhessen. Ez alapon gátat lehetne vetni az idegen (külföldi) elemek birtokszerzésének is.

9. Mindezekkel kapcsolatban hassunk oda, hogy a *törvényhatóságok* az árvák földbirtokörökségét parcellázás céljából oly kézre ne adják, melyeknél a föld csak árú, vagy bástya a magyar állameszme megostromlására.

10. Történjék állami és társadalmi téren lehető nyomás a budapesti nagy és a vidéki magyar *pénzintézetekre*, hogy magyar államellenes jelvény alatt született és felvonuló hitelintézetek visszleszámitolási és más szükségletét saját érdekükben se támogassák, nemzetiségi vidéken telepítés nélkül ne parcellázzanak, mert az ily ideiglenes kis haszon, következményeiben, mint egy beteg tagnak az egész szervezetre kihatása, majd rettenetesen megboszúlja magát.

kijelentést tevé: „Körülbelül 8—9 esztendeje, — úgymond — hogy az erdélyi részeken működő pénzintézeti életet nagyobb figyelemmel kísérem. Kiindúlva a kereső tőke és az altruista tevékenységre hivatott tőke közötti különbségből és abból a véleményem szerint megtámadhatatlan igazságból, hogy semmiféle *természetellenes* munka következetesen keresztül ne mvihető és nem vezethet eredményre, — a következők megállapítására jutottam: A szász pénzintézetek és a román pénzintézetek egy része nem sorolható azok közé a részvénytársaságok közé, amelyekben a kereső tőke van képviselve . . . Ezzel szemben Magyarországon a Magyar Földhitelintézettől, a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetétől, az újjonnan alakúlt Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségétől és *bizonyos fokig* az Országos Központi Hitelszövetkezettől eltekintve, ***altruista pénzintézet nem létezik.*** A magyar közgazdasági életnek egy specifikuma, amire a világ semmilyen országában példát nem találunk, hogy *a szó európai értelmében vett takarékpénztárral egyáltalában nem rendelkezünk* . . . És ha ezzel szemben fölhozatik az, hogy a magyar vidéki intézetek helyett a nagy fővárosi, a kereső tőkét képviselő intézeteknek kellene a nemzetiségi pénzintézetek térfoglalásával szemben a harcot fölvenniök és hazafias szempontok szem elött tartása mellett ebben az irányban altruisztikus munkát végezniök, erre nézve az a nézetem, hogy ezen kívánság fölállításával a fővárosi nagy intézetektől — a geografiai távolság nehézségeitől eltekintve is — *közgazdaságilag természetellenes munka kivántatik, amely mint ilyen sem eredményes, sem következetesen keresztülvihető nem lehetne.* A kereső tőke intézeteinek első és legfontosabb föladata az, hogy ***a részvényesek osztalék-érdekeit*** . . . szolgálják és . . . minden ezen alapirányon kívül eső nemzeti érdek szolgálata . . . mint a *közgazdasági elementáris törvények* értelmében az intézet föladatával és közgazdasági rendeltetésével meg nem egyező funkció hosszú ideig következetesen keresztülvitt akciót nem szülhet és komoly eredményekhez nem vezethet . . . Minden olyan esetben, amikor a nemzetiségi pénzintézetek által kifejtett munkássággal szemben altruisztikus alapon áldozatok árán kell megküzdeni, véleményem szerint az ő fegyvereikkel hasonló fegyvereket kell fölállítani és csak akkor fogunk komoly és nagy eredményeket elérni, ha a mi most már megszaporodott altruisztikus intézeteink rendszeresen szervezett munkával, ***szükség esetén állami támogatással*** is fognak a nemzetiségi intézetek akciójával szembehelyezkedhetni.“ És e nyilatkozat után még az Emkének kellene az Altruista Bank és a Hitelszövetkezetek helyett is csekély, leheletszerű, számba sem vehető felhasználható tőkéjével *legelőkérdés* útján a megváltó munkát végbevinnie!

11. Hassunk a *magyar közönségre* rámutatva arra, hogy Posenben lengyel ember nem ad el földbirtokot s vajjon oly erősnek érezzük-e immár mi magunkat, hogy megfeledkezni tudjunk az 50-es és 60-as évek erkölcseiről, midőn bűn lett volna, ha valaki, eredetileg a *nemzet*, a mai erdélyi vegyes ajkú megyékben pedig a *király* (Királyföld) tulajdonát alkotott földjét antiszociális elemekre, mert a nemzetiségi uzsorások azok, bizta volna.

12. És végűl mindezek kérése, szorgalmazása és felszínen tartása mellett az Emke folytassa azt a *szociálpolitikai* munkát, amelynek teendőit egy gróf *Mailáth* József, *Geöcze* Sarolta, nálunk dr. *Gidófalvy* István stb. műveiből és útmutatása alapján, de különösen a „*Magyar Társadalomtudományi Egyesület 1910—11. évi birtokpolitikai szaktanácskozmányának előzményei, lefolyása és eredményei*" (Budapest, 1912.) c. kiadványából eddig is jól ismert és egyéb céljaival kapcsolatban eddig is szemelőtt tartott és az Alapszabályok 4. §-a szerint „megfelelő irányban működő hazafias erőknek az egyesületbe belevonása és kölcsönös támogatása" alapján is kitartó buzgósággal folytatott.[1]

Mindezt a közgyűlés további feldolgozás és pontokba szedés végett tudomásul véve és elfogadva, indokolásként uralkodó jelszóul hangsúlyoztuk és leszögeztük, hogy igaz, mikép a humánus, liberális és demokratikus haladás, a magyar nemzet életérdeke: de Erdélyben minden idevonatkozó intézkedés a nemzetiségi viszonyok következtében ép ellenkezőre fordul. Így fordult ellenkezőre első sorban a *tanítói fizetéskiegészítésről* szóló 1907: XXVII. t.-c., mely az anyaállamban lehet áldás, de nálunk a községek és felekezetek révén a nemzetiségi iskolák könnyü létesíthetésére való prémium; és így boszúlja meg magát napról-napra a *telepítésről és parcellázásról* szóló alapos t.-c. hiánya, mely utóbbi két eljárás az Alföld és a Dunántúl nagy magyar néptömege számára lehet megváltás, Erdélyben azonban magánkézben a vegyes ajkú belterületek néprajzi elmosódását és a nemzetiségi néptengerben az államellenes izgatók kezébe való felolvadását segíti elő.[2] E kettő ellen küzd most az egyesület, midőn ott kimerülésig az iskolák építésére adta magát, itt pedig nem birván a saját hibákból is keletkező nagy áramlattal megküzdeni, az Unióban kifejezett váltságra és bizalomra hivatkozik. Mert a parcellázás révén az utóbbi öt év alatt 68.170,917 K árú (nem: értékű) magyar föld menve át a Tiszáig akármint is a románság kezére, belátható, hogy ide, egy egységes néprajzi terület lebegvén a szemünk előtt, az egyesület felhasználható 649.539 K takarékbetéte és kulturális és közgazdasági célokra lekötött évi jövedelméből a további hasonló célokra még fennmaradt évi 60.000 K jövedelme, a felsülés és szégyenvallás biztos veszélye nélkül nem elég. Mert hadviseléshez Montecuccoli régi teoriája szerint is pénz, pénz és ismét pénz kell, az Emke vagyona képét pedig eléggé feltártuk a 36-ik lapon. És hol van a *választójogi reform* alapján az

[1] Közgyűlési előterjesztésünket a kir. kereskedelemügyi miniszteri tárca keretében külön ipari kirendeltség létesítése tárgyában, azóta — hir szerint — függetlenül bár, de a kormány kedvező megoldása kisérte.

[2] Nálunk az 1871: LIII. t.-c. 55. §-a a birtokminimum legutolsó menedékét is eltörölte, az 1894: V. telepítési t.-c. a magánosoknak is kezébe adta ezt a jogot s az 1909: V. t.-c. „birtokrendezés"-nek minősítette a parcellázást is.

Emkére váró erdélyrészi, valóban égető kulturális és más fajta közgazdasági munka?

Mélyebben, sokkal mélyebben kell tehát itt is szántani s ez az, amit az Emke megalakulása óta kiált az anyaállam felé, hogy a közkormányzatban s a törvények alkalmazásában és végrehajtásában ne feledjük, mikép Erdélyben a *honvédelem, nemzetegység és szociálpolitika* szempontjából *kiegészítő és rekompenzáló* intézkedésekre van szükség, mert nem kisebb katona, mint *Totleben*, a nagy orosz stratega, „*La campagne de 1849.*" című művében, aztán *Papiu* Ilarian, az erdélyi születésü volt román miniszter, 48/49-ben a balázsfalvi román nemzetiségi komité egyik vezetője: „*Independenția constituțională a Transilvaniei*" c. (1861.) hirhedt emlékiratában, nemkülönben az Emke alakulása idejében a szentpétervári *Revue militaire Russe* és a berlini *Milit. Wochenblatt* (l. Negyedszázados tört. 33. l.) figyelmeztettek minket már arra, hogy „*Erdély a monarkia* (nem csak: Magyarország) *Achilles sarka*" s az Emke fennállása óta hirdeti, ami közelebbről annyira meglepett sokakat, hogy: „*România Macedoniája Erdély!*" Nem szabad, nem lehet tehát ezt a kérdést, ha tényleg sikert akarunk elérni, egyedül egy közművelődési egyesületre bizni és ezt, ha helyes módon jár el, sikertelen végromlása mellett, hamis elméletek és *összehasonlítások* felállításával, útjából erőszakkal és erkölcsi kényszer alapján kitériteni.

z) Az Emke és az Astra szembeállítása.

Mert nem áll és nem helyes az sem, hogy az egyesület munkássága és az eredmények alábbszállítása végett az Emkével szemben folyton a „körülöttünk fekvő nemzetiségek kulturegyleti *arányá*"-t emlegessük, midőn ilyen, a mint már írtuk, Erdélyben tudvalevőleg csak egy van, az abszolutizmus éjjelében, 1861-ben az *Axente, Balint* és *Jancu* vérdíjából kiindult *Astra,*[1] mely az oláhok *egyetlen* közművelődési, tudományos és irodalmi egyesülete gyanánt, 50 éves munkája alatt, a saját jubileumi összeállítása alapján (L. Transilvania. Num r jubilar.) 952.644 K alapvagyon gyűjtése mellett (559. l.) csak 221.216 K-t adott segélyekre, míg ügykezelésre — egy szellemi és egy ügyvezető titkár

[1] L. Tăsläuanu Okt. C.-nek, az *Astra* jelenlegi ügyvezető titkárának, az egyesület hivatalos lapja, a „*Transilvania*" 1909. ápr. jun. számának 95—6. lapján: *Emberek és tettek* c. alatt „Joan Axente Severu"-ról megjelent életrajzát, melynek adatait szerző majdnem szószerint *Axente* 1902. máj. 20-án Brassóban kelt önéletrajzából vette, mely irat eredetije az *Astra* kézirat-osztályában őriztetik. L. továbbá hasonló értelemben az *Astra* fent idézett félszázados hivatalos jelentését is a 27—8. lapon. Ezek szerint az *Astra* megalapítására *Axente* adta volna az eszmét, ő dolgozta ki az „*Összes románok egyesületé*"-nek alapszabályait, mely később, 1861-ben a cím megváltoztatásával s némi átdolgozással a *Román irodalmi és művelődési egyesület* alapszabálya maradt. *Axente, Balint* és *Jancu* 1850-ben abból a pénzből, melyet jutalmúl a hatalomtól kaptak, 2700 frtot tettek le a nagyszebeni takarékpénztárba, hogy abból román tannyelvű jogakadémia létesíttessék. Ez nem létesülve, két év múlva a pénzt felvették, „de az akad. eszméjéből született, úgymond, 1861-ben az „*Asociatiunea pentru literatura română și cultura poporului român* (kezdőbetüi szerint: Astra) eszméje."

tartása mellett - 227.700 K-t, tehát 6.484 K-val többet fordított (408. l.). Ez egyesület évi költségvetése a tőkésítésekkel együtt 84.993 K-ra megy (612—21. l.) s összes fizető tagjai száma 118 alapító, 316 élethossziglani és 1939 rendes mellett, akik különben nem évi 4, hanem 10 K-t fizetnek, csak 2.373 (534—5. l.). Hol áll e fölött az ezer, meg ezer jótékony, tudományos, irodalmi, közhasznú és közelebbről országrészek szerint és úgyszólva megyénként 55 közművelődési egyesületre oszlott magyar társadalom (l. e mű 59. l.-ját) közepette az Emke, mely 25 év, tehát fél annyi idő alatt Erdélyben számbelileg kisebb magyarsággal, 3,690.928 K alapvagyon megteremtése mellett 6,048.914 K-t fordított közművelődési és közgazdasági segélyekre, melynek évi költségvetése immár tőkésítés nélkül 261.117 K, több mint a mennyit az *Astra* 50 év alatt felhasznált segélyekre s csak 2.034 alapító tagja, az 5.598 rendes és 945 pártoló új tagon, továbbá az adományozók, szelvény- és perselygyűjtők ezrein kívül fölére, összegre nézve pedig csupán *csak alapítványban,* a hagyatékokon és egyéb című bevételeken kívül, messze felülmúlja az *Astra* egész vagyonát.[1] És 28 éves működése hogy vált volna *egyszerre* oly tartalmatlanná, midőn az elhunytak kivételével nagyrészt *ugyanazok* állnak most is az élén, akik az első pillanattól kezdve egy vagy más formában a bölcsőnél is álltak. Csak azért, hogy munkás magyarokat bántsunk, vagy eszméinket olcsó módon propagáljuk, ne növesszük tehát a nemzetiségek szarvát, ne kapassuk vérszemre őket, ne idegenítsük és kedvetlenítsük el a tagokat és munkásokat, ötletszerűleg és görcsös vonaglásban ne rángassuk ide-oda az alapszabályokat, ne kissebbítsük, feketítsük és gúnyoljuk ki működésében a magyar nemzeti társadalom egyik legszebb alkotását, mert az egyesület nem magyar állam, mely a maga hatalmi eszközeivel, széleskörű nagy szervezetével és szubvencionált sajtójával kibir és visszaverhet ily aknamunkát és támadásokat; se nem egyház, mely örökkévaló eszközeivel és szintén nagy fegyelmi szerveivel a lelkeken uralkodik; nem is egy, hallgatási díjjal, veszteségi alapra dolgozható nagy üzleti vállalat: hanem szerény, az emberek hazafiságán és önkéntes áldozókészségén nyugvó, békés, barátságos alkotás, mely állam, egyház és más közművelődési és közgazdasági intézmények mellett valóban önzetlenül a legodaadóbb és leghivebb segítőtársat, munkást és szövetségest képviseli s talán nem utolsó érdeme az Emkének az sem, hogy a magyar társadalmi mozgalmak történetében tisztán

[1] Még lejebb sülyed az Astra 50 év alatti átlag évi 2461 K 96 f áldozata, ha számbavesszük, hogy ez összegben előre meghatározott célra 91—4-ben 4000 K az *Albina,* 83. és 86—92-ben 5005 K a bukaresti *Transilvania* egyesület (erdélyi ember alapította) adománya, 600 K pedig kölcsönül folyósíttatott. Ez együtt a 123 098 K ból is 10.105 K minus. A nagyszebeni román polgári leányiskola a Magyarországon létesítendő *román jogakadémia* 41.000 K vagyonából, továbbá az Astra *alapjaiból,* kölcsönből és külön gyűjtésből épült. Az egyesület szintén nagyszebeni történelmi és néprajzi múzeuma pedig egyeseknek e célra adott alapítványaiból, közte a *magyarországi román szinházi alap* 6000 K egész összegéből, a *magyar állam* által engedélyezett sorsjáték 21.159 K jövedelméből, egyesek és román pénzintézetek stb. adományaiból jött létre. Az *Enciklopedia română* magán kiadó (Kraft W.) tulajdona. A segélyeken külön számítandó a „*Transilvania*" egyesületi hivatalos folyóirat kiadása.

fillérekből, anélkül, hogy az állam zsebébe nyúlt volna, vagy csak sorsjátékot is kapott volna az államtól, mint az *Astra,* a Magy. Tud. Akad. után *az erdélyi magyarság javára, annak erőpróbája és mértéke gyanánt* önmagában örökidőkre az egyik legszebb és maradandóbb, *cselekvő* nemzeti alkotást hozta létre, ami lelkesítő, szuggesztiv, époszi nemzeti mozgalmaknál a siker egyik előfeltétele. Erdélyi látogatói előtt, „a mai légkörben, midőn mindenki csak *politikailag* él", elismeréssel emelte ezt ki mindig *Kossuth* Lajos, a magyar Iparvédő-egylet, Kereskedelmi Társaság stb. atyja; az egyesület *Negyedszázados története* alapján az egyesület működését „megváltó" és „isteni" munkának nevezte el a jubileumon gróf *Zichy* János, Magyarország kultuszminisztere s az ország összes közművelődési egyesületei nevében „hálával és elismeréssel" hajtá meg lobogóját szintén a jubileumon az Emke előtt *Széll* Kálmán, az Orsz. Közművelődési Tanács elnöke.[1]

De miután ez, indítványozó szerint, csak „nagyúri tömeg", talán hivatkozhatunk Ő Felsége a magyar király ama legmagasabb elismerésére is, mely szerint az Ezredév alkalmából „országos közművelődési és ***közgazdasági*** tevékenységeért" felirással, legmagasabb *saját kezű* aláirásával ellátva, Díszoklevéllel, Erdélyben az egyedülivel tüntette ki az Emke működését, amiből következik, hogy az Emke közgazdasági tevékenysége sem várta az egyesület választmányi- és közgyűlésein, közel negyedszázados kolozsmegyei pályája alatt, cikke megirásáig összesen is csak 4-szer s e tekintetben is csak az utolsó években részt vett *Dózsa* Endre urat.[2]

*

És ezzel véletlenül az Abc minden betüjén át kimutatva, hogy a „hólabda" rendszerű, mindenben egy „kronométer óra" pontosságát feltételező, laikus, „belletrista" munka, vagy más vélemény szerint „pénzügyi regény" nemcsak kivihetetlen, hanem protekció, kilincselés, proviziós és sápos meggyanúsítás, nem-fizetés, átok, szítok, tömeges csőd, árverés és kormányhatósági zárlat közepette *minden* pozitiv eredmény nélkül és anélkül, hogy ezáltal Erdély kivánt közgazdasági egységét megteremtenők, az Emke közel 30 év fáradságos munkájával létrehozott vagyonát nemcsak kockára tenné, de feltétlenül és biztosan veszélyeztetné is; kimutatva, hogy *legelő-kérdéssel* a telepítést, parcellázást, földbirtok tehermentesítését, „középosztály regenerálását s a parasztosztály erős hálózatának visszaállítását", ipar teremtését, pénzintézetek egységét s az erdélyi

[1] L. *Az Emke negyedszázados örömünnepének stb. leirása* (Kolozsvár, 1912.) 29. és 54. lap.

[2] L. Negyedszázados tört. 119. l., mely szerint az 1911. évig az egyesület fennállása óta és választmányi tagsági jogosúltsága dacára csak az 1901. ápr. 12-iki, 1905. jan. 12-iki, 1907. márc. 12-iki és 1908. márc. 12-iki választmányi üléseken vett részt. Ezt igazolják az Emkénél a leglelkiismeretesebb pontossággal vezetett jegyzőkönyvek.

magyarság faji és közműveltségi supremáciáját megoldani és biztosítani nem lehet; kimutatva, hogy indítványozónak se pénzügyileg, se gazdaságilag, se jogilag, se kulturailag, se politikailag, se ügyvezetésileg, se szervezetileg, se semmiképpen egy pontban sincs igaza, — javasoljuk, hogy:

Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán, Emke-választmányi tag indítványát mind általánosságban, mind pedig részleteiben elútasítani, a napirendről levenni s az egyesület követendő munkaprogrammjára nézve — az ez alkalommal az elnökség kérésére bejött sok becses vélemény felhasználásával is — általában azt az irányt és álláspontot fenntartani méltóztassék, melyet az 1912. évi nov. 17-iki legutóbbi közgyűlés is az eddigiek alapján mint kitartással és odaadással követendőt, folytatandót és amennyiben lehet fokozandót a jegyzőkönyv tanúsága szerint egyhangulag és ellenmondás nélkül kimondott és elfogadott. A véleményező uraknak jegyzőkönyvi köszönet szavazandó.

Tisztelettel

Kolozsvár, 1913. január hó 12-én

Sándor József,
udv. tanácsos, tiszteleti alelnök-
főtitkár, mint előadó.

Igazgató-választmány az indítványt egyhangulag elútasítja.

Roma locuta, causa finita.

Jegyzőkönyvi kivonat

az Igazgató-választmány 1913. január 12-én tartott üléséről.

Jelen voltak: (l. a 24—5. l.-on.)

— — — — — — — — — —

9.

Az Igazgató-választmány a bemutatott terjedelmes és a kérdés minden részletére kiterjedő, összefoglaló munka, illetve a Direktórium előterjesztése alapján, a vélé-

ményező uraknak jegyzőkönyvi köszönet szavazása mellett, *egyhangulag és véleménykülönbség nélkül* kimondja, hogy *Dózsa* Endre cs. és kir. kamarás, alispán indítványát nem fogadja el, afelett napirendre tér, ellenben az állattenyésztés és a legelőkérdés körül is halad azon az úton, melyet közgazdaságilag általában az arra hivatott kir. kormánynál, nagy pénzintézeteknél s megalakulása óta az Altruista-banknál stb. kezdettől, az egyesület létesítése óta megindított s melyet az egyesület a maga földműves iskolája, kisgazdák számára rendezett téli gazdasági és nyári néptanítói tanfolyamai, vándor gazdasági és ezer számra tartott szabadoktatási előadásai, idevonatkozó népies gazdasági művek népkönyvtári s más módon való, százezer számra menő terjesztése, a gazdasági ismétlő oktatás, valamint közbenjárás, felvilágosítás stb. útján eddig is propagált, mert ez az egyesület közvetlen feladata. Minthogy pedig ez indítványból kiindulólag hirlapi és idegen egyesületi téren másfél éven át különféle rendszeres és következetes vád és támadás érte az Emkét, *Nagy* Károly dir. tag indítványára kimondatik az is, hogy az előadó tájékoztató és elemző munkálata a közönség felvilágositása céljából szintén *kinyomtattassék s a fiókválasztmányoknak, testvéregyesületeknek, napisajtónak és egyeseknek megküldessék*, egyben egyhangulag és közfelkiáltással kimondván az Igazgató-választmány azt is, hogy az *egyesület alapragyonát* úgy, miként az Emke nagy alapítói és létrehozói annak idején szintén közakarattal és közlelkesedéssel megállapitották s amire most a Közalapítványi kir. ügyigazgatóság is óva figyelmeztet, *soha semmi körülmények között és semmi szín alatt kockázatos vállalatoknak ki nem teszi.*

K. m. f.

Gróf Béldi Ákos s. k.
v. b. t. t., elnök.

Balogh Károly s. k.
jegyző.

Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán utólagos hirlapi nyilatkozata.

Quaesivit lucem, ingemuitque repertam.

Mindezek után azok előtt, akik ezt a füzetet figyelmesen elolvasták, fel fog tűnni, hogy indítványozó egy héttel az Emke Igazgató-választmányi ülésére, távbeszélőn való érintkezés után, miközben azt a felvilágosítást kapta, hogy az Emke jelen kinyomtatandó jelentését *várja be,* a „Kolozsvári Hirlap" 1913. január 17-iki számában a következő nyilatkozatot adta, illve adatta ki:

„*Egy be nem adott indítvány.* Több oldalról intéztek már hozzánk kérdést az iránt, hogy tulajdonképen mit tartalmazott és mire célzott *Dózsa* Endrének az a bizonyos indítványa, amelyet az Emke ezidei választmányi ülésén — az erről szóló hirlapi referádák szerint — a választmány nem fogadott el. Ez késztetett bennünket, hogy ebben a dologban egyenesen az indítványozóhoz, *Dózsa* Endre alispánhoz forduljunk, aki a választ a következőkben volt szives megadni: Magam is csak a lapokból értesültem, — mondotta az alispán — hogy egy indítványomat az Emke választmányában leszavazták, de semmivel sem tudhatok többet a dologról, mint akár Önök. *Én az Emke választmányához semmiféle indítványt sem adtam be.* Irtam ugyan egy vezércikket, amit épen a „Kolozsvári Hirlap" közölt a minap. Ha erről van szó, úgy csak annyit jegyzek meg, hogy e hirlapi cikkemben felvetett *kérdéssel* foglalkozhatott ugyan az Emke választmánya mint egy, a nyilvánosság előtt megjelent közleménnyel, de nem úgy mint *Dózsa Endre* indítványával. Különben e cikkben foglaltakat már pár év előtt is megirtam. Ismétlem: *Dózsa* Endre az Emkéhez semmiféle indítványt be nem adott, nem tudom hogyan szavazhatták mégis le. — Ezek után csak az Emke t. alelnök-főtitkára adhat választ arra a *rejtelmes* kérdésre, mi volt és hogy került a választmány elé a *Dózsa* Endre indítványa?"

A „rejtelem", e mű 1—25. lapjain, azt hisszük, eléggé fel van tárva. Mégis, hogy teljesek legyünk és semmi kétség se maradjon fenn az olvasó szivében, az Igazgató-választmány eljárása védelmére ismételjük itt is, hogy mihelyt *Dózsa Endre cs. és kir. kamarás, alispán"* (alapító-választmányi és jubileumi rendező bizottsági tag) aláírásával, jubileumi nagy „*indítványa"* (e mű 6-ik lapjának tanúsága szerint, ez saját szava) az „*Emke lelkes vezetői figyelmébe ajánlottan"* (ezek is saját szavai) az „Ellenzék" 1911. julius 4. és 5. számainak homlokán megjelent, a tiszteletbeli alelnök-főtitkár, mint „az Emke lelkes vezetői" közül a legkisebb és legérdemtelenebb, rendes előadó és az egyesületi iroda főnöke, *hivatali kötelességének* tartotta a nyomtatott „indítvány"-t annál is inkább, mert az „Ellen-

zék" az Emkébe rendesen jár és a tiszteleti alelnök-főtitkár figyelme a lap szerkesztője által, aki szintén alapító-választmányi tag, az indítványra külön is felhivatott, azonnal *iktatóba* adni azzal, hogy az indítvány egyelőre szám nélkül félretétetve és megőriztetve, kéznél tartassék addig, míg a jubileum, melynek tárgysorozata már meg volt állapítva, lezajlik s azután alkalom és mód nyílik rá, hogy az „Emke lelkes vezetői", akik az Alapszabályok szerint az *Igazgató-választmányban* vannak kifejezve, az indítvánnyal megfelelőleg foglalkozhassanak. Le se zajlott, illetve alig zajlott le azonban a jubileum, jött a további meglepetés, midőn az indítvány szellemében, abból kifolyólag szerző és hívei a vezetése alatt álló „Erdélyi Irodalmi Társaság" elnöki székéből és a Társaság folyóiratából, az „Erdélyi Lapok"-ból az Emke és egyes vezetői ellen rendszeres hajszát és támadást indítottak, ami folytatódott a munkapárti „Kolozsvári Hirlap" hasábjain, melynek szerkesztője szintén alapító-választmányi tag, mígnem *Dózsa* Endre ismét a saját neve alatt az Emke legutóbbi 1912. nov. 17-iki kolozsvári közgyűlése reggelére jubileumi indítványát, amint fenti nyilatkozatában maga is elismeri, *Az Emke hivatása* címén megint leközölte s ezáltal is jelét adta annak, hogy az eddigi ellátás, illetve el nem látás módjával nincs megelégedve s hogy az „Emke lelkes vezetői"-t, legalább részben, olyanoknak tartja, akik az erdélyi magyarság szent ügyének és az Emke szolgálatának leple alatt voltaképen *félnek az igazságtól.* Egész világosan kifejezte ezt előszóval az ülés színén az aznapi közgyűlés folyamán, midőn ismét indítványa értelmében támadva és ostorozva az Emke eddigi irányát és vezetését, hogy „gazdasági érdekeknek kulturális érdekekkel kapcsolatára nincs egyetlen irányadó gondolata," ez alkalommal a gyorsírói feljegyzések és a fültanúk bizonysága szerint azt a kijelentést tette, hogy indítványát *„nem lehet helyi viccekkel elütni"*. Igy adta ezt elő a „Kolozsvári Hirlap" aznapi „saját tudósítása" is (l. nov. 19-iki sz.) *„Viharos közgyűlés az Emkében"* c. alatt, kiemelve még azt is, hogy „Dózsa Endre vasárnapi vezércikke" (vagyis a jubileumi indítvány), úgymond „egyenesen *domináltak* a közgyűlés egész idejét." Ily alapon tehát az Elnökség, miután az eldobott kő hullámgyűrűi már a vidékre, sőt a székesfővárosi lapokba is felhatolni kezdtek és a meginditott hógörgeteg veszedelmesen hatolt tovább, ha csak az egyesület erkölcsi és vele járó nagy anyagi kárára hibás strucpolitikát űzni nem akart, kötelezve és kényszerítve érezte magát

arra, hogy *Dózsa* Endre cs. és kir. kamarás, alispán jubileumi indítványát, mint minden baj és kellemetlenség okozóját, megindítóját és hordozóját, most már számmal is ellátva, végre elővegye annál is inkább, mert az Emkénél, mint a közönséggel állandó eleven érintkezésben álló egyesületnél, indítványok a 29 éves gyakorlat és ügyrendtartás szerint *előszóval* és *hirlapilag* is tehetők, (miért tette volna különben így *Dózsa* Endre?), mely utóbbi célból „*Hirlapi Közlemények*“ c. alatt az irodában *nyomtatott előadói ívek* állanak rendelkezésre s az Alapszabályok inkább csak az időt — 24 óra — határozzák meg, melynek a fél részéről betartásával az Igazgató-választmány valamely indítványt elővenni köteles. Szerző jubiláris indítványának előadtuk benyújtása óta pedig, állandó fenntartás és támadás közepette, nem kevesebb, mint 557 nap telt el, sőt a legutóbbi közgyűlés óta is 55 nap folyt le a tárgyalásig.

Az Emkét tehát az indítvány elővételének vádja épen nem terhelheti s ha annyi követelés és erőszakos fellépés után, miközben indítványozó részéről az egyesületben állítólag hiányzó „*friss szellem*“ és „*friss levegő*“, tehát a szabad megnyilatkozás követelése volt a jelszó, most utólag, a közgyűlés által elfogadott „*nyilvános diszkusszió*“ dacára is, az a panasz, hogy a szerző nevét el kellett volna választani az indítványtól, erre csak az a válasz, hogy az Emkének erre nem volt joga, mert szerző nyílt indítvány alakjában, a saját *neve, rangja* és *hivatali állása* kitételével, sőt annak *jelvénye és tekintélye* alatt lépett fel a társadalom elé, *Dózsa* Endre beszélt e tárgyban a nov. 17-iki közgyűlésen is, az Emke tehát a szerzői- és tulajdonjog sérelme nélkül az indítványozó nevét el nem hallgathatá. Különben is hazánkban a fennálló köz- és magánjogi viszonyok közepette, mindenki azért, amit szól, ír vagy cselekszik, az egy államfőt kivéve, kiért azonban a szintén felelős miniszterium áll helyt, a saját neve alatt és személyében *maga felelős* s bármily tűrésre és szenvedésre rendelte az Isten az Emkét, mégsem lehet, hogy az egyesület *neve névtelenül, fedett helyzetből céltáblául kitűzve* legyen támadható és népszerűtleníthető. Nem, kivált oly esetben, midőn épen tagokról van szó, kiknek az Alapszabályok 10. §-a értelmében tudniok kell, hogy az indítványok tárgyalásának helye, esetleg zárt ülésben is, az Igazgató-választmány és nem a külvilág s kikkel szemben az Igazgató-választmánynak nemcsak arra van joga, hogy az egyesülethez intézett és az egyesületről szóló *bármely* indítvá-

nyukat vagy közleményüket elővegye, hanem az Alapszabályok 14. §-a szerint arra is, hogy megvizsgálhassa, valamely tag a cél javára vagy „ártalmára“ van-e? Ezt pedig hogyan eszközölhesse, ha a nagyközönség előtt név, rang és állás alatt, tehát eltagadhatatlanúl és feltétlenül hozzáintézett nyílt indítványokkal és e tárgyban személyes közgyűlési kérdőrevonásokkal is csak mint egy névtelen „kérdéssel“ foglalkozhatik? Hogy ez — az éles karddal vasvértbe öltözött pogány gladiátorral szemben, fakarddal ellátott meztelen keresztyén-vértanú cirkuszi egyenlőtlen harca mellett — valótlanság volna az Emke részéről s hogy annak következménye végeredményben az egyesület lejáratására és *feloszlására* vezetne, az nyilvánvaló.

Épen azért maradjunk tehát a régi kipróbált alapon, mely az egymás megértése, barátság és bizalom útja s mely az Emke ügyei tárgyalására nézve kezdettől azt az alapelvet tartotta szem előtt, hogy: „Nem verseng, nem kiált, sem az utcán nem hallatja az ő szavát“ (Izai 42, 2.), hanem *testvéri szeretettel* keresi az *igazságot*, mert: „Az Úr útja *szeretet* és *igazság*“ (Zsolt. 25, 10.) és aki jobban szereti az erdélyi magyarságot, mint talán gyűlöli az Emke egyes munkásait, az a végén is meg fogja találni az Emke szolgálatának helyes útját. Adja Isten, úgy legyen, mert a cél, hogy vállvetett munka, de nem támadás alapján, az annyi felől szorongatott és oly sok vészt és vihart kiállott *magyar nemzet éljen és boldoguljon!*

Nyomatott:
Gombos Ferencz Lyceum-könyvsajtójáń
Kolozsvárt, 1913.